

enviro **i** fórum 2009

Odborné fórum o environmentálnej informatike

Slovenská agentúra životného prostredia
Banská Bystrica
Technická univerzita Zvolen
organizujú
pod záštitou Ministerstva životného prostredia SR

5. ročník konferencie Enviro-i-Fórum
9. - 11. júna 2009

Podujatie sa každoročne zameriava na sledovanie trendov v environmentálnej informatike. Prezentuje konkrétne IT riešenia na zber, analýzu a spracovanie informácií z rôznych oblastí životného prostredia, predstavuje úspešne realizované aj plánované projekty, ako aj možnosti ich financovania a legislatívne rámce.

Kľúčovým motívom tohtoročného, už 5. ročníka konferencie Enviro-i-Fórum, je nanajvýš aktuálna téma „Praktická implementácia smernice INSPIRE v SR“, ktorej je venovaný prvý deň tohto podujatia (9. 6. 2009). Keďže smernica INSPIRE sa netýka len Slovenska, dostáva konferencia prezentáciami a účasťou zahraničných hostí aj tento rok medzinárodný rozmer.

V súčasnom období sa pripravujú viaceré koncepčné dokumenty na národnej úrovni, aj jednotlivých rezortov. Program podujatia preto vytvára priestor na ich predstavenie, vysvetlenie súvislostí a diskusiu.

Z praktických aplikácií sa tradične predstavujú zaujímavé GIS aplikácie a komplexné informačné systémy, možnosti využitia informačných technológií napríklad v lesníckej praxi a v environmentálnom vzdelávaní.

Program podujatia je priebežne aktualizovaný na internetovej stránke konferencie.

Tretí deň podujatia (11. 6. 2009) už tradične vyplní workshop určený pre pracovníkov štátnej správy v rezorte Ministerstva životného prostredia SR, zameraný na problematiku informatizácie rezortu.

Všetky potrebné informácie, vrátane prihlášky, sú dostupné na internetovej stránke konferencie.

<http://enviroforum.sazp.sk/>

ENVIROMAGAZÍN

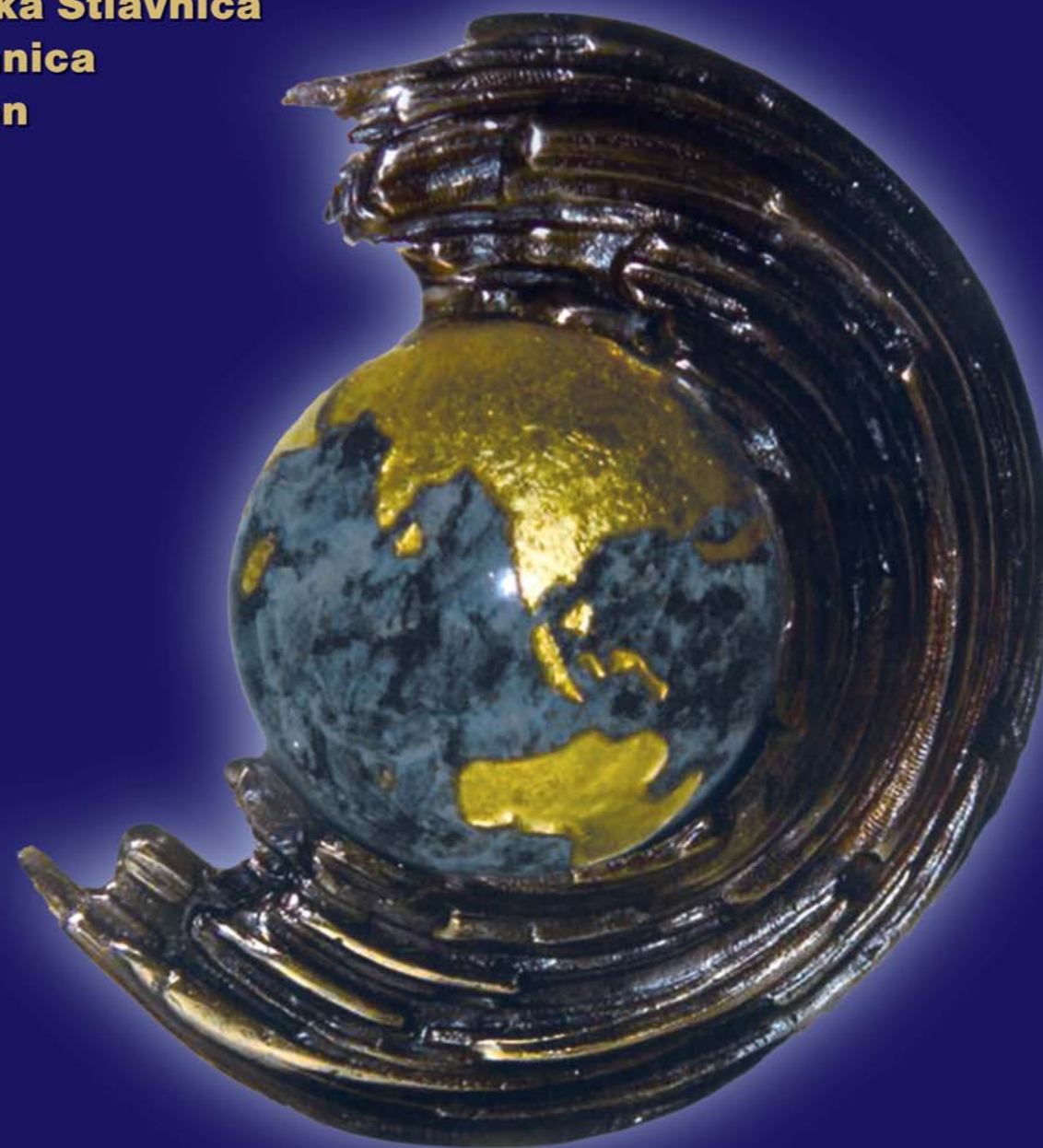
Ročník 14/2009

www.enviromagazin.sk

mimoriadne číslo

11. – 16. máj 2009

**Banská Bystrica
Banská Štiavnica
Kremnica
Zvolen**

XV. medzinárodný festival filmov
o životnom prostredí

ENVIRO FILM

ORGANIZÁTORI

MEDIÁLNI PARTNERI

ENVIROMAGAZÍN

Z obsahu

- 4 Vitajte na Envirofilme 2009!**
- 5 Envirofilm 2009 v skratke**
- 6 K pätnásťročnej histórii Envirofilmu**
- 8 S Františkom Palonderom o práci v porote**
- 9 Začalo to Flahertym?**
- 10 Vesmír – objavuj ho pre seba**
- 11 Per aspera ad astra**
- 12 Astronomická Banská Bystrica**
- 14 Hviezdy, o ktorých sa rozpráva, strácajú svoj jas a krásu**
- 15 Vesmír za jeden deň**
- 16 Existuje ešte skutočná jasná hviezdna obloha?**
- 18 Fotograf Tomáš Kopečný: Čisto v duši začína uvedomením si niečo**
- 20 Tom Heinemann: Keď vo filme ukážete zápornú stránku, vždy je dobre ukázať aj kladnú**
- 21 Tomáš Škrdlant – držiteľ Grand Prix 2004 za Myslenie vody**
- 22 Sam Bozzo a jeho putovanie za „modrým zlatom“**
- 23 Pozvánka Technickej univerzity vo Zvolene na Envirofilm 2009**
- 24 IGRIC - najstaršia filmová cena na Slovensku**
- 26 Zelený svet – Všetko je vo hviezdach**
- 28 Pavol Barabáš na Envirofilme: Začalo to Tajomným Mamberamom**
- 29 Krajina – Človek – Kultúra... alebo cesta za poznaním krajiny**
- 30 Šport, olympijské hnutie a životné prostredie**
- 32 Environmentálne motívy na platiadlách**
- 35 Tábory a školy v prírode 2009**

Plus Príloha (program Envirofilmu)

Na obálke: Leitmotív GRAND PRIX – ceny udeľovanej na festivale Envirofilm

Enviromagazín – časopis o tvorbe a ochrane životného prostredia, XIV. ročník, prvé mimoriadne číslo, máj 2009, vydáva Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky a Slovenská agentúra životného prostredia, www.enviromagazin.sk. Adresa redakcie: SAŽP, Tajovského 28, P. O. Box 252, 975 90 Banská Bystrica, tel./fax: 048/4230694, e-mail: enviro@sazp.sk.
Zodpovedný redaktor: doc. Ing. Stanislav Štofko, CSc., redaktorka: Mgr. Alena Kostúriková, predseda redakčnej rady: RNDr. Jozef Klinda, členovia: Ing. Emília Bodová, RNDr. Peter Bohuš, Ing. Ľuboš Čillag, RNDr. Zita Izakovičová, RNDr. Vlasta Jánová, Ing. Pavel Jech, prof. RNDr. Mária Kozová, CSc., Ing. Zuzana Lieskovská, Ing. Ľuboslav Mika, Mgr. Pavlína Mišíková, Ing. Marta Slámková.
Nakladateľ: EM DESIGN, Zvolen. **Písomné objednávky prijíma redakcia**, cena 0,66 eura/20 Sk. Celoročné predplatné (6 čísel) 3,98 eura/120 Sk. Reg. MK SR č. EV 636/08, ISSN 1335-1877.
Nevyžiadané materiály redakcia nevracia.

Vytlačené na ekologickom papieri Magnostar. Výrobca má certifikovaný EMS podľa medzinárodnej normy ISO 14001. Papier spĺňa environmentálne kritériá nordického ekolabelingového systému podľa verzie 1.4. Je ocenený nordickou environmentálnou značkou Biela labuť.

Slovenská komisia pre UNESCO

UNESCO na Slovensku

Slovenská komisia pre UNESCO (SK UNESCO) je poradným orgánom vlády, ktorého úlohou je podporovať a rozvíjať aktivity programov UNESCO v oblasti výchovy a vzdelávania, kultúry, vedy, životného prostredia, informácií a informatiky a za týmto účelom získavať a zapájať do spolupráce na jednotlivých projektoch odborníkov rôznych organizácií, inštitúcií a oddelení príslušných ministerstiev a jednotlivcov. Podľa štatútu, ktorý schválila vláda SR v roku 1993, je SK UNESCO právnickou osobou a „*pôsobí ako medzičlánok medzi sekretariátom UNESCO v Paríži a národnými orgánmi a inštitúciami*“. Komisia zabezpečuje realizáciu aktivít UNESCO v SR a koordinuje aktivity v oblasti medzinárodných a medzivládnych programov UNESCO. V SR sú v súčasnosti aktívne dve sekcie: sekcia pre kultúru, sekcia pre výchovu a vzdelávanie a 7 výborov: Medzinárodný hydrologický program, program Človek a biosféra, Medzinárodný geovedný program, Medzinárodný program Informácie pre všetkých, program pre riadenie spoločenských premien, Pamäť sveta a Slovenský výbor pre bioetiku.

Hlavné úlohy SK UNESCO

- pôsobí ako poradný orgán vlády a Národnej rady SR vo všetkých záležitostiach týkajúcich sa UNESCO a jeho programu,
- zabezpečuje aktívnu účasť SR na príprave, plánovaní, uskutočňovaní a hodnotení programov UNESCO,
- informuje širokú verejnosť a inštitúcie o činnosti UNESCO všeobecne, ako aj konkrétne o uskutočňovaných aktivitách,
- v styku s vládnyimi orgánmi, ministerstvami a rôznymi organizáciami koordinuje činnosť vyplývajúcu zo spolupráce s UNESCO,
- pôsobí ako spojovací medzičlánok medzi sekretariátom UNESCO v Paríži a národnými orgánmi a inštitúciami,
- rozvíja spoluprácu v oblasti vedy, kultúry, výchovy a vzdelávania s ďalšími národnými komisiami,
- zabezpečuje navrhovanie vhodných kandidátov do orgánov UNESCO.

Základné informácie o UNESCO

Hlavným cieľom Organizácie Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru je rozvoj medzinárodnej spolupráce a porozumenia v oblasti výchovy a vzdelávania, spoločenských a prírodných vied, životného prostredia, kultúry, informácií, komunikácie, informatiky, a tým prispievať k upevňovaniu mieru vo svete. Sídlo UNESCO je Paríž. Podrobnejšie informácie nájdete na týchto internetových stránkach: www.unesco.sk a www.unesco.org.

Kontakt: Slovenská komisia pre UNESCO, Ministerstvo zahraničných vecí SR, Hlboká cesta 2, 833 36 Bratislava, tel.: 02/ 5978-3614, 3615, fax: 02/ 5978 3659, email: unesco@mzv.sk.

Výstava na Envirofilme 2009

Výstava **Lokalít svetového prírodného dedičstva na Slovensku** predstavuje dve vo 7 lokalít z nášho územia, ktoré sú zapísané v Zozname svetového dedičstva. Ide o jaskyne Slovenského a Aggteleškého krasu s Ochtinskou aragonitovou jaskyňou a Dobšinskou ľadovou jaskyňou. Druhú časť výstavy predstavujú Karpatské bukové pralesy. Ide o unikátne prírodné lokality predstavené na výstavných paneloch s bohatou obrazovou dokumentáciou. Výstavu pripravilo Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva s finančnou podporou Environmentálneho fondu MŽP SR.

Festivalové mesto Banská Štiavnica – mesto zapísané od roku 1993 do Zoznam svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (foto: Tomáš Kopečný)

Envirofilm – bohatý zdroj informácií i zážitkov o planéte Zem

Vážení čitatelia Enviromagazínu,

Opäť je tu jar, odveký symbol znovuzrodenia, prebudenia sa všetkého živého zo zimného spánku. S ňou je tu aj čas, ktorý je už 15 sezón neodmysliteľne spojený s Medzinárodným festivalom filmov o životnom prostredí – Envirofilmom. Opäť je tu príležitosť na prezentáciu výsledkov filmových tvorcov a režisérov, v ktorých hlavnými postavami sú príroda, človek, svet vedy, výskumu a poznania.

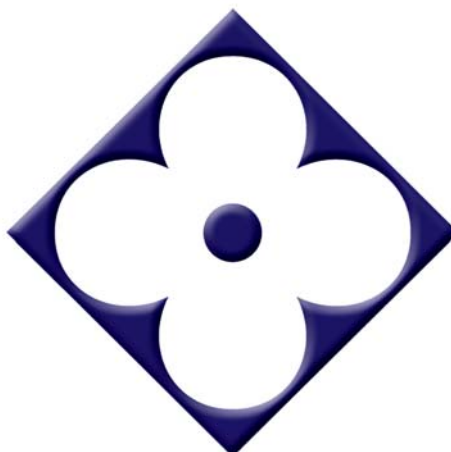
Vysoko si cením skutočnosť, že už celých 15 rokov sa na festivale otvárajú otázky, súvisiace s

ďalšou perspektívou planéty, na ktorej žijeme, a je našou povinnosťou a poslaním pre budúce generácie, aby sme sa nimi zaoberali. Množstvo domácich a zahraničných autorov filmov rôzneho zamerania prichádza na festival so spoločným zámerom ukázať divákovi krásy prírody, ale zároveň aj upozorniť na nebezpečenstvá vyplývajúce z nerozvážneho, koristného vzťahu k životnému prostrediu. V celosvetovom, ale aj v domácom meradle, je totiž čo naprávať a riešiť v oblasti životného prostredia. Do popredia sa dostáva úloha prebudiť z akéhosi „zimného spánku“ aj človeka – tvora mysliaceho a zastaviť ho v aktivitách poškodzujúcich to, čo matka príroda doteraz za dlhé tisícročia vytvárala a čo človek už stihol zdevastovať. Nepochybne k najdôležitejším nástrojom na riešenie problémov životného prostredia patrí environmentálna výchova a vzdelávanie, považujeme ich totiž za základ prevencie škôd na životnom prostredí. Postupne sa z tohto dôvodu rozvinul celý rad aktivít, iniciatív a vzdelávacích programov zameraných na zvyšovanie environmentálneho vedomia ľudí. Dôležité poslanie v tomto smere plní aj Envirofilm. Rezort životného prostredia si týmto podujatím vytvoril jedinečnú príležitosť na propagáciu svojich cieľov a stratégií v ochrane a tvorbe životného prostredia s možnosťou využívať následne filmotéku v rámci nekomerčných celoročných pofestivalových prehliadok a environmentálno-výchovných akcií na všetkých stupňoch škôl a mimoškolských zariadení. Tvorcovia filmov svojimi dielami výrazne prispievajú k pochopeniu základných princípov trva-

lo udržateľného rozvoja, ktorých cieľom je dosiahnuť ekonomický a sociálny rozvoj spoločnosti pri zachovaní prírodných hodnôt tak, aby sme planétu Zem zachovali pre budúce generácie.

Jubilejný 15. ročník festivalu sa v tomto roku nesie v znamení Medzinárodného roku astronómie, vyhlásenom pri príležitosti 400. výročia prvých pozorovaní pomocou ďalekohľadu, ktoré uskutočnil Galileo Galilei. Ústrednou témou roka je „Vesmír, objavuj ho pre seba“. Táto téma sa tiahne ako myšlienková niť jadrom filmových predstavení, ale aj bohatých kultúrno-spoločenských akcií. Spomeniem len niektoré programy: panelová beseda Vesmír – Zem – Človek a premietanie filmov o kozme, astronómii, vedeckých pozorovaniach v Antarktíde a cestovaní naprieč Antarktídou a mnohé ďalšie.

Verím, že aj tento ročník Envirofilmu bude zdrojom bohatých informácií pre divákov filmových projekcií, ale aj účastníkov sprievodných programov a že zanechá pečať v našom vedomí, uvažujúcom o krajšom a zdravšom prostredí, prírode i spoločnosti. Pevne dúfam, že osloví predovšetkým mladých ľudí, ktorým záleží na tom, aby boli vo svojom živote úspešní, k čomu patrí i zdravé prostredie, v ktorom žijú, a ktoré svojou činnosťou pretvárajú. Envirofilmu prajem, aby splnil nádeje, ktoré do neho organizátori i účastníci vkladajú. Verím, že sa bude tešiť záujmu širokej aj odbornej verejnosti, deťom i mládeži.

Ján Chrbet
minister životného prostredia SR

Vitajte na Envirofilme 2009!

Generálny riaditeľ SAŽP doc. Ing. Stanislav Štofko, CSc., gratuluje oceneným autorom detskej výtvarnej súťaže Zelený svet

Medzinárodný festival filmov o životnom prostredí Envirofilm má v tomto roku okružle jubileum – 15 rokov. Do jeho rodného listu sa zapísal rok 1995, kedy po prvý raz festival zorganizovala Slovenská agentúra životného prostredia pod gesciou Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky pri príležitosti Svetového dňa životného prostredia (5. jún). Tu sú korene už pätnásťročnej tradície organizovania tohto prestížneho medzinárodného environmentálneho podujatia, ktoré sa časom stalo vyvrcholením Envirojari na Slovensku.

Každý ďalší rok bol festival niečím výnimočný. Prinášal nové filmy, zážitky a stretnutia s osobnosťami filmového dokumentu, environmentalistami, ochrancami a milovníkmi prírody. Prvý tým, že bol prvý, druhý napríklad aj tým, že súčasťou Envirofilmu sa stala detská výtvarná súťaž Zelený svet, ktorá sa v ďalšom ročníku rozšírila o medzinárodnú účasť, na piatom ročníku (1999) sa stretli ministri životného prostredia štátov Vyšehradskej štvorky a k festivalovým mestám Banskej Bystrici a Zvolenu pribudla Banská Štiavnica, od roku 2002 (8. ročník) je Envirofilm členom federácie environmentálnych festivalov Európy a Japonska ECOMOVE International.

V tomto roku 2002 vybrané súťažné filmy po prvý raz hodnotila aj detská porota, jubilejný desiaty ročník mal svetovú premiéru filmu Steve Lichtaga Tanec modrých anjelov, jedenásty ročník bol rekordný v počte prihlásených filmov aj v počte krajín. Trinásť ročník tento rekord prekonal, dosiahol sa aj maximálny počet prác prihlásených do súťaže Zelený svet a k trom festivalovým mestám pribudlo v roku 2007 štvrté mesto, Kremnica.

Minulý, štrnásť ročník, padali ďalšie rekordy, v histórii festivalu sa prihlásilo do súťaže najviac krajín aj filmov a uskutočnila sa ďalšia svetová premiéra filmu Steve Lichtaga Zajatci bieleho boha.

Film je médium, ktoré zaujíma dôležité miesto v environmentálnej výchove a vzdelávaní. Filmové dokumenty ponúkajú divákovi množstvo faktografických informácií, ale môžu im poskytnúť aj silný

emocionálny zážitok a vplývať na ich hodnotovú orientáciu. A tým sa film stáva veľmi efektívnym prostriedkom formovania environmentálneho vedomia hlavne mládeže.

Aj keď poslanstvo mnohých týchto dokumentov je varovným upozornením na existujúce globálne environmentálne problémy, sú však aj inšpiráciou na hľadanie optimálnych environmentálnych postupov pri ich riešení. Toho sme svedkami každoročne na Envirofilme.

Festival ponúka širokú žánrovú pestrosť aj sprievodných festivalových podujatí. Envirofilm sa z roka na rok stáva populárnejší nielen na medzinárodnej scéne, o čom svedčia počty prihlásených filmov a krajín vlastne zo všetkých

kútov sveta, ale aj medzi širokou verejnosťou u nás doma, hlavne mládežou, ktorá tvorí väčšinu návštevníkov festivalu.

Aj pätnásť – jubilejný ročník ponúka návštevníkom cenné porovnanie schopností našich aj zahraničných autorov filmov zameraných na problematiku životného prostredia, prírodného aj kultúrneho dedičstva. Spolu so spravodným odborným programom ho radí medzi najvýznamnejšie spoločenské a odborné podujatia organizované v Slovenskej republike.

V máji tohto roku sa mestá Banská Bystrica, Zvolen, Banská Štiavnica a Kremnica opäť, už po pätnásť raz, stanú dejiskom Medzinárodného festivalu filmov o životnom prostredí Envirofilm 2009, miestom stretnutia filmárov, odborníkov a širokej verejnosti, stretnutím ľudí, ktorým osud našej planéty nie je ľahostajný.

Dovoľte mi pozvať vás na tohtoročný Envirofilm do všetkých festivalových miest a vám, ktorí toto pozvanie prijmete, želim mnoho príjemných a poučných zážitkov.

doc. Ing. Stanislav Štofko, CSc.
generálny riaditeľ Slovenskej agentúry životného prostredia

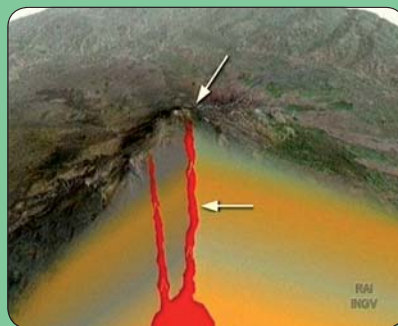

Súťažný film Envirofilmu 2009

Dokonalá erupcia – Etna 2002 – 2003 (Taliansko), autor: Alesandro Bonaccorso

Erupcie Etny v na začiatku 21. storočia boli výnimočnou a zložitou udalosťou. Počas nich došlo súčasne k niekoľkým odlišným javom: šíreniu sopečných zlomov, tvorbe veľkolepých kuželov, explozívnej činnosti a niekoľkomesačnému spádu popolčeka, k nebezpečným prúdom lávy na rôznych svahoch sopečného národného parku, k pozoruhodnej deformácii a výraznej seizmicite. Z vedeckého hľadiska to bola dokonalá erupcia. Dokumentárny film opisuje sled udalostí a komplexný systém vedeckého monitoringu, ale zaznamenáva tiež aktivity civilnej obrany, ktoré sa sústredili aj na ochranu tohto výnimočného prostredia.

Práve komplexnosť skúmania týchto prejavov nám dáva možnosť nahliadnúť do celého nesmierne zaujímavého spektra práce vedcov, ktorí svoj život zasvätili sopkám. A v prípade majestátnej Etny boli nadšení aj prekvapení všetkým tým, čo táto sopka pri svojej „dokonalej erupcii“ v rokoch 2002 až 2003 dokázala.

Envirofilm 2009 v skratke

- Vyhlasovateľom jubilejného XV. medzinárodného festivalu filmov o životnom prostredí Envirofilm 2009 je Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, organizátorom Slovenská agentúra životného prostredia Banská Bystrica. Festival Envirofilm je členom medzinárodnej asociácie festivalov o ochrane životného prostredia ECOMOVE International (www.ecomove.de). Cieľom festivalu Envirofilm je predstaviť a oceniť nové filmy, videoprogramy a televízne programy, ktoré svojím obsahom a umeleckou úrovňou pomáhajú šíriť myšlienky ochrany životného prostredia a prírody. Festival sa koná v dňoch 11. - 16. mája 2009 v Banskej Bystrici, Banskej Štiavnici, Zvolene a Kremnici. Leitmotívom Envirofilmu 2009 je Medzinárodný rok astronómie.

- Spolu do pätnástich ročníkov festivalu filmári z celého sveta zaslali viac ako 1 500 filmov. Hlavná cena Envirofilmu tri razy putovala do Indie (1999 - Vôľa obetovať sa, 2002 - Sloboda...! a 2006 - Dáždnik), dva razy do Dánska (1997 - Páchnuci hrniec s rybami, 2007 - Ničiaci dohoda) a dva razy zostala doma, na Slovensku (2000 - Arktické topenie ľadovcov zväčšuje hladinu vody v moriach, 2001 - Tajomné Mamberamo). Po jednom raze hlavnú cenu získali Španielsko (1995 - Bocian biely), Švédsko (1996 - Sofrosyne), Holandsko (1998 - Vojna mravcov), Poľsko (2003 - Zobákum a pazúrom), Česká republika (2004 - Myslenie vody), Maďarsko (2005 - Nové Eldorado) a Švajčiarsko (2008 - Greina).

- Tento rok filmári z 33 krajín sveta (v histórii festivalu najväčší počet krajín) zo štyroch svetadielov (Európa, Ázia, Austrália, Amerika) prihlásili do súťaže 141 filmov. Najväčší počet filmov poslali nemeckí autori (38). Ďalej, čo sa počtu filmov týka, nasleduje Slovensko (23), Česká republika (11), India, Taliansko (7), Belgicko, Španielsko, Maďarsko (5), Holandsko, Čína (3), Kanada, Francúzsko (3), Macedónsko, Bulharsko, Uzbekistan, Dánsko, Veľká Británia (2), Austrália, Škótsko, Taiwan, Rakúsko, Nový Zéland, Srbsko, Arménsko, Fínsko, Izrael, Švajčiarsko, Turecko, Japonsko, Island, Chile, Bosna a Hercegovina, USA (po 1 filme).

- Výberová komisia, ktorá zasadala 20. - 23. februára 2009 v zložení Kateřina Javorská (SR), Steve Lichtag (ČR), František Palonder (SR) a William C. Parks (USA), vybrala pred medzinárodnú festivalovú porotu 52 filmov (najviac filmov Nemecko - 18, Slovensko 10 filmov) a 7 filmov pred detskú porotu. Už tradične je najpočetnejšie zastúpená kategória dokumentárne filmy, v ktorej súťaží 32 filmov. Medzinárodná porota bude opäť hodnotiť aj amatérske filmy a filmy propagujúce cestovný ruch.

- Do medzinárodnej festivalovej poroty v jubilejnom 15. ročníku Envirofilmu zasadne už po pätnásty raz Ferenc Varga (Maďarsko), Kateřina Javorská (SR, deviaty raz), Steve Lichtag (ČR, šiesty raz), William C. Parks (USA, štvrtý raz), Yossi Weissler (Izrael, druhý raz). Nováčikmi v porote sú Teodoro Mercuri (Taliansko) a František Palonder (SR).

- Detská porota, zložená zo žiakov banskobystričských základných škôl, hodnotí vybrané filmy od 8. ročníka festivalu (2002). V tomto roku bude hodnotiť sedem filmov. Sú to filmy Blulandia (Taliansko), Ako môžete vy ovplyvniť klimatické zmeny! (Belgicko), Bobor, losos a strmé bralá (Nemecko), Aj sík jú (Slovensko), Neviditeľný fotograf a vtáky (Maďarsko), Mokrade (Veľká Británia) a Objím ma (Holandsko).

- Prehliadky súťažných filmov a nesúťažných filmov pre deti a mládež, už tradične obohatia filmy z archívu Slovenského filmového ústavu, v troch pásmach zamerané na víťazné filmy z jubilejného dvadsiateho udeľovania najstaršej filmovej ceny na Slovensku IGRIC 2009, na slovenskú enviroklasiku a aktuálne na archívne filmy tematicky sa viažuce k Medzinárodnému roku astronómie. Organizátori festivalu pripravili aj prehliadku nesúťažných filmov s témou astronómie a kozmonautiky.

- Medzi sprievodnými podujatiami dominuje detská výtvarná súťaž Zelený svet, ktorá sprevádza Envirofilm od jeho druhého ročníka (1996). Do 14. ročníka Zeleného sveta, ktorý sa nesie v znamení motto Všetko je vo hviezdach, 3 149 autorov zo 400 škôl, pod vedením 606 pedagógov prihlásilo 3 390 prác (98 prác od 93 autorov prišlo zo zahraničia). Výtvarné práce v kategóriách kresba, maľba, grafika a kombinované techniky, čiernobiela a farebná fotografia, animovaný film hodnotila porota v zložení Miroslav Cipár, Ladislav Vojtuš, František Tomík, Tomáš Čepek a Sylvia Havelková.

- Z ďalších sprievodných podujatí v centre festivalového diania, v Banskej Bystrici, určite zaujme beseda Vesmír - Zem - Človek, na ktorej sa budú premietaf filmy o kozme, astronómii a vedeckých pozorovaniach v Antarktíde a besedaovať s hosťami Rudolfom Schusterom, Petrom Dolinským, ktorí Antarktídu navštívili a Máriou Gallovou z banskobystričkej Hvezdárne. V slovenskej premiére divácividia americký celovečerný dokumentárny film Modré zlato: Vojny o vodu, recenzentmi označeného za najlepší film o vode na trhu. Ďalšími zaujímavými sprievodnými podujatiami sú besedy Okná vesmíru dokorán (premietanie filmov a beseda so špičkovým vedcom, astronómom, astrofyzikom Jiřím Grygarom (ČR), a Olympijské hnutie, šport a ochrana životného prostredia (premietanie filmov a beseda s Máriou Mračnovou, Petrom Korčokom a Jurajom Bobulom). Samozrejme, nebude chýbať ani stretnutie s novými dobrodružstvami Pavla Barabáša a Steve Lichtaga. Súčasťou festivalu je aj tento rok medzinárodná konferencia Krajina - Človek - Kultúra, udeľovanie národných značiek Environmentálne vhodný produkt a zaujímavé výstavy. Bohatý sprievodný program ponúkajú aj ďalšie festivalové mestá.

- Slávnostné odovzdávanie cien Envirofilmu 2009 sa uskutoční tradične na Zvolenskom zámku a festival ukončí prehliadka víťazných filmov v sobotu 16. mája.

- Pofestivalové prehliadky filmov Envirofilm 2009 budú vo viacerých slovenských mestách. (gudz)

Vyhlasovateľ

Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky

Organizátor

SLOVENSKÁ AGENTÚRA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

Pod patronátom

Organizácia spojených národov pre vedu, kultúru a vzdelávanie

Slovenská komisia pre UNESCO

Spoluorganizátori

Partneri

Mediálni partneri

K pätnástročnej histórii Envirofilmu

V rámci 15. výročia Envirofilmu sme požiadali o rozhovor jeho ideového tvorca a navrhovateľa, RNDr. Jozefa Klindu, ktorý sa podieľal ako člen prípravných výborov na organizovaní tohto podujatia a sledoval vývoj Envirofilmu od jeho zrodu.

Tatko Príroda (Miroslav Kasprzyk) s tatkom Envirofilmu (Jozefom Klindom)

- **Kde a kedy sa zrodil nápad organizovať na Slovensku medzinárodný festival filmov, televíznych programov a videoprogramov s tematikou ochrany a tvorby životného prostredia? Čo predchádzalo vzniku Envirofilmu?**

Niekde na začiatku boli cesty slovenských ochrancov prírody a životného prostredia na dvadsať Ekofilmov do Ostravy (na poslednom ročníku v máji 1993 už len s malou účasťou) a s nimi spojená naša tichá závisť, že na Slovensku takéto podujatie neuskutočňujeme. Ekoglasnosťou povestný ostravský Ekofilm sa síce proklamoval v rámci federácie ako česko-slovenské podujatie, no Slováci pôsobili na ňom prevažne ako vítni hostia. Organizovať ďalší Ekofilm v štáte sa javilo ako neúčelné. Skúsili sme preto najskôr inú cestu environmentálnej výchovy prostredníctvom televízie, ktorá začala vysielat' magazín *SOS z hôr, lesov a lúk*, zameraný spočiatku najmä na ochranu prírody. V roku 1981 som napísal šéfredaktorovi Hlavnej redakcie propagandy a dokumentaristiky (HRPD) Československej televízie Dr. Jánovi Koščovi list s odporúčaním vytvorenia platformy pre verejné preraktovanie poškodzovania životného prostredia (svojuvoľne alebo hrubou nedbalosťou), otázok zachovania základných hodnôt životného prostredia, bohatstva prírody a krás našej krajiny. Okrem iného som navrhol, aby sa uvedený magazín zmenil z dvojmesačníka na mesačník a štruktúrne rozdelil na tri časti. V jednej by sa poukazovalo na negatíva a uvádzali podnety na ich eliminovanie. Zároveň som odporučil vytvoriť sériu televíznych filmov o národných parkoch a chránených krajinných oblastiach na Slovensku. Následne sa táto idea rozvinula a jej tútorom sa stal Benedikt Jančí. Bratislavské štúdio ČST natočilo sadu filmov s takýmto zameraním, ktoré putovali aj do zahraničia. Dnes by mohli slúžiť na komparáciu zmien v krajine a v nejakom bloku sa

premietnuť aj na Envirofilme (nielen ako reminiscencia). Lady sa prelomili a pohli. V roku 1986 kolégium ÚR ČST v Prahe prerokovalo výsledky tejto aktivity v bratislavskom štúdiu a rozhodlo sa vytvoriť dramaturgickú radu pre prípravu programov ČST o ochrane prírody a životného prostredia. Jej tajomníkom sa stal práve Benedikt Jančí, podpredsedami Dr. Lubomír Chorvatovič, nový šéfredaktor HRPD a Dr. Karel Friedl z MK ČR v Prahe. Aj keď v dramaturgickej rade pôsobili aj členovia z Prahy, Ostravy a Brna, väčšina z nich bola zo Slovenska (napríklad Dr. Lubomír Brtek, CSc., Ing. František Zariš, Ing. Viliam Stockman, CSc.). Ako jej predseda som hneď na jej prvé zasadnutie zaradil do programu Plán výroby filmov do roku 1990 s výhľadom do roku

2000 a Koncepciu ekologického magazínu Príroda pre zajtrajšok (neskoršie známeho ako Poznaj a chráň a nahradeného magazínom Eko ďalej?), ktorý mal nahradiť medzitým bezdôvodne zrušený obľúbený spomenutý magazín „SOS“. Dramaturgická rada schválila návrhy a zároveň sa rozvinuli najmä vzťahy s vtedy budovaným ostravským štúdiom (film o CHKO Křivoklátsko však mal nakrútiť ešte bratislavský štáb). V roku 1987 sa prvý raz na tejto pôde uviedol zámer usporiadať „post“ Ekofilm Ostrava aj na Slovensku, a to v Liptovskom Mikuláši – vtedajšom sídle Ústredia štátnej ochrany prírody (ÚŠOP) alebo v Bratislave, ktorý podporoval aj nový člen dramaturgickej rady za ÚŠOP Dr. Cyril Barčák. ÚŠOP však po „zamatovej revolúcii“ zaniklo a skončil aj Ekofilm v Ostrave. Bolo potrebné najskôr vybudovať Slovenskú komisiu pre životné prostredie (SKŽP zriadenú zákonom SNR č. 96/1990 Zb.) ako predchodcu MŽP SR a zriaďiť v roku 1993 Slovenskú agentúru životného prostredia (SAŽP), ktorá bola v roku 1995 poverená prípravou Envirofilmu.

- **Všetci vieme, že I. ročník medzinárodného súťažného festivalu Envirofilm sa konal pred pätnástimi rokmi 4. až 8. septembra 1995. Môžete nám prezradiť, čo tomu v rokoch 1993 až 1995 predchádzalo?**

Kým SAŽP neprekonala „detské choroby“, akýkoľvek zámer usporiadať „štátny“ Envirofilm nebol reálny.

Deti neodmysliteľne patria k Envirofilmu (foto: Michal Svítok)

V roku 1993 z iniciatívy Ing. Pavla Líma došlo k fúzii trnavského festivalu odborných filmov (po 19. ročníkoch FOF) s myšlienkou pokračovania zaniknutého ostravského Ekofilmu, tentoraz v Žiline so sponzorskou podporou Váhostavu, a. s., Žilina. Podujatie 22. – 26. novembra 1993 v Žiline sa prezentovalo ako XX. medzinárodný festival odborných filmov, televíznych programov a videoprogramov pod novým názvom Ekotopfilm. Predsedníčkou festivalového výboru sa stala štátna tajomníčka MŽP SR JUDr. Lubomíra Zimanová a predsedom medzinárodnej poroty vtedajší podpredseda Výboru NR SR pre životné prostredie a ochranu prírody akademik Juraj Hraško. Podujatie výrazne finančne podporil z prostriedkov Štátneho fondu životného prostredia aj minister životného prostredia SR Ing. Jozef Zlocha. Osobne som tento podnikateľský zámer s prepojením na štátne záujmy privítal. Podujatie síce nedosiahlo úroveň Ekofilmu v Ostrave, no prevzalo jeho know-how (skúsenosti i časť organizátorov), založilo novú tradíciu a bolo úplne v súlade so schválenou Stratégiou štátnej

Ferenc Varga – nechýbal v žiadnej doterajšej medzinárodnej porote Envirofilmu (foto: Ján Lichý)

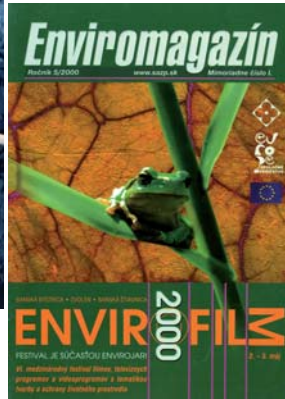
environmentálnej politiky. Stalo sa prvou lastovičkou environmentálnej výchovy na Slovensku v tomto smere. V roku 1994 sa v podstate vystriedali tri vlády a až v roku 1995 sa vytvorili v SAŽP podmienky na usporiadanie štátneho medzinárodného súťažného festivalu envirofilmov. Staronový minister životného prostredia Ing. Jozef Zlocha si ideu osvojil a v rámci prípravy Roka ochrany európskej prírody ma poveril spracovaním ideového zámeru, resp. návrhu tohto podujatia. Dalo trochu námahy presvedčiť pána ministra, že by bolo nevhodné uviesť/prevziať značku Ekofilm, ktorú sčasti preniesol do svojho názvu Ekotopfilm v Žiline (nakońiec Ekofilm našiel nové sídlo v Českom Krumlove). Keďže v tom čase sme už výrazne presadzovali environmentalistiku a environmentalizmus, prijal navrhnutý názov, a tak som sa stal „tatkom Envirofilmu“.

- **Považovali ste za racionálne vytvárať popri Ekotopfilme ďalší medzinárodný festival?**

Ak si odmyslím rezolútnu požiadavku pána ministra, musím povedať, že sa mi splnil dávny sen, i keď sny nikdy nezodpovedajú realite. Vyšiel som z rezortu kultúry a v tej chvíli som ani o tom neuvažoval. Okrem toho

Ekotopfilm je založený na podnikateľskej iniciatíve a kiez by takéto iniciatívy vznikali aj v Košiciach, Prešove a iných mestách. Nemusia byť všetky medzinárodné – svetové. Pozrite sa, kde všade dnes máme vysoké školy, divadlá, megakíná, galérie, múzeá, cirkevné centrá a

a kultúrne (žiaľ, i nekultúrne) podujatia. Zamyslíte sa, máme osem krajských miest a rôzne ligy. Je to veľa alebo málo? Prečo by sa nemohol v každom krajskom i okresnom meste na Deň Zeme (22. apríla) alebo na Svetový deň životného prostredia (5. júna) uskutočniť aj „minienvirofestival“ (nemuselo by ísť pritom hneď o súťažnú prehliadku). Určite by bol prospešnejší aj pre mládež, než niektoré iné aktivity, ktorých konečný cieľ považujem za viac než pochybný a často za jednoznačne škodlivý – prehliadajú samotu v dave. Ide len o nápad, chcenie, porozumenie, podporu a vytvorenie podmienok organizácie, buď zo strany samospráv alebo podnikateľských subjektov, prípadne spoločne. Môže ísť dokonca výlučne o podnikateľskú aktivitu alebo záujmovú činnosť škôl či neziskových organizácií, o „mimovládkach“ ani nehovoriac. Envirofilm a Ekotopfilm, kým majú dostatok súťažných filmov a vyhradenú pôsobnosť, vôbec netreba chápať konkurenčne. S ostatnými menšími envirofestivalmi alebo ekofestivalmi by mohli užitočne kooperovať. V rámci presadzovania environmentálnej politiky a environmentálnej výchovy sa však patrí, aby aspoň jeden envirofestival na celoslovenskej úrovni bol úplne nekomerčný – štátny. Takto Envirofilm v Banskej Bystrici a vo Zvolene schválila uznesením č. 846/1997 aj vláda SR v Konceptcii environmentálnej výchovy a vzdelávania.

• Čo vám utkvelo v pamäti zo začiatkov Envirofilmu?

Samozrejme, najväčšie organizačné problémy a úspechy, ako aj ľudia, ktorí sa o ne zaslúžili. Najviac tí, ktorí problémy za pochodu riešili a vytvárali pätnásťročnú tradíciu. Nemám teraz na myslí ministrov životného prostredia SR, ktorí okrem otvárania jednotlivých ročníkov Envirofilmu, odovzdávania cien a schvaľovania návrhov na usporiadanie každého ročníka osobitne, zasahovali aj do ich organizovania. Napríklad V. ročník Envirofilmu sa zásluhou pána ministra László Miklósa rozšíril o Banskú Štiavnicu (obdobne ostatné ročníky zásluhou pána štátneho tajomníka Jaroslava Jaduša o Kremnicu). Hlavná zodpovednosť totiž pripadla na riaditeľov festivalu – najskôr Ing. Ladislava Slobodníka, prvého vedúceho úradu MŽP SR, po ňom RNDr. Zdenku Tóthovú, štátnu tajomníčku MŽP SR a ich nástupcov; ako aj na predsedov, resp. podpredsedov prípravného (organizačného) výboru – generálnych riaditeľov SAŽP a ich námestníkov. Väčšinou si po Envirofilme zhlboka vydýchli. „Mamkami“ festivalu

sa stali PhDr. Oľga Lauková a Ing. Dagmar Rajčanová. Od III. ročníka Envirofilmu v roku 1997 sa v rámci sprievodných podujatí k nemu pridružila celoštátna súťaž prehliadky výtvarnej tvorivosti detí a mládeže s tematikou ochrany prírody a životného prostredia, ktorú dnes

podobne; kde všade sa dnes usporadúvajú rôzne športové

nevoláme inak ako Zelený svet. Kreativita a rozžiarené oči detí

počas záverečného ceremoniálu prinášajú blahodarný úsmev a ich rodičom, ale aj všetkým postarším, slzy do očí. Vynikajúca akcia. V tom istom roku bola založená tradícia usporadúvať popri Envirofilme konferenciu **Krajina, človek, kultúra (KČK)**, dodnes s odbornou garanciou Ing. arch. Anny Kršákovéj zo SAŽP. Medzi prívržencami tejto konferencie a ďalšími odborníkmi sa dodnes familiárne hovorí: „Pôjdeš tento rok na „Kačku“?“ Kto sa jej nemôže zúčastniť pri odpovedi zosmutnie. To je pre ňu výborná vizitka. Pribudli výstavy, zelené rozhovory, besedy, semináre, prednášky, exkurzie, prezentácie a iné akcie, za ktorými treba vidieť množstvo obetavých ľudí najmä z SAŽP. Od II. ročníka sa začali vydávať aj mimoriadne čísla Enviromagazínu a katalóg súťažných filmov (pamätám sa aj na špeciálnych festivalových spravodajcov). Všetkým, či už ostali v agentúre alebo nie, patrí poďakovanie. Bez nich by Envirofilm neprežil 15 rokov. Ľudia odchádzajú, ale Envirofilm ostáva, žije a verím, že nás všetkých prežije.

• Ako sa pozeráte na Envirofilm po pätnástich rokoch?

Envirofilm sa stal symbolom života a nádeje. Nádherne to vystihol už prvý ročník, na ktorom zvíťazil španielsky film Bocian biely nad ruským filmom Nukleárne tango.

Vynikajúce filmy, úžasná symbolika. Pamätám sa ešte na prvú porotu, ktorá tieto filmy posudzovala, na čele s Otakarom Skalským. Priznám sa, že sme jej s RNDr. Martinom Kassom trochu pomáhali. Boli to začiatky, chýbali skúsenosti a všetko muselo klapať. Po pätnástich rokoch v nej ostal len starý priateľ Feri Varga, akoby jej maskot. Logo Envirofilmu – kvet v kosoštvorci od Ing. arch. Antona Supuku poznajú už v mnohých štátoch všetkých kontinentov a mnohí tvorcovia. Envirofilm sa

stal od roku 1999 hlavným podujatím **Envirojari**. Z novembra a júna sa presunul na máj. Mohli by sme spomenúť víťazné filmy (švédsky Sofrosyne, dánsky Páchnuci hrniec s rybami, holandský Vojnu mravcov...) i ďalšie ocenené filmy, o ktorých nestačí len počuť. Treba ich vidieť, nadchnúť sa témou a kumštom ich tvorcov, často v neľahkých podmienkach. To nadšenie symbolizovala aj prvá plaketa s krídlom – cena Envirofilmu (priznávam, že jej prvú ukážku, ktorú som niesol ukázaf pánovi ministromi, mám ako feteš odloženú dodnes). Nazval som ju Rozlet. Verím, že nie Ikarov. Neskoršie ju nahradila nová plaketa so Zemou, ktorú pro domo nenazývam Matka Zem, ale Kolíska kultúry. Už tieto plakety sami osebe predstavujú kultúrny počin a Envirofilm ani nehovoriac. Pomáha nám hľadať správnu cestu a odlišiť vstup do kultúrneho stánku od vstupu do bordelu, vstup do lesa od vstupu do kravinca, vstup do 21. storočia od vstupu do hypermarketu. Kladie stále aktuálnu otázku: „Ako sa stať úspešným predkom a nestať znečisťujúcim zadkom?“ Upozorňuje, že pri proklamovanej vízii „veľkých syntéz“ zabúdame, že pekáč, ktorý má do rána napiecť chleba a nakrmíť stovky ľudí, nerozumie hrnciara alebo obuvníka, vonkoncom nie bankára alebo vypaľovača obilných polí. Envirofilm odbúrava samotu v dobe, keď rozmanité formy globalizácie znižujú rozmanitosť obsahu kultúr a environmentu (kultúrneho a prírodného dedičstva). Dokazuje, že zdanlivé odprírodnenie, dezilúzia a osamelosť v informačnom boome a chaosu, pri ktorej sa v duši Manhattan stáva Saharou a Sahara Manhattanom v spojení s nenásytnosťou, hrabivosťou, agresivitou, netolerantnosťou a nekultúrnosťou, vedie len do tunela amorálnosti na konci bez lúča svetla. Envirofilm umožňuje zahnať pocit opustenosti na Broadwayi alebo vo Vukovare, ktorý môže prerásť rozmery saharského Veľkého ergu alebo belostných pláni Antarktídy. Envirofilm chápem ako neotrocké klaňanie sa tvorivému duchu – výplodu skutočnej/pravej kultúry, pokorné kla-

Detiská výtvarná kreativita Zeleného sveta, jedinečne dotvára kolorit Envirofilmu (foto: Silvia Redlingerová)

ňanie sa nášmu životodarnému environmentu, ktorého je človek výtvorom i súčasťou dovtedy, kým ho nezničí; kým nezničí seba samého.

Klaniam sa Envirofilmu a všetkým kultúrnym ľuďom, ktorí tento festival (všetky jeho ročníky) a diela na ňom prezentované, vytvorili. Prosím pre nich aplauz. A ich nástupcom spoločne zaželajme do ďalších pätnástich rokov ROZLET.

Za rozhovor poďakovala Alena Kostúriková

S Františkem Palonderom o práci v porote

Tvorba režiséra, spisovateľa a scenáristu, absolventa moskovského filmového inštitútu VGIK (odbor réžia hraného a televízneho filmu) Františka Palondera, je úzko spätá so Slovenskou televíziou, kde ako asistent kamery pracoval už po skončení strednej školy. Pre Slovenskú televíziu, kde pôsobí ako dramaturg v oddelení hudba a zábava, nakrútil okolo 500 titulov. Veľkú časť z nich pripravil aj scenáristicky a niekoľko ako kameraman. Záber jeho tvorby je široký, od hraných projektov cez dokumentárnu tvorbu po hudobné a zábavné programy, ale aj šport, vzdelávanie a detské programy.

František Palonder je členom Únie slovenských televíznych tvorcov a Slovenského centra PEN. V rokoch 2008 a 2009 bol členom výberovej komisie festivalu Envirofilm. V tomto roku po prvý raz zasadne do medzinárodnej festivalovej poroty.

Františka Palondera sme sa opýtali, čo mu ako členovi výberovej komisie, prinieslo tohtoročné „defilé“ desiatok filmov o životnom prostredí z rôznych kútov sveta.

„Na jednej strane isté upokojenie, že ľudia dbajú o svoje prostredie, aktívne ho bránia pred sebou samými a zároveň podávajú správu o stave človečenstva ďalším generáciám. Na druhej strane rozčarovanie nad tým, ako sa správame k sebe a svojmu okoliu. No je tu aj strana tretia. Popri jednoznačne dobrých filmových dielach sa objavuje čoraz viac tzv. autorov, ktorí sa na túto tému naviažu, pretože je to teraz „in“ a kopírujú napozierané. Tam totiž vidno nepochopenie problematiky, formálne a ideové nevkusnosti a tým sa stávajú odpadom pri prvej selekcii,“ hovorí František Palonder a dodáva, že u dobrej tretiny filmov ho veľmi milo prekvapila úroveň snímania.

„Kameramansky excelentné snímky. Vyvážené spracovanie tém. Na druhej strane ma už neprekvapujú nemecké snímky, ktoré sú naozaj pracne a poctivo urobené. Nezápasia ani s finančnými suchotami, ale zdá sa, akoby ich jedna mater mala. Je to štandard, ktorý sa sám seba neprekona a nebojuje o diváka.“

Keďže František Palonder pracuje ako dramaturg v Slovenskej televízii, nedalo nám neopýtať sa, prečo STV a slovenské televízie vôbec, neposkytujú dost priestoru problematike životného prostredia a prečo sa filmy z festivalu, ako je napríklad Envirofilm, objavujú na televíznej obrazovke len veľmi sporadicky.

„Správna otázka na nie relevantnom mieste, hoci nepochybujem o jej dôležitosti. V STV je táto otázka na prvý pohľad finančnou, ale je to skôr otázkou myslenia vedenia a jeho priorit. Environmentálna téma je téma každého božieho dňa. Musí byť témou verejnoprávnej televízie, školského vyučovania, výchovy detí v rodine. Táto téma musí byť samozrejmosťou a nie vecou nanútenou zhora.“

V súčasnosti František Palonder odovzdal do vydavateľstva rukopis Filmových poviedok a dokončil

inscenáciu tanečného divadla Canto Hondo, ktoré získalo minuloročné nitrianske Dosky. Pripravuje hraný dokument o Michalovi Baluďanskom, prvom rektorovi Petrohradskej univerzity z roku 1819. Okrem toho by s Kateřinou Javorskou toto leto chcel

nakrútiť dokument s environmentálnou tematikou. Samozrejme, nájde si čas aj na relaxovanie a vraví, že k dokonalému relaxu potrebuje vodu, aj keď len vo forme potôčika.

„Najradšej by som stanoval a večer sedel pri ohni v hociktorom kúte Slovenska. Najviac však obdivujem Detvu, Banskú Štiavnicu a kedysi dávno údolie Laborca. Už tridsaťšesť rokov filmárčim, takže Slovensko mám zjazdené a nakrútené krížom krážom. No najväčším relaxom je pre mňa každá chvíľa na plachetnici, na mori, a pokiaľ možno na dlhých niekoľkodených nonstop etapách. Absolvoval som už tisícky míľ po hladinách vyše desiatky morí a vrelo to odporúčam každému, kto sa len trochu nebojí mora.“

Anna Gudzová
Foto: Pavel Danko

Súťažný film Envirofilmu 2009
Vodou tvorená, suchom morená (Slovensko), autor: Zdeno Vlach

Zdeno Vlach sa stal za dlhé roky, počas ktorých sa túla po Slovensku s kamerou, akýmsi kronikárom prírody tejto krajiny, aj zmien, ktorými prechádza. Aj v tomto dokumente sa môžeme pokochať jeho zábermi, ku ktorých zachyteniu sa opäť vyzbrojil svojou príslovečnou trezlivosťou. Možno aj vy s údivom objavíte tento tajomný kút Slovenska, vytvorený vodou. Tá však sa beznádejne stráca v podzemných labyrintoch, ktoré tvoria akúsi vápencovú špongiu. Človeku sa ani nechce veriť, čo všetko je na tomto kúštičku zeme možné.

Voda modeluje do svojich predstáv územie národného parku Slovenský kras už viac ako dvesto miliónov rokov. Na povrchu by sme ju však hľadali márne, rýchlo mizne do podzemia. Okolo tisíc jaskýň a priepastí sa stalo súčasťou Svetového prírodného dedičstva. Nad ríšou večnej tmy a chladu sa rozprestiera slnkom zaliata, suchá planina, ktorej svahy obývajú vzácne, prevažne stepné teplomilné druhy fauny a flóry. Svojrzány podzemný mikrosvet a suché teplomilné stepné porasty predstavujú v strednej Európe vzácny životný priestor s najvyššou druhovou rozmanitosťou.

Začalo to Flahertym?

Zhodnotiť bez začervenania, vtipne, prehľadne a relativne múdro kolekciu filmov, ktoré tvorcovia z celého sveta poslali na Envirofilm, je ťažké. Preto sme na pomoc dlhoročnej porotkyňi Kateřine Javorskej zobrali aj jej kolegu a kamaráta, režiséra Františka Palondera. V tomto roku zasadne prvýkrát aj v medzinárodnej porote. Čo nového zbadali? Alebo kde sa to všetko začalo?

Pamätáte sa vôbec, kde ste videli svoje prvé filmy o prírode? A čím vás zaujali?

K. J.: Prvá spomienka je ešte z takého filmového dávnoeku – v Ostrave sme chodili do kina Čas a tam sa sem-tam vyskytli aj tieto filmy – vtedy ešte čiernobiele. Niekde zo zadných zásuviek mozgu si ešte dnes vybavujem expresívny komentár a dramatickú hudbu. O čom boli si však už nepamätám. A potom poľská televízia, vtedy katovické štúdio – v totalitných rokoch sme ju v Ostrave chytali obyčajnou anténou a tam boli často prírodopisné filmy z produkcií Disneyho štúdií. Bolo to trocha iné kafe, nielen opisy, ale často išlo o príbehy zasadené do prírody. Dobrodružstvo, charaktery, napätie. Fascinovalo nás to ako deti.

F. P.: Moje prvé kinospomienky sú dve. Prvá začiatkom 60. rokov, keď počas televíznej prestávky ukazovali malé mačence pri hre. Keď prestávka skončila, už ma ďalší program nezaujímal. Z toho usudzujem, že som už v rannom detstve inklinoval k prírodopisnému filmu. Druhá spomienka; v tom istom období som bol kinárom i producentom. Komora mojich starých rodičov viedla na dvor, a keď som tam vpustil deti (za poplatok 50 hal.) a ony uvideli na náprotivnej stene dverí pohyblivý obraz z dvora, samozrejme, hore nohami, pretože lúč svetla cez kľúčovú dierku nebol ničím iným ako Camera obscura, všetci boli fascinovaní mojim objavom a volali to jednoducho KINO.

K. J.: Potom ma oslovili prvé farebné projekty – určite televízny seriál o delfínovi. Ale pamätám si aj slovenskú klasiku – Mikuláša Riccotiho, Andreja Kristína či úžasné dokumenty Martina Slivku. S tým som prišla do styku už na VŠMU a dnes je to prehistória toho, čo vidíme na tomto festivale.

F. P.: Prvé filmy boli bezmenné, pretože od svojich šiestich rokov sledujem televíziu, ale prvé obdivuhodné diela boli filmy Zikmunda a Hanzelku. Týmto ľuďom vďačím za posadnutie otvárať stále nové horizonty, ctiť si objavené. Ich hlboký ľudský rozmer je pre mňa inšpiráciou dodnes. Chcel by som raz niekoho odovzdať cenu Z+H na našom festivale.

Našli by ste spoločne začiatok dokumentárnych filmov o prírode?

K. J.: Myslím si, že to začalo už Lumierovcami – zober si film Pokropeňý kropič. Nádherná téma vody vo filme! A potom, samozrejme, Robert Flaherty. Aj keď je jeho Nanuk aranžovaný, čo mu tiež často vyčítali. Ale celkom ho viem pochopiť. S vtedajšou technikou nakrúcať dokumenty by bolo pre dnešných filmárov takmer nepredstaviteľné. Obrovské kamery, technika, ktorá dnes je v

múzeách. „Čakať“ na dobrý záber sa asi moc nedalo, aranžovať bolo nutné.

F. P.: Absolútne súhlasím s Flahertym. Dodnes sú jeho filmy fascinujúce. No začiatok dokumentárnych filmov o prírode je v človeku zakódovaný od prapočiatku ľudskej snahy zobraziť seba a okolitý svet. Keby sme rozanimovali nástenné maľby z jaskýň, to by bol dokument. Jéjé! Práve teraz som si uvedomil, že je to dobrý nápad. Hneď sa idem tomu venovať.

Obaja sledujete filmy o prírode aj dnes. Čo tak rakúske Univerzum?

F. P.: Ja by som ako televízny divák bez dokumentov o prírode už neprežil ani minútu. Keby nebolo staníc s takouto tvorbou, asi by som musel spáchať samovraždu. Skús si len spočítať, koľko ľudí po ôsmej hodine večer padne za obeť šíalenému boju o diváka. Každú minútu, rátať, že je zastrelených, rozpáraných, znásilnených, vybuchnutých... asi 10 ľudí. Za hodinu je to 60. Na 10 programoch 600. To znamená, že každý deň sa musí ľudstvo znova narodiť a večer zahnúť. A v tomto blázinci sa program, trebárs na Univerze, javí ako liek na dušu. Ale plní tú najdôležitejšiu úlohu – vzdelávaciu, zúšľachtľujúcu, udržiavajúcu nás pri zdravom vedomí a vzťahu k okoliu.

K. J.: Tiež to cítim tak, že kdesi v tomto tajomnom mediálnom priestore sa naše svety rozchádzajú. Na jednej strane zostávajú často za vlny pritiažené fabulácie, falošní hrdinovia, alebo možno aj tí praví, a na

bežne dostupné každému. A tak každý, kto má kameru je kameraman, režisér, scenárista..., a keď si zoženie peniaze aj producent. Nič proti tomu, len keby sa to nezvrhlo na praobyčajné napodobňovanie napozieraného, bez originálneho vkladu, tvorivej invencie a hlavne miery vkusu. Toto sa totiž nedá odpozerať, na to treba to, s čím človek ide študovať svoj životný smer – talent, danosti, schopnosti, ktoré sa na škole cibria, zúšľachťujú a obrusujú sa všemožné hrubosti a nedokonalosti. Potom sme svedkami záľahy filmov, ktoré sú síce aj technicky na výbornej úrovni, ale nemajú dušu.

K. J.: Keby len dušu! U mňa je to podobné, tiež si najviac vážim zúročeného talentu, tvoriveho vkladu. Najmä pri potápačských filmoch mám pocit, že každý, kto sa potopil pod hladinu tropických morí a má pri sebe kameru si myslí, že to, čo zaznamenal je skvelé. A tak často sa mylí. Tam najviac pátram po nápade, vnuknutí, ktoré z filmu urobí ozajstný film. Možno preto vždy s napätím čakám na filmy Steva Lichtaga. Jeho herecký talent sa v pointách a nápadoch prenáša aj do jeho filmov. Pre mňa on nie je filmár, pre mňa je hľadač a rozprávač príbehov. Ako herec aj ako režisér.

Takže tých priemerných je stále viac? Čo myslíte, kam sa uberá takýto typ dokumentu?

F. P.: Takýto typ dokumentu smeruje (zatiaľ) stále vyššie, pretože aj spoločnosť, v ktorej žijeme, vyvrhla na piedestál priemernosť a prezentuje ju ako normu. Toto je, žiaľ, jav vo všetkých oblastiach spoločnosti, rozráta sa ako mor, pokiaľ nepríde znova vlna profesionálov so svojím honorom, stavovskou cťou a nepovie pravdu o kvalite a nekváľte. Ale aby som nekončil v čiernom súkne zakatáný, musím oceniť zopár tvrdohlavých tvorcov, ktorí nezľavujú, nerobia kompromisy a zanechávajú nám každý rok hodnotné dielo.

K. J.: Aj tu vládne konzum, médiá si diktujú svoje, najmä kvantum programov. Boj o diváka je šíalený. Ak sa pozrieme na televízny program všetkých staníc, ktoré ponúka káblová či digitálna televízia, ak zrátame počty ľudí, ktorí na týchto programoch participujú a vytvárajú ich, vyjde nám šíalené číslo. A niekde tam sú aj tí, ktorí poctivo hľadajú svoje témy, roky ich cibria a potom nakrúcajú. Priemysel, kontra osamotený tvorca. Aj tak vnímam svet filmu o prírode. Takýto film je vždy beh na dlhé trate. Tí najlepšie iba ťažko každý rok vytvoria hodnotné dielo. Málokto ráta s tým, koľko filmovacích dní je treba na materiál filmu o javoch v prírode. Pri mojom poslednom to bolo osemdesiat. Iba osemdesiat. Tie veľké produkcie majú často stovky, niekoľkých kameramanov v teréne. A potom hodiny a hodiny rozoberania materiálu, desiatky hodín v strižni, triky... A ďalšie hodiny rozmyšľania nad komentárom. V týchto kontextoch závidím Flahertymu. A čím všetkých dnešných poctivých tvorcov. Nie kvantita, ale kvalita. Možno aj heslo pre náš festival.

Pytala sa Renáta Kočičková

Výberová komisia tohtoročného Envirofilmu, v zložení zľava: Wiliam C. Parks (USA), Kateřina Javorská (SR), Steve Lichtag (ČR) a František Palonder (SR) vybrala zo 141 filmov z 33 krajín sveta 52 filmov pred medzinárodnú festivalovú porotu (foto: Soňa Chrienová)

strane druhej pozostatky nášho starého sveta, prapodivné tvory, o ktorých tak málo vieme, listy, stromy a kvety a napokon ľudia. Vzdialení a neznámi, lebo nehovorili rečou supermarketov. A to je pre človeka zakliateho v civilizácii niečo úžasné. Ale často sa stačí pozrieť očami filmára aj na to, čo je tak blízko nás a predsa si to neuvedomujeme.

Prekvapili vás niečím autori filmov tohtoročného Envirofilmu?

F. P.: Dnes je doba technológií. A aj to, čo bolo kedysi určené na výsostne vedecké účely, alebo si niekto mohol dovoliť používať „kozmicú“ technológiu, je dnes

Posledné tri roky boli astronómii naklonené. Rok 2007 bol Medzinárodným heliofyzikálnym rokom (IHY – International Heliophysical Year), ktorý spájal výskum Slnka, Zeme a heliosféry do jedného celku, a súvisel s 50. výročím vypustenia prvej umelej družice Zeme Sputniku 1. Bol vyhlásený pod patronátom OSN a nadväzoval na predchádzajúce veľké medzinárodné programy. Základy sa položili už v roku 1875, keď na zasadnutí vienskej Akadémie vied Carl Weyprecht navrhol uskutočniť koordinovaný výskum polárnych oblastí Zeme (Medzinárodný polárny rok 1 v rokoch 1882 – 83, ďalšie v rokoch 1932 – 33, 1957 – 58). Na medzinárodné polárne roky úspešne nadviazal Medzinárodný geofyzikálny rok (IGY) v rokoch 1957 – 58. IHY bol medzinárodným programom globálneho výskumu, ktorý smeroval k pochopeniu príčin. Jeho úlohou bolo zlepšiť vedomosti ľudí o heliofyzikálnych procesoch (na Slnku, Zemi i heliosfére), pokračovať v tradíciách medzinárodného výskumu a zachovávať dedičstvo pri príležitosti 50. výročia medzinárodného geofyzikálneho roku, demonštrovať krásu, dôležitosť a význam pozemskej a kozmickej vedy pre náš svet. IHY vyhlásila Medzinárodná astronomická únia, s ktorým súviseli aktivity Programu OSN pre ochranu životného prostredia UNEP, predovšetkým kampaň „Miliarda stromov pre planétu Zem“, ktorou sa otvoril priestor pre každého.

V New Yorku 22. decembra 2005 Valné zhromaždenie OSN vyhlásilo rok 2008 za Medzinárodný rok planéty Zem spojených národov (Earth International Year of Planet). Bola to iniciatíva Medzinárodnej únie geovied, ku ktorej sa prihlásilo aj UNESCO. Upozornili na skutočnosť, že geovedy sú kľúčové pre získavanie poznatkov nevyhnutných pre zabezpečenie fyzicky trvalo udržateľného rozvoja na Zemi.

Rok 2009 sa nesie v znamení Medzinárodného roka astronómie (IYA – International Year of Astronomy), ktorý vyhlásili vďaka iniciatíve astronómov, združených v Medzinárodnej astronomickej únii s podporou UNESCO. Medzinárodný rok astronómie sa koná pri príležitosti 400. výročia prvých astronomických pozorovaní pomocou ďalekohľadu, ktoré uskutočnil Galileo Galilei. Ústrednou témou roka je *Vesmír, objavuj ho pre seba*.

Cieľom roka astronómie je pomôcť obyvateľom Zeme uvedomiť si svoje miesto vo vesmíre cez pozorovanie dennej a nočnej oblohy, a tak získať osobný vnem krásy z jeho objavovania. Rok 2009 poskytne mnoho vzrušujúcich javov. Medzi najvýznamnejšie bude patriť:

- najdlhšie zatmenie Slnka v 21. storočí nastane 22. júla a bude trvať cca 7 minút, bude viditeľné v oblasti Číny, Japonska a západnej časti Tichého oceánu,

Vesmír – objavuj ho pre seba

- v polovici novembra 2009 sa očakáva mimoriadne silný meteorický roj Leoníd s frekvenciou až 500 meteorov za hodinu,
- bude pokračovať výskum vesmíru: mali by sa vykonať posledné úpravy medzinárodnej vesmírnej stanice (ISS) tak, aby mohla byť definitívne dokončená už o rok,
- veľkým prírodným „divadlom“ bude pozorovanie periodickej kométy 107P/Wilson-Harrington, ktorá v novembri a decembri dosiahne jasnosť najjasnejších hviezd,
- vedci dúfajú, že budú môcť pokračovať v historickom pokuse s LHC – Large Hadron Collider (Veľký hadronový urýchľovač častíc), ktorého cieľom je simulácia podmienok tzv. Veľkého tresku. Výsledok experimentu by mohol odpovedať na mnoho otázok o vesmíre a jeho pôvode,
- bude sa pokračovať aj v poznávaní tzv. tmavej energie: zistilo sa, že pôsobí na rozširovanie vesmíru a zároveň na zmenšovanie objektov v jeho vnútri,
- vedcov láka záhada „čiernej diery“, ktorá sa nachádza uprostred našej Galaxie (Mliečna cesta). Objekt sa nachádza 27 tisíc svetelných rokov od Zeme a je asi 4 miliónkrát väčší ako Slnko,

Zaujímavosti IYA 2009

Celosvetový otvárací ceremoniál IYA sa konal 15. a 16. januára v centrále UNESCO v Paríži za účasti vedúcich osobností svetovej astronómie, napr. Roberta Wilsona (nositeľa Nobelovej ceny za fyziku za rok 1978), Barucha B. Blumberga (bývalého riaditeľa Biologického inštitútu NASA, nositeľa Nobelovej ceny za medicínu v roku 1976), prof. Michaela Mayora (objaviteľa prvej exoplanéty), Dr. Jocellyny Belly Burnell (spoluobjaviteľky pulzarov) atď. Zo Slovenska sa na tomto ceremoniáli zúčastnili doc. RNDr. Drahomír Chochol, DrSc., predseda slovenského koordináčného výboru IYA a Lubomír Urbančok, študent Gymnázia vo Filakove.

Prezidentka Medzinárodnej astronomickej únie Catherine Cesarsky na tlačovej konferencii pri príležitosti otvorenia IYA povedala: „Vedíme fascinujúci život a chceme sa o to podeliť aj s druhými.“ Generálny riaditeľ UNESCO Koičiro Macuura zdôraznil, že „ľudia vždy hľadali na oblohe odpovede na svoje otázky: kde sme sa tu vzali a prečo sme tu. Nebo patrí všetkým.“ Slávnostný ceremoniál moderoval známy hudobník Jean Michel Jarre.

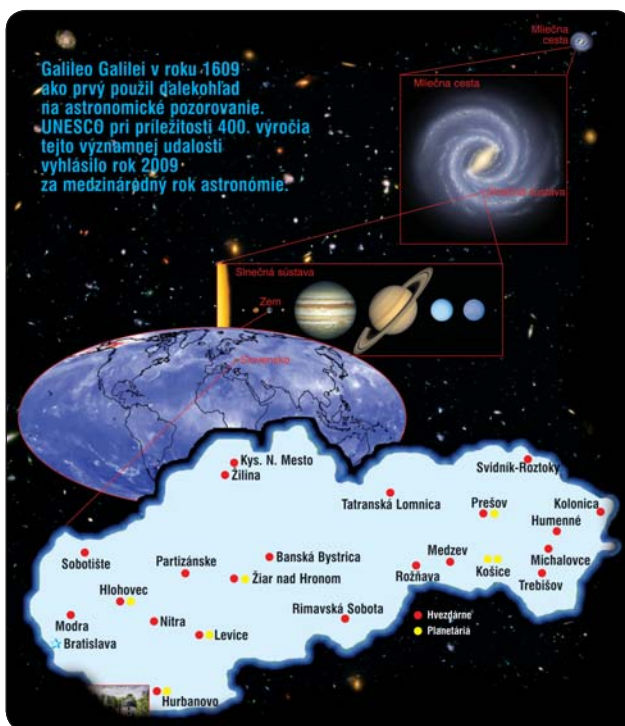
Otvorenie IYA v Európskej únii sa uskutočnilo 7. januára 2009 na Staromestskom námestí

v Prahe za prítomnosti prezidentky IAU Catherine Cesarsky. Otvorenie IYA na Slovensku bolo 15. januára 2009 v Dome umenia v Košiciach. Otvorili ho riaditeľ Astronomickej ústavu SAV doc. RNDr. Ján Svoreň DrSc., predseda SAV prof. Štefan Luby a PhDr. Viera Polakovičová, generálna tajomníčka Slovenskej komisie pre UNESCO. V umeleckej časti vystúpil orchester Štátnej filharmónie v Košiciach pod taktovkou popredného juhoškópskeho dirigenta Rin-Yong Yanga, ktorý je držiteľom certifikátu Guinnessovej knihy rekordov za dirigovanie „Svetového environmentálneho koncertu“, ktorý trval 7 hodín 37 minút. Sólistkou bola jeho krajanka Hai-Jin Han, koncertná majsterka na violončelo v Soul Philharmonic Orchestra. Astronomický ústav SAV a hviezdárne SR budú po celom Slovensku organizovať zaujímavé a jedinečné podujatia pre verejnosť vo svojich zariadeniach.

Záverečný ceremoniál IYA pri príležitosti ukončenia roka astronómie sa uskutoční v Padove.

Do Medzinárodného roka astronómie sa zapojí 136 krajín sveta, ktoré vo svojich observatóriách priblížia krásy hviezdnej oblohy.

Na záver treba pripomenúť, že každoročne od roku 2002 OSN vyhlasuje Svetový kozmický týždeň ako pripomenutie si dvoch významných medzníkov v dejinách kozmonautiky – vypustenie prvej umelej družice Zeme Sputnika 1 (4. 10. 1957) a podpísanie medzinárodnej zmluvy o mierovom využívaní vesmíru (10. 10. 1967). Každý rok má Svetový kozmický týždeň svoje motto. Témou roka 2009 je *Vesmír pre vzdelanie*.

- pre vzdelávanie mládeže je vytvorený projekt 100 hodín astronómie, pre učiteľov Galileiho tréningový program, pre seniorov zase projekt Grundtvig,
- zaujímavý je aj projekt Tmavá obloha, ktorý má ochrániť tmu nielen pre astronómov, ale aj pre zdravie ľudí a život zvierat,
- možnosť zakúpenia finančne dostupného ďalekohľadu tzv. galileoskopu,
- medzinárodný rok astronómie podporia aj putovné výstavy Svetelné znečistenie a Zo Zeme do vesmíru.

Per aspera ad astra

Ako názov mojej úvahy k Medzinárodnému roku astronómie 2009 som zvolil známy latinský citát *Napriek ťažkostiam ku hviezdám*, ktorý sa používa spravidla v prenesenom zmysle. Prečo by sa však nemohol raz použiť aj doslovne? Veď aj cesty astronómov k hviezdám boli trnité. Moderné astronomické pozorovania sa začali pred štyristo rokmi. Flámsky výrobca okuliarov Lippershey vtedy zostrojil prvý ďalekohľad. Dnešné encyklopédie o ňom už veľa nepíšu, nezabúdajú však na Galileu Galileiho, ktorý ďalekohľad zdokonalil. Galileo žil v rokoch 1564 až 1642. Študoval medicínu, ale potom sa začal venovať zdanlivo menej praktickej matematike, ktorá mu však otvorila dvere na dvor toskánskeho vojvodu, kde pôsobil ako dvorný matematik a filozof. Vtedy mal už za sebou niekoľko fyzikálnych objavov, sformuloval napríklad zákon voľného pádu. Pomocou svojho ďalekohľadu v rokoch 1609 a 1610 pozoroval krátery na Mesiaci, objavil štyri veľké mesiace Jupitera, hviezdnu štruktúru Mliečnej dráhy, pozoroval slnečné škvrny. Svojmu priateľovi Belisariovi Vintaovi poslal v januári 1610 list, v ktorom píše: „Mesiac zjavne nemá rovný, hladký a pravidelný povrch tak, ako si to mnoho ľudí myslí o ňom a ostatných nebeských telesách, ale práve naopak je drsný a nerovný. Je plný výbežkov a priehlbín, podobných, ale oveľa väčších, pohoriam a údoliam rozprestierajúcim sa po zemskom povrchu.“ Svoje pozorovania zhrnul v knihe *Hviezdny posol* (Siderius Nuntius). Bolo to prevratné a aj odvážne poznanie. Veď uplynulo iba desať rokov odvtedy, ako bol upálený Giordano Bruno, ktorý vyhlásil, že vďaka Božej добрote existuje nekonečne mnoho svetov podobných Zemi. S tým sa cirkev nemohla stotožniť, pretože bolo nepredstaviteľné, aby sa vykúpenie človeka, v ktorom sa angažoval sám Syn Boží, mohlo odohrať inde ako v samom strede vesmíru. Kepler prijal Galileovo dielo legendárnym zvolaním „Zvířazil si, Galileo!“ a Campanella sa s ním oboznámil v neapolskom väzení a jeho utrpenie ulahčila správa o novej zemi a novom nebi, ako napísal na okraj knihy. Roku 1616 bol však vydaný dekrét, ktorý vyhlásil Kopernikovo učenie za nesprávne a zakázal ho hlásať.

Galileo potom pracoval na svojom významnom diele *Dialóg o dvoch hlavných sústavách sveta, Ptolemaiovej a Kopernikovej* (Dialogo sopra i due massimi sistemi dei mondo, ptolemaico e copernicano). Dokončil ho v roku 1630. Kniha napísaná po taliansky oslovovala široké publikum, čo autorovi osobitne priťažilo. Nemožno sa diviť, že dielo sa čoskoro stalo predmetom procesu, v ktorom musel Galileo v júni 1633 svoje učenie odvolať. Vtedy mal už 69 rokov. Skončil v domácom väzení a v roku 1638 oslepol. Pápež Ján Pavol II. ho rehabilitoval v roku 1979. Na rehabilitáciu Galileu sú v Pontifikálnej akadémii vo Vatikáne, ktorá združuje významných vedcov, vrátane laureátov Nobelovej ceny bez ohľadu na vierovyznanie, pyšní. Svedčí o tom záznam v mramore v priestoroch rokovacej sály. Poznámam, že je tam dosť miesta aj na rehabilitácie ďalších učencov, ktorí neobstáli v cirkevných procesoch.

Astronómia ma zaujímal od čias, keď som ako 10 – 12-ročný chlapec ležal na chrbte na lúke v Liptovskom Hrádku a divadelným kukerom pozoroval súhvezdia a prázdninové meteorické roje, a keď som študoval knihu Jamesa Jeansa *Vesmír kolem nás*, ktorá vyšla v českom preklade r. 1936. Neskôr ma v miestnej základnej ško-

le upúťali populárne prednášky Dr. Ľudmily Pajdušákovvej, ktorá občanom vysvetľovala princípy prvých kozmických letov a vypočítala im aj 1. a 2. kozmickú rýchlosť. Potom som astronómii trochu zanedbal a keď mi navrhli, aby som úplne nezáslužene otváral Medzinárodný rok astronómie na Slovensku (15. 1. 2009 v Košiciach), pretože tak to býva, že keď je človek vo funkcii, žne aj zásluhy druhých, a keď v nej nie je, prichádza o svoje vlastné, povedal som si, že sa musím polepšiť. Začal som rozmyšľať, v čom je kúzlo a špecifikum astronómie a rozvinutím prvotného príbehu Galileu Galileiho som dospel k záveru, že astronómia a z nej odvodená astrofyzika sú disciplíny, ktoré: (1) sú imúnnejšie voči falzifikácii a podvrhom ako iné náuky, (2) ich pozorovania sú efemérne, (3) podliehali ideologickej indoktrinácii a (4) nedostalo sa im toľko zásluh, koľko im patrilo. Možnože astronómom nehovoríme nič nové, ale utešujem sa tým, že ani Goethe by ľuďom nepovedal nič nové, keby príliš skúmal diela svojich predchodcov.

Ad 1) Predmetom výskumu v astronómii sú objekty, ktoré sú pre všetkých tie isté a spoločné. Máme tu paralelu s fyzikou elementárnych častíc a zároveň analógiu prístupov v mikrosвете a makrosвете. Iba v mezosвете máme to privilegium, že si svoje experimentálne objekty, či vo fyzike, chémii alebo biológii, pripravujeme sami. Z toho vyplýva väčšia možnosť porušovania princíпов vedeckej etiky. Známa ironická rada z fyziky pevných látok – experiment, ktorý sa podaril, neopakuj – hovorí, o čo ide. Verifikovateľnosť výsledkov sa však vďaka modernej infraštruktúre aj tu dramaticky zlepšila. Ale aj v astronómii sa občas vyskytli kauzy, ako napr. epizóda zo života Francúza Urbaina Leveriera, ktorý z odchýlok obežnej dráhy Uránu úspešne predpovedal planétu Neptún. Potom však išiel ďalej a z malých odchýlok Merkúra trinásť rokov dokazoval existenciu neexistujúcej planéty Vulkán, ktorú tí, ktorí ju chceli vidieť, aj videli, a dostali za to aj rád Čestnej légie. Odchýlky Merkúra neskôr vysvetlila Einsteinova teória relativity bez potreby ďalšej hypotetickej planéty.

Ad 2) Pozorovania si v astronómii často nemožno naaranžovať, treba sa na ne pripraviť a byť v pravý čas na pravom mieste, či ide o Halleyovu kométu, ktorá sa objaví raz za 76 rokov, alebo o zatmenie Slnka. A treba mať aj určitú mieru šťastia, lebo oblačnosť je nepriateľom astronómie. Štefánik kvôli tomu šesťkrát vystúpil na Mt. Blanc a naši tatranskí astronómovia nespočetnekrát na Lomnický štít. Zo života talianskeho astronóma Giovannioho Cassiniho, ktorého meno nesie sonda, na ktorej vyslaní k Saturnu a jeho mesiacu Titánu sa podieľal náš rodák z Košíc Ladislav E. Roth.

Ad 3) Astronómia je k Bohu bližšie ako iné odbohy. Bola preto vystavená dohľadu cirkvi, o čom svedčí život Galileiho a smrť Bruna, ale neskôr aj ateistických režimov, o čom svedčí, že v redakčnej rade slovenskej Encyklopédie astronómie z r. 1987 boli vtedajší oficiálni filozofi. Súvisí to s fixnou ideou, že Boha treba hľadať kdesi hore, vo vesmíre, kam dohľadnú iba najväčšie dá-

Štefan Luby v programe Štátnej vedeckej knižnice v B. Bystrici Osobnosti (2007), ktorý pripravila a moderovala Mária Gallová z Hvezdárne B. Bystrica

lekohľady. A pritom, berúc do úvahy, že Boh je všadeprítomný, je rovnako možné hľadať ho pod mikroskopom, čo je lacnejší a rozšírenejší prístroj. Nikto sa však nepýta speleológa, či pod zemou stretol nejaké nadprirodzené bytosti, hoci o zážitkoch kozmonautov s nimi sa rozpráva dokonca veľa vtipov. Aj pre peklo sa našlo miesto v horúcom strede Zeme, ale najnovšie v čiernych dierach, za čo „vedci“ z Michigenu dostali roku 2001 Ig Nobelovu cenu za astrofyziku.

Ad 4) Záverom chcem pohovoriť o macošskom postoji nobelovských orgánov k oceňovaniu astrofyzikov. V dôsledku toho boli ignorovaní aj takí vedci ako Edwin Hubble, ktorý objavil expandovanie vesmíru. Neúspech, hoci mal veľa nominácií a prenajal si aj tlačového agenta. Naprázdno obišiel aj Arthur Eddington, ktorý potvrdil Einsteinovu všeobecnú teóriu relativity i ďalší. Ľady sa prelomili roku 1967, keď cenu obdržal Hans Bethe za objasnenie nukleárných reakcií vo hviezdach. Ďalšie ceny nasledovali potom v rokoch 1974 (Antony Hewish, Pulzary), 1978 (Arno Penzias a Robert W. Wilson, Reliktové žiarenie), 1983 (Subrahmanyan Chandrasekar, Štruktúra bielych trpaslíkov a William A. Fowler, Nukleárne reakcie v kozme), 1993 (Russell Hulse a Joseph H. Taylor, Objav a meranie prvého binárneho pulzaru), čím astrofyzika dostala satisfakciu a miesto, ktoré jej patrí. Počiatková ignorancia astrofyziky, trvajúca takmer 70 rokov, bola súčasťou bojov o presadenie sa jednotlivých oblastí fyziky v období nedostatočného financovania vedy. Svante Arrhenius, nobelovec z oblasti fyzikálnej chémie, označil situáciu vo Švédsku po prvej svetovej vojne ako úplne beznádejnú. Bol by som rád, keby nadväzujúc na tieto okolnosti, sme primerane oceňovali aj našich astronómov a astrofyzikov. Roky 2009 a 2010 nám na to vytvorila dostatočný priestor.

Astronómia na Slovensku je hrdá na históriu spojenú s observatóriami v Hurbanove, Prešove, Banskej Bystrici, na Štrbskom plese, na Lomnickom štíte, v Modre, i na mená ako Milan Rastislav Štefánik, Bohumil Šternberk, Antonín Bečvář, Vladimír Guth, Lubor Kresák, Ľudmila Pajdušáková, Ján Štohl, ak si pripomenieme aspoň niektorých z tých, ktorí už nie sú medzi nami. Majú však plejádu nasledovníkov. Nemajú zatiaľ súsošie, ako Tycho de Brahe a Johannes Kepler v Prahe na Pohořelci.

Štefan Luby
predseda Slovenskej akadémie vied

Astronomická Banská Bystrica

Astronómia je prírodná veda, ktorá skúma pohyb, vývoj a štruktúru nebeských telies a ich systémov. Medzi vedami má dosť svojské postavenie – zdanlivo nepraktická, ale v dejinách mnohých kultúrnych národov považovaná za merítko ich rozvoja. Veď napokon dala ľudstvu kalendár, orientáciu v priestore i meranie času... (6. prezident USA John Adams v 19. storočí tvrdil, že „kultúra národa sa dá posúdiť podľa stavu jeho astronomických observatórií“ a Milan Rastislav Štefánik zdôrazňoval, že „astronómia je merítkom kultúry a kráľovnou vied pre exkluzívnosť predmetu skúmania a pre ohromný význam v praktickom živote.“)

Začiatky astronómie v meste Banská Bystrica je dnes už ťažké určiť – dá sa však predpokladať, že bohatí mešťania si vydržovali hviezdárňu tak, ako tomu bolo aj na kráľovských dvoroch. Stredné Slovensko a jeho banské mestá v XVI. storočí boli pod vplyvom reformácie. Nemeckí ringbürgeri povolávali na mestskú školu vzdelancov z Nemecka a svojich synov posielali študovať na nemecké univerzity do Wittenbergu, Lipska, Jeny. Prejdime sa Banskou Bystricou a zistíme, že astronómia tu kráčala už v stredoveku, že tu žili osobnosti, že má stavby astronomického charakteru, ale aj umelecké diela a zachované astronomické pamiatky.

Osobnosti astronómie

10. novembra 1577 sa na oblohe objavila veľká kométa v súhvezdí Kozorožca. Radní páni mesta sa obrátili na odborníka *Jakuba Pribicera*, rodáka z Neuoslia (1548 – 1582), ktorý sa vrátil zo štúdií v Nemecku, a pôsobil v mestskej latinskej škole. Pribicer sa venoval rôznym umeniam, aj hviezdárstvu, a tak prijal ponuku spracovať pojednanie o tom, čo kométa priniesie obyvateľom. Tak vznikol najstarší banskobystrický spis *Tractatus de Cometa*, qui sub finem anni a nato Christi 1577, ktorý v roku 1578 v Banskej Bystrici vytlačila tlačiareň Krištofa Škultétyho (rodák z Dolnej Lehoty), ktorý je zároveň najstaršou písomnou pamiatkou svetského významu na území Slovenska. O Jakobovi Pribicerovi je známe, že bol najstarším synom mestského senátora Sebastiana Pribicera. Rodina časom schudobnela a nadaný syn študoval za finančné prostriedky mesta v Nemecku. Rodina bývala na námestí v dome č. 11 (dnes reštaurácia Zlatý bažant). Tu býval aj rektor mestskej latinskej školy Pavel Halvepapius. V roku 1581 už Jakob Pribicer pôsobil v Košiciach, kde v decembri 1582 zomrel.

V roku 1998 Literárno-hudobné múzeum v Banskej Bystrici vydalo knihu o Pribicerovi a jeho traktáte pod názvom *Hviezdár z Medeneého mesta*, ktorú napísal bývalý riaditeľ banskobystrickej hviezdárne Igor Chromek. Formou literatúry faktu čitateľa oboznamuje so životom vzdelancov v Banskej Bystrici, ako aj s obsahom najstaršej knihy, ktorá vyšla na území Slovenska. Hneď v úvode nájdeme tieto vety: „Pohyby nebeské nás totiž dôkladne poučujú o presnom stanovení medzníkov rokov, mesiacov a dní. Ukazujú rozhrania časových období, otvárajú polohy a vzdialenosti priestorov a odhaľujú mnohé iné veci, ktoré sa i všeobecne zdajú nemožnými. A pre tieto svoje výhody a prevládajúce účinky podľa zásluhy treba túto vedu odporúčať a všetci si ju musia vysoko ceniť.“

V spise, ktorý má 28 strán, je aj odporúčací list od cisárskeho hviezdára Davida Fabricia, doktora lekárstva, dve renesančné básne na oslavu slávneho astrológa: ich autormi sú fyzik a lekár Bartolomej Chryseus a majster Ján

Jarná panoráma Vartovky v Banskej Bystrici – jednej z najznámejších astronomických stavieb na Slovensku

Leuchamer. Jakob Pribicer v ňom vysvetľuje mešťanom podstatu komét a ich zhubné následky. Traktát sa nezachoval v Banskej Bystrici. Zmienka o existencii traktátu sa však zachovala v diele Emila Jurkoviča z r. 1901 v kapitole *Dejiny knihtačiarstva* v našom meste. Mestský archívár Ján Kassa upozornil na ňu členov astronomického krúžku pri Dome osvetly v Banskej Bystrici, ktorých úsilím sa dostali v r. 1958 fotokópie z jediného exempláru v Lipsku do vlastníctva banskobystrickej hviezdárne, mestského archívu a do Matice slovenskej. Pri príležitosti 400. výročia vytlačenia traktátu bolo vydané jeho miniatúrne faksimile. V roku 1944 vo svojich dejinách astronómie Pribicerov traktát spomína aj Američanka D. C. Hellmanová.

Rektor banskobystrického latinského gymnázia *Ján Duchoň* (1596 – 1637) pochádzal z Mošoviec, študoval vo Wittenbergu. Napísal dva spisy o metafyzike – *Disputatio Methaphysica* a *Synopsis Naturalis Scientiae*, ktoré vyšli v roku 1625. Ján Duchoň sa v nich dotýka aj Kopernikovho heliocentrického názoru, spomína optické pozorovania (predpokladáme, že poznal ďalekohľad).

Spisy o metafyzike napísali aj ďalší, napr. brezniansky rodák *Ján Hanzel* (Heinzelius), *Eliáš Kreuchel*, *Tomáš Steller* (*Exercitium metaphysicum* v r. 1665), ružomberký rodák *Jób Trusius*. V rokoch 1667 – 68 pôsobil na

Na tejto snímke veľmi dobre vidieť svetelné znečistenie oblohy nad centrom Banskej Bystrice

latinskej škole v Banskej Bystrici Prešovčan *Ján Bayer*, významný pokrokový mysliteľ doby.

Progressivnosť školskej výučby na protestantskom gymnáziu vidieť aj v tom, že v XVI. storočí sa do rozvrhu dostala matematika (rektor Abrahám Schremmel, 1567 – 75), absolventi okrem antickej kultúry prijímali aj nové prírodovedecké názory na podstatu hmoty. Z tejto generácie študentov sú veľmi známi *Izák Caban* (1632 – 1707), *Michal Paulovič* (1647 – 1675) i *Matej Bel* (1684 – 1749).

V druhej polovici XVIII. storočia vzniká v Banskej Bystrici aj katolícke (jezuitské) gymnázium. V prácach niektorých jezuitov prvého obdobia sa zachovali niektoré práce astronomického charakteru. Po ukončení vysokoškolských štúdií vo Viedni krátky čas tu pôsobil aj *Maximilián Hell* (1720 – 1792), autor slnečných hodín na budove kapituly. V XIX. storočí v rokoch 1853 – 1861 pôsobil na katolíckom gymnáziu profesor *Karol Zenger* (1830 – 1908), ktorý robil astronomické pozorovania a založil v roku 1855 aj meteorologickú stanicu, ktorá bola funkčná do r. 1906. (S odporúčacím listom prof. Zengera prišiel do Paríža v r. 1904 ku Camille Flammarionovi aj Milan Rastislav Štefánik). Po odchode prof. Zengera do Prahy meteorologické pozorovania robil profesor *Jozef Szakmáry* (1835 – 1919), ktorý organizoval aj astronomické pozorovania a viedol meteorologický ústav. *Ján Alojz Wagner*, neskorší popularizátor a autor 8 kníh s tematikou astronómie a meteorológie, bol tiež študentom banskobystrického gymnázia. Jeho prvá kniha *Nebo a Zem – populárna astronómia* vyšla v Ružomberku. V nej vidíme predzvesť budúcej ľudovej (amatérskej) astronómie. Na evanjelickom gymnáziu pôsobili tiež známi fyzici, ktorí sa vo svojich prácach zaoberali aj astronomickými témami: *Alexander Markus* (1831 – 1867), *Ján Kmeľ* (1848 – 1922), v Banskej Bystrici študoval aj *Ivan Branislav Zoch*, rodák z Jasenovej na Orave (1843 – 1921). Zoch sa zaoberal históriou predstáv o vesmíre, publikoval vyše 82 prác, z nich najvýznamnejšie sú o akustike a meteorológii.

Astronomické stavby

Najznámejšou astronomickou stavbou v Banskej Bystrici je *Vartovka*. Jej história je nesporne zaujímavá. Na obranu banských miest bol v r. 1564 vytvorený vojenský poriadok. Na vybraných miestach sa postavili pozorovacie veže – vartovky (strážnice). Tak vznikla v r. 1587 aj strážna veža nad Bystricou. Je situovaná na kóte 568 m n. m., juhovýchodne od mesta. Podľa historických dokumentov bola postavená staviteľom banskobystrických hradieb Talianom Ferrarim. Štvorboká veža má rozmery 4 x 4 m, výšku 8 m, hrúbka múrov je 60 cm. Objekt bol pôvodne prikrýty drevenou strechou. Pozorovací priestor

chránili drevené zábradlia. Na vrch veže sa vystupovalo po drevenom schodišti. Turecké vojny sa skončili, Vartovka sa stala výletným miestom. Vyhliadková veža sa zachovala až do polovice XX. storočia. Kľúč k nej sa dal vypožičať v lekárni U múrína na Hlavnom námestí. Veža bola počas 2. svetovej vojny poškodená. Členovia astronomického krúžku pri Dome osvetly sa rozhodli v jej priestoroch vybudovať ľudovú hviezdáreň. Výstavba sa začala v akcii „Z“ v r. 1958 a trvala 2 roky. Kopolu dodala Kovovýroba Valaské Meziříčí, ďalekohľad Coudé, refraktor firma Zeiss Jena. 2. mája 1961 bolo zariadenie odovzdané verejnosti. V r. 1963 sa k pozorovacej veži pristavala drevená zrubová chata, slúžiaca na popularizačné účely, ktorej konečná úprava bola dokončená roku 1969. Aj strážna – pozorovacia veža sa časom prebudovala (1972 – 73). Brigádnickým spôsobom bola dokončená výstavba západného krídla hviezdárne, kde sa neskôr inštalovala druhá kopolu. Hviezdáreň má z historického hľadiska vo svojom vývine všetky základné črty typické pre ľudovú hviezdáreň. Vznikla z úsilia skupiny nadšencov, starala sa o rozvoj astronómie na území mesta, neskôr okresu, kraja a v súčasnosti patrí pod riadenie územného celku – Banskobystrického samosprávneho kraja. Po Vartovke je pomenovaná aj jedna z novoobjavených asteroidov – planétiek. Je registrovaná pod číslom 27 528. Objavili ju Petr Pravec a Peter Kušnirák v Astronomickom observatóriu ČSAV v Ondřejove 29. 4. 2000. Priemer objektu je 4 km. *Okrem Vartovky svoje súkromné „hviezdárničky“ v 60. rokoch minulého storočia vlastnila aj rodina Náběleková, rodina Hillárová, dnes však už nefungujú.*

V meste Banská Bystrica boli prvé *snečné hodiny* na budove kapitulky, na šikmej hodinovej veži na námestí. V súčasnosti sa nachádzajú jedny snečné hodiny na čínziaku v časti Sásová a druhé na obytnom dome v Dolnej ulici. č. 58. Odborníci o nich však nevedia nič konkrétne. O pôvode a veku hodín v Dolnej ulici sa nezachovali žiadne záznamy. Podľa odhadu Dr. Marty Mácelovej môžu tieto hodiny pochádzať z obdobia mladšieho ako 17. storočia. (V banskobystrickom okrese sa funkčné hodiny zachovali v Motyčkách a Španej Doline.)

Podnet na zriadenie meteorologickej stanice dal profesor Karol Zenger na požiadanie riaditeľa viedenskej hviezdárne Dr. Krcilla. Jeho požiadavke bolo vyhovieť v r. 1855, pozemok poskytl mesto, ktoré zakúpilo aj meteorologické prístroje – vlhkomer, dažďomer, barometer a anemometer. Namerané hodnoty sa odosielať do Viedne, boli uvádzané aj vo výročných správach Štátneho vyššieho katolíckeho gymnázia. Prvé roky činnosti stanice opísal prof. Zenger v článku Merania meteorologickej stanice v rokoch 1855 a 1856.

Po odchode českých profesorov z Banskej Bystrice istý čas stagnovala činnosť stanice (7 rokov). V r. 1868 obnovil jej činnosť prof. Jozef Szakmáry. Vo svojich výročných správach uvádza používané prístroje (ombrometer na dážď, psychometer, anemometer na smer vetra), udáva kvalitu zrážok, uvádza priemerné teploty dňa, trikrát denne meraný atmosférický tlak, vlhkosť atď. Od r. 1870 pracovala stanica pre ústredný budíny meteorologický ústav. Denne zasielali hlásenia. Riaditeľom bol oficiálne Jozef Szakmáry, zapisovateľom žiak VI. triedy Jozef Petruch. Profesor Szakmáry viedol stanicu do r. 1890, kedy sa stal riaditeľom gymnázia. V r. 1893 odišiel do dôchodku a starostlivosť o stanicu prevzal prof. fyziky Ján Marcsiss.

Stanica pracovala do r. 1905. Dôvod ukončenia činnosti nie je dostatočne známy.

Zo žiakov gymnázia z tohto obdobia sa astronómii venovali napr. známy popularizátor astronómie Ján Alojz Wagner, majiteľ niekoľkých ďalekohľadov Karol Hölszky a neskorší profesor na gymnáziu Gejza Petrogalli. Pri stavbe nového gymnázia pri Mestskom parku v Banskej Bystrici na návrh G. Petrogalliho a iných profesorov fyziky nezačali na požiadavky astronómie a vybudovali nástrešnú terasu, ktorá mala mať aj kopolu. Budova sa dokončievala v rokoch prvej svetovej vojny a nedokončili ju podľa plánu. Terasa však slúžila svojmu účelu s prestávkami až do obdobia vybudovania vlastnej pozorovateľne. Dnes v Banskej Bystrici pracuje pobočka Slovenského hydrometeorologického ústavu v komplexe na Zelenej ulici.

Umelecké artefakty

V rokoch 1938 – 1948 bola pri železničnej stanici inštalovaná socha Milana Rastislava Štefánika, po Viedenskej arbitráži dovezená z Komárna a neskôr tam aj vrátená. V súčasnosti sa busty M. R. Štefánika nachádzajú v mestskej časti Rudlová a pri zvonici v mestskej časti Sásová od sochára Ladislava Majerského. V zbierkových fondoch banskobystrických múzeí možno nájsť zaujímavé astronomické predmety a v knižniciach astronomickú literatúru.

Svetlo, ktoré pri pozorovaní ruší

Polstoročná súčasnosť

S pojmom ľudová astronómia sa v histórii Slovenska stretávame už pred vyše 120 rokmi. Prvé články písané pre ľudí v Národných novinách uverejňoval Ján Alojz Wagner. V článku Ľudová astronómia (vyšiel v Zborníku Muzeálnej slovenskej spoločnosti, 1896) okrem úlohy vychovávať ľudí, nabáda múzea k zbieraniu ľudových múdrostí, zaznamenávaniu ľudovej astronomickej terminológie, názorov ľudí na nebeské úkazy a javy. Na prácu J. A. Wagnera nadviazali po r. 1918 ďalší jednotlivci.

Po roku 1945 vznikali prvé astronomické krúžky a po roku 1960 prvé astronomické zariadenia. V Banskej Bystrici rozvoj astronomického hnutia je viditeľný po vytvorení Československej republiky. Slovenská astronomická spoločnosť vznikla až v r. 1959. Niektorí astronómia – amatéri v meste vlastnili ďalekohľady: Karol Hölszky (teodolit, brachyteleskop, Newtonov ďalekohľad), ďalekohľad s pozorovateľnou na vlastnom dome mal aj MUDr. Ludvík Nábělek, syn významného moravského astronóma Františka Nábělka (1852 – 1915), pôsobiaceho v Kroměříži.

Po roku 1945 nachádzame na území mesta činné astronomické krúžky. Prvá správa je z r. 1946, kedy Lukáš Drozd, profesor Štátneho gymnázia Andreja Sládkoviča, založil krúžok zameraný na vizuálne pozorovanie meteorov. Členmi krúžku boli žiaci 7. a 8. triedy gymnázia. Protokoly

o pozorovaní zasielali do Ondřejova. Z pozorovateľne, ktorá sa nachádzala na streche školy pozorovali aj planéty, kométy a iné úkazy. Krúžok prestal pracovať v r. 1950.

Mladí nadšenci pri n. p. Smrečina v Banskej Bystrici si založili v r. 1952 svoj astronomický krúžok. Zhotovili si vlastný zrkadlový ďalekohľad. Krúžok viedol Emil Javorka, nadšený zberateľ astronomických pranostiek. Medzi najaktívnejších členov patrili Dominik Kálmán, Vojtech Sedlický, Dušan Mikuláš. Krúžok viackrát stagnoval, po roku 1972 prestal pracovať úplne. Organizovaný rozvoj astronomických krúžkov badať po roku 1954, kedy Poverenieťvo informácií a osvetly vydalo vzorový štatút a prvý plán výstavby siete hviezdární a činnosti astronomických krúžkov.

O rozvoj siete hviezdární a záujmových krúžkov sa veľmi zaslúžili pracovníci domov osvetly. Aj v Banskej Bystrici pri DO dochádza k založeniu astronomického krúžku v marci 1955. O vytvorenie krúžku a jeho prvé kroky sa zaslúžil dekan novovytvorenej Vyššej pedagogickej školy doc. Jozef Fraňo, ktorý bol aj jeho predsedom. Krúžok za svoju hlavnú úlohu považoval vybudovať v meste hviezdáreň II. typu. Bola spracovaná investičná úloha s cieľom vybudovať hviezdáreň na kopci Granar, avšak z nepochopiteľných príčin sa od tohto plánu upustilo a pre výstavbu bola vybraná bývalá protiturecká veža Vartovka. Docent Fraňo odchádza z Banskej Bystrice, členovia sa začali schádzať nepravidelne a Newtonov ďalekohľad (o priemere 160 mm s ohniskovou vzdialenosťou 136 cm) skonštruovaný Ľubomírom Škrovinom museli umiestniť na schodišti ku galérii v Národnom dome. Začala sa prestavba Vartovky – sídla banskobystrických astronómov od roku 1961, ktorá trvá do súčasnosti.

V období rokov od 1961 až doteraz na území mesta pracovali rôzne astronomické, prírodovedné, meteorologické a iné záujmové krúžky, ktoré metodicky usmerňovali pracovníci Hviezdárne v Banskej Bystrici. Poďakovanie patrí všetkým pedagógom, ktorí viedli mládež k poznávaniu tajov prírody a hviezdnej oblohy. Dnes môžeme konštatovať, že v rôznych vedomostných súfaziach, tvorivých podujatiach sa „mladí adepti“ umiestnili a umiestňujú vždy na popredných miestach (súťaže Vesmír je náš svet, Čo vieš o hviezdach, Malý princ, Zem je len jedna, Rytier doby, Vesmír očami detí, ale aj astronomická olympiáda a mnohé ďalšie). Nie menej je hodnotená aj odborná práca pracovníkov hviezdárne či už v oblasti pozorovania Slnka alebo medziplanetárnej hmoty.

Okolo stotisíc návštevníkov počas existencie hviezdárne svedčí o profesionalite jej zamestnancov. Súčasný prístrojové vybavenie je iné. Okrem viacerých ďalekohľadov je k dispozícii aj iná moderná technika, ktorá promptne informuje o novinkách v astronómii. Rozširujú sa medzinárodné kontakty. Veľké výročia sú príležitosťou pozrieť sa dozadu, zhodnotiť klady aj záporny.

Prešli sme storočiami historickou a zároveň súčasnou Banskou Bystricou, jej astronomickými zvláštnosťami. Na záver sa vynára akási nevyhnutná, nezodpovedaná otázka: Čo zanecháme z oblasti astronómie budúcim generáciám my? Lebo aj v dobe, keď ľudia lietajú do kozmu a objavujú zatiaľ neobjavené, platí, že astronómia je merítkom kultúry a platia aj slová Immanauela Kanta: „Nič ma tak neudivuje, ako hviezdnaté nebo nado mnou a mravný zákon vo mne.“

Mgr. Mária Gallová
Foto: Marek Harman

Hviezdy, o ktorých sa rozpráva, strácajú svoj jas a krásu

Peter Dolinský, alebo tiež Dolina (1972), po skončení gymnázia vyštudoval na Matematicko-fyzikálnej fakulte UK v Bratislave odbor astronómia a astrofyzika. Pracuje v Geomagnetickom observatóriu SAV v Hurbanove, kde sa zaoberá meraním geomagnetického poľa, hlavne v teréne. Zúčastnil sa dvoch antarktických expedícií. Má rád prírodu a zvieratá, turistiku, cyklistiku, fotografuje, absolvoval parašutistický kurz, je pilotom športového lietadla (ultralajtu). Sporadicky ho môžete počuť na CB pásme pod „volačkou“ Dolina lža (v lži totiž býva), buď z domu, alebo z nejakého kopca. Rád cestuje po Slovensku a po svete, rád číta cestopisné knihy a časopisy, knihy o vede. Inklinuje k horolezectvu, ale ako vraví, fahá ho to aj do podzemia a pod vodu, o vzduchu nehovoriac. „Z času na čas si potrénujem na kajaku na Dunaji, raz za mesiac učím študentov pomaturitného štúdia astronómie v Hurbanovskej hviezdárni odbornú prax, teda čo sa ako pozoruje. Samozrejme, mám aj veľa plánov, chcel by som viac cestovať, chcel by som sa potápať a riadiť loď, chcel by som si vyskúšať let balónom, niekedy by som chcel len tak nečinne ležať a „vegetovať“, čo je ale pri takom množstve záujmov dosť problém,“ hovorí Peter Dolinský, ktorý bude hosťom tohtoročného Envirofilmu. Niečo z jeho zážitkov, pocitov prinášame aj v tomto rozhovore. Samozrejme, nechýbajú v ňom ani hviezdy...

Vyštuďovali ste astronómiu... Kedy sa vo vás zrodila „túžba dotýkať sa hviezd“?

Od detstva ma zaujímala príroda, živá aj neživá. Asi v šiestej triede na základnej škole ma začala zaujímať aj astronómia ako súčasť obrazu sveta. Dopomohli k tomu viaceré okolnosti. Televízny seriál Okná vesmíru dokorán, novootvorený astronomický krúžok v základnej škole a v neposlednom rade prístup mojich rodičov, učiteľov fyziky.

Napokon sa ale viac ako hviezdám nad hlavou venujete zemi pod nohami... vďaka čomu ste sa dostali aj do Antarktídy a to dokonca dvakrát. To ste ale boli dosť blízko hviezd?

Petrova prvá antarktícká expedícia, na snímke s profesorom Funaki

Nemám pocit, že v Antarktíde som bol bližšie ku hviezdám... Expedície sa konali počas polárneho leta a hviezdy som prakticky nevidel. Polárna noc tam však musí byť nádherná, keď zväzíme absolútnu tmu, žiadne umelé zdroje svetla, čistý priezračný vzduch...

Spomenuli sme, že ste absolvovali dve expedície do Antarktídy. Iste už viete, kadiaľ vedie cesta do Antarktídy?

Cesta do Antarktídy z celého sveta vedie iba jedným

Peter Dolinský, slovenská vlajka a kolegovia z ukrajinskej expedície na kontinente

smerom, na juh. Ak sa to však vezme obrazne, tak ciest je viacej, ktorou sa vyberiete závisí od okolností a účelu cesty. Máte možnosť sa tam dostať ako horolezec, cestovateľ, vedec, námorník, ale aj ako turista...

Ako ste sa dostali do 42. japonskej antarktíckej výpravy a čo ste tam skúmali?

Ako som sa dostal do výpravy je vec jednoduchá aj zložitá zároveň. V podstate však išlo o dobrú spoluprácu medzi GFÚ SAV a NIPR (National Institute of Polar Research, Tokyo) v oblasti paleomagnetizmu a magnetizmu hornín. Bol som mladý doktorand v dobrej fyzickej a zdravotnej kondícii a robil som hlavne na terénnych meraniach magnetického poľa. Zhodou okolností sa stalo, že v expedícii potrebovali človeka na meranie rozloženia magnetického poľa v teréne. V celej veci bolo neuveriteľné množstvo šťastných zhôd okolností, aj so samotným projektom na japonskej strane. Oblasť skúmania v lokalite Mt. Riiser-Larsen v Enderby Land boli geofyzikálne, presnejšie magnetické a magnetotelurické metódy prieskumu štruktúry zemskej kôry v danej lokalite v rámci projektu SEAL.

Koľko členov mala táto expedícia a z ktorých krajín?

Čo sa týka počtu členov expedície, tak na to treba najprv poznať štruktúru a spôsob ich organizovania. Japonsko vlastní antarktícku stanicu SYOWA, na ktorej je celoročne po-

sádka asi 20 až 25 ľudí. Počas letnej sezóny každoročne cestuje na Antarktídu asi štyridsať vedcov a technického personálu. Z nich asi dvadsať ide na vystriedanie „zimovčikov“ a zvyšných dvadsať je tam na letnú sezónu, teda na tie cca dva mesiace. Expedície sa dopravujú pomocou ľadoborca, na ktorom je posádka asi dvadsať, tridsať vojenských námorníkov a pilotov. Takže na lodi nás bolo asi sedemdesiat ľudí, všetci z Japonska, jeden glaciológ z Číny a ja. Ešte pred príchodom na stanicu Syowa sa naša päťčlenná skupina, za pomoci posádky lode, vyloďila v oblasti Mt. Riiser-Larsen a postavili sme si tam náš Base Camp. Tu sme teda ostali štyria Japonci a ja, na dlhé, ale aj krátke dva mesiace.

Prečo si Japonci vybrali vás?

Prečo? To je záhadou aj pre mňa... Neviem.

Čo ste si pomysleli, keď ste po prvý raz videli Antarktídu, tú nekonečnú bielu plochu?

Neviem, čo som si presne pomyslel, mal som v hlave neuveriteľný „tanec“ myšlienok a pocitov. Určite však viem, že som myslel na domov, a mal som pocit, že tu reprezentujem Slovensko a nesmiem sklamať...

Antarktída si vraj podmaní každého, kto ju uvidí a zažije. Čím si získala vás?

Nemôžem, samozrejme, hovoriť za iných, ja som jej však určite podľahol. Získala si ma neuveriteľnou čistotou, drsnou krásou, krehkosťou a zároveň neuveriteľnou húževnatosťou všetkého života, ktorý tam dokáže prežiť a profitovať z tohto prostredia...

Nemrzli ste? Ako ste tam bývali, čo ste jedli? Mali ste tam aj nejakých „susedov“?

Pojem mrznutia je relatívny, niekto mrzne v miestnosti, kde je plus dvadsať stupňov Celzia. Ja osobne som nemrzol, lebo už niekoľko rokov pred expedíciou, a dokonca aj predtým, ako sa mi v najodvážnejších snoch snívalo o takejto expedícii, som sa venoval otužovaniu. Studené sprchy, bicyklovanie v každom počasí, zimné „stanovačky“, decembrový kúpeľ v Dunaji... Keď sa začala črtat táto expedícia, ešte som prítvrdil a spával som v robote na balkóne v spacom vaku a ráno som sa budil zasypaný snehom. Potvrdilo sa mi staré známe príslovie, fažko na cvičisku, ľahko na bojiisku, lebo som naozaj nemrzol. V chate som dokonca nevydržal v spacom vaku a spával som len pod dekou. Otázka jedla bola pre mňa jednou z najťažších. Keďže išlo o japonskú expedíciu, a teda aj stravu, väčšinou som z toho rozoznal len ryžu. Ryža bola dvakrát denne, ale našťastie, ja mám ryžu rád a často ju jem aj doma.

A čo tučniaky? Neodmysliteľne k Antarktíde patria. Aké to je, vidieť ich na vlastné oči v prostredí, kde sú doma?

Tučniaky sú naozaj typickým maskotom Antarktídy. Pre ľudí sú zaujímavé tým, že sa ponášajú na ľudí... a pre tučniaky sú ľudia zaujímaví zase preto, že sa im ponášame na ne. Na väčšiu vzdialenosť si človeka pomyliť s tučniakom a veselo na neho „kráčajú“ a ponáhľajú sa za ním... Vznikajú z toho niekedy úsmevné situácie.

Prvú návštevu Antarktídy ste absolvovali koncom roka 2000 a vrátili ste sa tam v roku 2004 ako člen 9. ukrajinskej antarktíckej expedície. Ako ste sa dostali do tejto expedície a čo bolo predmetom jej skúmania?

Na druhú expedíciu som sa dostal cez kolegov fyzikov z Lvova. Vedeli o mne, že mám už nejaké skúsenosti s Antarktídou a aj moja odbornosť sa im hodila pri magnetickom prieskume ostrova Winter, ktorý bol asi tritisíc kilometrov vzdialený od miesta, kde som predtým bol s Japoncami.

Ako sa vám pracovalo s Japoncami a ako s Ukrajincami? Ako rečou ste sa dorozumievali?

Na spoluprácu si nemôžem sťažovať ani na jednu skupinu. Tie podmienky a vedomie, že ste „na jednej lodi“, robia zázraky a scelujú všetkých do jednej sku-

piny, naozaj ako na jednej lodi... Používal som v prvom prípade angličtinu v druhom ruštinu, čo je v mojom prípade až úsmevné, lebo z učenia sa jazykov som mal vždy hrôzu!

Chceli by ste sa do Antarktídy ešte vrátiť? Prečo?

Určite áno. Prečo, to neviem povedať, je to skôr pocit, niečo, čo človeka fahá...

Poznáte oblohu, „siahli“ ste si na hviezdy, skúmate zem pod nohami... čo by ste ešte chceli skúsiť?

Možno to bude znieť ako fráza, ale aj tak použijem text piesne, ...neviem čo chcem, viem čo nechcem...

Čo teda nechcete?

Myslím, že to, čo by nemal chcieť nikto. Škodíť druhým, nechcem ničiť prírodu kvôli svojmu prospechu, sklamať, či už sám seba alebo niekoho iného... nechcem

hrať moc a peniaze, šplhať sa za kariérou po cudzích chrbtoch, ohrozovať ostatných ľudí, zvieratá, rastliny...

Kde sa cítite najlepšie a môžete si vydychnúť?

Asi v prírode, na lúke, v lese, na kopci, pri jazere, rieke, tam, kde je ticho a pokoj, tam, kde vidno oblohu a vtáky... V stane, keď fučí vietor, sneží a je nečas. Keď vidím svište, kamzíky...

Máte svoju hviezdu, na nebi... alebo aj v živote?

Áno, svoje hviezdy treba mať, bez nich je život chudobný a prázdny, ale myslím, že o svojich hviezdach netreba hovoriť. Tak, ako vyslovené želanie stráca svoje čaro, hviezdy, o ktorých sa rozpráva, strácajú svoj jas a krásu.

Anna Gudzová

Foto: archív Petra Dolinského

Vesmír za jeden deň

RNDr. Jiří Grygar, CSc., český astronóm a astrofyzik, držiteľ množstva ocenení, vrátane od UNESCO, najznámejší popularizátor astronómie v Čechách aj na Slovensku, autor mnohých kníh o dejinách vesmíru a v neposlednom rade spoluvorca a moderátor televíznej relácie Okná vesmíru dokorán. „Televízne okno“ prvý raz otvoril v roku 1981. Potom Československá televízia odvysielala 27 častí v 5 sériách, v trvaní cca 14 hodín. Divácka sledovanosť a odozva boli obrovské. Z jednotlivých častí neskôr vznikla rovnomenná kniha. Pripomeňme si jeden diel seriálu s názvom **Vesmír za jeden deň**.

Vesmír je oproti životu človeka nesmierne starý. Pätnásť miliárd rokov sa vymyká predstave človeka. Navyše, vesmír sa vyvíjal veľmi nerovnomerne. Dlhé obdobia sa akoby nič nemenilo, a potom náhle prišli veľké zmeny. A pretože miliardy rokov nie sú pre človeka naozaj šikovnou mierou, zjednodušíme a zrýchlime si dejiny nášho vesmíru na jeden pozemský deň, na rovných 24 hodín. Pravda, budú to dejiny, v ktorých prominentnú úlohu bude hrať človek, Zem, slnečná sústava, Mliečna cesta..., teda všetko útvary z hľadiska veľkorozmernej štruktúry vesmíru zanedbateľné.

Predstavme si: ak k Veľkému tresku došlo presne o polnoci, potom pri prvých a vlastne najzávažnejších udalostiach vo vesmíre s ručičkami našich pomyselných hodiní ďaleko nepohneme. V tomto časovom meradle Weinbergerove „prvé tri minúty“ vôbec nezaznamenáme: pritom sa vlastne odohrali tie najdôležitejšie udalosti. Prvé intervaly vesmíru, ktoré sme schopní merať v priebehu jedného dňa, sú v pikosekundách, teda v biliontých sekundách. Už po prvých 36 pikosekundách od Veľkého tresku vznikli jadrá vodíka, hélia a minimálne množstvo lítia. Dve sekundy po Veľkom tresku vychytali voľné atómové jadrá voľné elektróny - vznikli atómy a vesmír sa stal priehľadným. Žiarenie bolo extrémne horúce, dnes, ako už vieme, je necelé tri stupne nad absolútnou nulou.

Teraz, keď už máme vodíkovo-heliový vesmír, ktorým nerušene putuje žiarenie, môžeme po prvýkrát výraznejšie pohnúť ručičkami našich hodín... Do pol jednej sa vo vesmíre vďaka gravitácii postupne vytvárajú chuchvalce vesmírnej látky v podobe lievancov a špagiet, ako im dnes pre ich tvar neformálne hovoria astrofyzici.

Hneď ako tu bolo prvé „zhustnutie hmoty“, mohli vzniknúť už po niekoľkých ďalších minútach nášho pomysleného dňa prvé kopy galaxií. Vývoj náhle naberať poriadne tempo. Sú tu galaxie, v nich hviezdy - tie najmasívnejšie stihnú prežiť svoj život v priebehu niekoľkých minút, vybuchujú a rozhodujú do vesmíru novú „sejbu“ ťažkých prvkov: uhlík,

dušik, kyslík, neón, vápnik..., až po železo. A sem-tam sa tiež vďaka bombardovaniu rýchlymi neutrónmi vyskytne aj nejaký ten ťažší prvok, až po urán.

Medzitým sa v jadrách galaxií gravitačným zrútením množstva nazhromaždenej hmoty tvoria masívne čierne diery o hmotnosti desiatok miliárd Slŕnk. Až raz doletí ich signál k budúcej Zemi, budú im pozemskí astronómovia hovoriť kvazary.

Ale ináč sa toho vo vesmíre už veľa nedeje. Svoj aktívny život stihnú dožiť aj hviezdy ďalšej generácie, ktoré obohacujú vesmír o ďalšie ťažšie prvky. Ale vesmír - hoci v malom, už vlastne vyzerá skoro tak, ako ten dnešný. Len za trištvrté hodinu sme „vyrobili“ vo vesmíre všetko podstat-

ďaleko nie je nikto, kto by ho mohol postrčiť k neakej akcii, dodať jej potrebný impulz. Dlhé čakanie na náhodu. Tá príde až o štvrtej hodine popoludní. Jedna z neďalekých hviezd dožije dni svojej slávy, vybuchne ako supernova a nielenže obohatiť tu ničím nevynikajúcu oblasť skoro na okraji Mliečnej dráhy množstvom rôznych prvkov, ale hlavne dá razantný „impulz“. Ten vedie k vytváraniu slnečnej prahmlhoviny, ktorá sa zmršťuje, rotuje a za chvíľu tu zažiarí nová hviezda - naše Slnko. Ostatný voľne ležiaci materiál sa sformuje do samostatných planét. Medzi nimi je aj jedna, ktorej hovoríme Zem... Neskôr, o hodinu a pol už možno nájsť na jej pevnom povrchu prvé stopy jednobunkového života. A potom zase dlho nič! Až o jedenástej hodine večer sa na Zemi objavujú viacbunecné organizmy. To trvalo! Vykľúčia rastliny, v zemskej atmosfére rýchle začína stúpať obsah kyslíka.

O štyridsať minút neskôr sa ujímajú vlády nad planétou veľjaštery. Iba po trinásť a pol minútach ich zmetie z povrchu zemského planéta alebo kométa. Nastupujú cicavce. Na celý svoj vývoj majú k dispozícii už len niečo cez šesť minút! Blíži sa polnoc, teda náš dnešok. Pred slabou pol minútou - tak neskoro - sa na vesmírnom javisku objavuje prvý pračlovek. Necelých dvanásť milisekúnd pred polnocou začína náš letopočet. Pred dvomi milisekundami formuluje Mikuláš Koperník svoju heliocentrickú hypotézu o slnečnej sústave. Všetky zásadné poznatky, ktoré tvoria modernú vedu, nie sú staršie ako jedna milisekunda. Je polnoc a vy práve čítate knižku Okná vesmíru dokorán.

Také by boli dejiny vesmíru, vtesnané do jedného pozemského dňa. Vývoj veľmi nerovnomerný. Môžeme sa domnievať, že obťažnosť vývojových etáp je vo vesmíre úmerná času, ktorý spotrebujú. Čím ťažšia etapa, tým dlhšie trvá. Z tohto hľadiska by teda vychádzalo, že je ľahšie v našom vesmíre vytvoriť atóm vodíka než galaxiu, že prechod od neživej hmoty k živej je jednoduchší, ako prechod jednobunkových organizmov k viacbunecným. A taktiež, že vývojová vzdialenosť medzi viacbunecovou medzou a človekom je omnoho menšia než medzi medzou a jednobunecovým prvkom.

Človek je v tomto nepatrnom kútku Galaxie len necelú milióntinu veku kozmu. Je obdivuhodné, čo všetko sa za tak krátku chvíľku o vesmíre dozvedel.

Zavrime teda naše okno do vesmíru, pretože tým najkrajším oknom predsa len zostáva nočná obloha s hviezdami nad hlavou. Zakloňte hlavu a ste tvárou tvár vesmíru.

(Voľný preklad z knihy J. Grygara, V. Železného: **Okná vesmíru dokorán**, 1989)

né, okrem nás, samozrejme. Ale to si musíme počkať.

Jedna hodina po polnoci, dve, tri, štyri..., a stále nič. Až niekedy o piatej hodine ráno vzniká z lievancov a súhvezdí Panny malý útvar v podobe miestnej sústavy galaxií. A v nej aj Mliečna dráha. Tu už vládnu hviezdy druhej generácie, ktoré okolitý vesmír neustále obohacujú o nové prvky. Len nech sa činia, budeme ich v budúcnosti potrebovať!

Materiálu je už tu dosť, ale leží ladom, pretože široko-

Existuje ešte skutočná jasná hviezdna obloha?

Zlava Manuel Siebert (zvuk), Erik Krambeck (kamera) a Anja Freyhoff (réžia) pri nakrúcaní na Observatorio del Teide na Tenerife

Štvrtinu zo 141 filmov prihlásených do tohtoročného pätnásteho Envirofilmu tvoria filmy nemeckých autorov. Patria medzi nich aj Anja Freyhoff a Thomas Uhlmann (<http://uhlmann-freyhoff.de>), ktorí s kameramanom Erikom Krambeckom nakrútili 43-minútový dokument na výsostne aktuálnu ekologickú tému svetelného znečistenia Temná stránka svetla (Dark Side of Light). Výberová komisia tento film vybrala pred medzinárodnú festivalovú porotu, kde bude súťažiť v kategórii dokumentárnych filmov. Autori filmu Anja Freyhoff a Thomas Uhlmann, ktorí pracujú spolu už desať rokov a kameraman Erik Krambeck, pre ktorého bol tento film jedným z najnáročnejších dokumentárnych projektov v jeho profesionálnej kariére, keďže sa celý nakrúcal v noci, ochotne poskytli rozhovor pre Enviromagazín.

Anja Freyhoff a Thomas Uhlmann:

Riešenie je jednoduché – vypnúť svetlo

Mohli by ste sa nám predstaviť? Kde pracujete, žijete a na čo je zameraná vaša tvorba?

Žijeme prevažne v Berlíne a pracujeme spolu viac ako desať rokov. Naše televízne produkcie, medzičasom okolo tridsať filmov s dĺžkou od 30 do 90 minút, boli objednané a vysielané stanicami ARD/ZDF a ARTE. Najradšej pátrame po neznámych ľuďoch, krajinách a témach. Za jednohodinový geo-reportáž z Indie Parlament detí (Das Parlament der Kinder) sme dostali cenu za dokumentárny film od Fondation Pour l'Enfance. Úspešné sú aj dokumentárne filmy o indickom bojovníkovi za slobodu Subhas Chandra Bose, o nedorozumeniach medzi Nemcami a Francúzmi Spôsob života (Lebensarten) alebo deväťdielna séria o starých šľachtických sídlach Brandenburgu Páni a domy (Herren und Häuser).

Svetelné znečistenie je aktuálny celosvetový ekologický problém. Vy ste sa rozhodli na túto tému nakrútiť film. Čo vás k tomu podnietilo?

O tejto téme sme sa dozvedeli náhodne. Veľmi nás to prekvapilo. Svetlo ako nebezpečenstvo pre živočíchy a ľudí? Svetlo ako znečistenie životného prostredia, je to možné? Potom sme si začali všimáť svetlo v našom najbližšom okolí. Ako svetlo alebo tmavo je vo veľkomeste v noci? Čím to je, že za teplej letnej noci môžeme sedieť vonku pri jasnom osvetlení a sotva vidíme nočné motýle alebo komáre? Zažili sme niekedy v živote úplne tmavú noc bez umelého osvetlenia? Len z našej vlastnej osobnej skúsenosti sme zistili, že od čias nášho detstva je stále menej hmyzu s nočnou aktivitou. A že sme vlastne ešte

nikdy nevideli skutočne jasnú hviezdnu oblohu. Prekvapila nás aj štatistika. Viac ako polovica všetkých Američanov ešte nikdy nevidela hviezdnu oblohu, pretože nad mnohými mestami je noc v dôsledku umelého osvetlenia príliš svetlá. V priebehu rešerše sme zistili, že väčšina ľudí tieto skutočnosti vníma, o svetelnom znečistení však nevie vôbec nič. Svojou vlastnou skúsenosťou však môžu zistiť podstatné zmeny vo svojom okolí. Dospeli sme k záveru, že je načas urobiť film o tejto dôležitej a vzrušujúcej téme.

Akú úlohu vo vašom živote zohráva svetlo a akú tma?

Pre nás, ako filmových tvorcov, je svetlo, prirodzene, veľmi dôležité. Ak je prílišná tma, máme ťažkosti so zábermi a snímkami, ktoré potrebujeme urobiť. To bola aj jedna z veľkých výziev pri tomto filme, ktorý sa nakrúcal prevažne v noci. Také niečo sa doteraz v oblasti dokumentárnej tvorby asi nevykytlo. Osobne je to tak, že od tohto filmu zaobchádzame so svetlom oveľa citlivejšie a viac dbáme na to, kedy, prečo a aké silné svetlo zapneme.

Pri nakrúcaní filmu ste zistili, že svetlo má aj temné stránky. Čo na vás najviac zapôsobil?

Že svetlo má rozsiahle účinky na človeka. To sme až v takej miere neočakávali. Skutočne nás však šokovalo, koľko živočíchov prichádza o život v dôsledku neuváženeho použitia umelého osvetlenia. Doslova každú noc dochádza k masovému úhynu bez toho, aby sme to spozorovali. Týka sa to nielen hmyzu ako sú napríklad komáre, čo možno mnohí aj výtajú, že ich nie je už tak veľa. Ale aj mnohé spevavé vtáky a korytnačky hynú v dôsledku príliš jasného svetla. A za to je zodpovedný človek.

Prináša váš film nejaké riešenie problému svetelného znečistenia?

Konkrétne riešenia ukazuje film vo výrezoch, celkovo bolo predstavených a naznačených niekoľko možností. Film neprináša okamžité prevratné riešenie, ale avizuje postoj k danej téme, takže každý sa môže ďalej informovať. Jedno celkom jednoduché, cenovo výhodné a kedykoľvek použiteľné riešenie navrhuje jeden z našich partnerov v interview – morský biológ: svetlo vypnúť. To funguje vždy.

Erik Krambeck:

Tento film mi dal „zabrať“

Čo vás ako kameramana lákalo, očarilo na tomto projekte?

Keď som prvýkrát počul o tejto téme, bolo to ako nejaký „aha-efekt“. Svetlo ako znečistenie životného prostredia? Nad týmito aspektmi som sa ešte nikdy nezamýšľal. Aj priatelia, ktorým som o tom rozprával, boli prekvapení, ale prejavili veľký záujem. To by mohol byť obsahovo mimoriadny film, ktorý si nájde svoje publikum. Thomas Uhlmann a Anja Freyhoff predložili dobrý a napínavý projekt. Naším vzorom bol film Noc na zemi (Night on Earth) od Jima Jarmuscha – sprevádzať ľudí na rôznych miestach sveta pri ich nočnej výskumnej práci.

Ako sa nakrúca film, ktorý sa odohráva len v noci?

Prvé nakrúcanie bolo v Mainzi, kde išlo o hmyz. Úlohou bolo sprevádzať výskumníka v noci na otvorenom poli pri jeho pozorovaniach a meraniach. Nemali sme k dispozícii elektrickú sieť, ani žiaden generátor. Tak som sa rozhodol pre malú, ale výkonnú banícku lampu, a zobral som so sebou šesť opaskov s akumulátormi. Tieto vydržali len desať minút, lampu som mohol zapnúť len pri nakrúcaní, a potom ihneď vypnúť, aby sme šetřili prúd. Ideou autorov bolo ukázať, ako hmyz prilietava k svetelnému zdroju. Na tento účel sme použili malú palcovú kameru a pripievnili sme ju na štyri metre dlhú udicu. Udicoou som potom simuloval nálet hmyzu na pouličnú lampu.

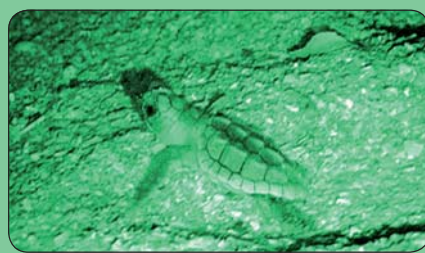
V USA ste filmovali korytnačky v noci. Bola to pre vás výzva?

Úrad pre životné prostredie na Floride dal vopred jasne na vedomie, že v noci v žiadnom prípade nestrpí na pláži

Súťažný film Envirofilmu 2009

Temná strana svetla (Nemecko), autori: Anja Freyhoff, Thomas Uhlmann

Od vynálezu žiarovky je prirodzená tma čoraz viac narušaná umelým svetlom. Dlhो bolo svetlo považované výlučne za pozitívny prvok: čím viac svetla, tým lepšie. Zvyšuje bezpečnosť a má pozitívny vplyv na našu náladu. Ako však zisťujú vedci na celom svete, svetlo má aj svoju temnú stránku. Ukazuje sa, že emisie umelého svetla v noci obťažujú nielen astronómov, ktorí sa už dávno ponosujú, že pozorovanie hviezd a planét na horizonte osvetlenej oblohy je ťažké. Milióny hmyzu a sťahovavých vtákov zabíja svetlo, ktoré mení prirodzený systém ich života a naruša ich orientačný zmysel a naruša tiež rast rastlín. Biologické hodiny mnohých organizmov sa vychýľujú. Metabolizmus a vylučovanie hormónov u ľudí i zvierat je podrobované skúške. Dlhodobé vystavenie umelému svetlu počas noci môže vyvolať psychosomatické poruchy a rakovinu prsníkov u žien. Svetelné znečistenie má nebezpečné následky a dramaticky vzrastá. Film Temná strana svetla ponúka na tento jav pohľad zblízka. (Na ilustračných snímkach z infračervenej kamery je Dr. Tony Tucker na floridskej pláži pri hniezde korytnačiek chránenom drôtom a práve vyliahnutá korytnačka na pláži Sarasoty, foto: Erik Krambeck.)

Nemecko - obzor Berlína v noci (foto: Anja Freyhoff)

svetlo navyše. Jedinou možnosťou bolo použitie infračervenej snímacej techniky. Prišli sme s vybavením za súmraku na pláž a pripravili sme sa na to, že budeme celú noc čakať na liahnutie korytnačiek. Aj výskumníci nás varovali, že k filmovaniu zvierat je potrebná veľká trepezlivosť... a tiež šťastie. Mali sme oboje a malé korytnačky skoro vyliezli z hniezda. Liahnu sa iba v noci, lebo cítia, že sa zmenila teplota piesku po západe slnka. Za dňa by ich mohli zožrať morské vtáky, alebo by uschli na slnku. Na pláži bola absolútna tma, infračervené svetlo človek nevidí. Len v hľadáčku videokamery som videl obraz. Tieto malé korytnačky, keď sa vyliahnu, sú neuveriteľne rýchle. Mohol som ich „nájsť“ len prostredníctvom kamery, voľným okom ich bolo sotva vidieť. Počas nakrúcania sa niekoľko ľudí, prechádzajúcich sa po pláži, zhromaždili okolo nás. Náhle obraz v kamere stmaval. Zvedaví návštevníci stáli pred infračerveným reflektorom, ktorý sme postavili na statív. Zakričal som, preč zo svetla! Ale nikto nepochopil. Svetlo zo svetlomety nemohli vidieť. Napätie bolo veľké, pretože toto bola pravdepodobne jediná možnosť nakrútiť liahnuce

sa korytnačky. Aby sme mohli vyrozprávať príbeh korytnačiek, použili sme podvodné puzdro a ja som na pláži plával s kamerou tesne pod a nad vodnou hladinou.

Aj v Španielsku a na Helgolande ste museli improvizovať...

Na Tenerife sme nakrúcali veľkolepé observatóriá v dvetisíc metrovej výške na svahu vrchu Teide. Ani tu sme nemohli v noci použiť umelé svetlo. Pracovalo tam dvadsať rôznych výskumných tímov z rôznych krajín súčasne, nedalo sa ani pomyslieť na nejaké výnimočné povolenie. Bezpodmienečne sme však chceli túto pôsobivú scéneriu ukázať vo filme bez odchylenia od zámeru filmu, že všetko sa odohráva v noci. V noci

však vládne okolo observatórií absolútna tma, autá jazdia iba s parkovacími svetlami. Boli dve možnosti realizácie nakrúcania v exteriéri. Urýchľovač s digitálnou zrkadlovkou s dlhými expozičnými dobami a technika nazývaná Day for Night. Pri urýchľovači je každý obrázok osvetľovaný zrkadlovkou niekoľko sekúnd. V televízii sa zobrazuje dvadsaťpäť obrázkov za sekundu, na desať sekúnd filmu je teda potrebných 250 snímok. Pri Day for Night sa scéna nakrúca cez deň v protisvetle v podexpozícii a neskôr sa obloha digitálne vymení za nočnú oblohu. Vo filme Stroskotanec (Cast away) s Tomom Hanksom boli takto realizované mnohé snímky. Ja som sa v prípade observatórií rozhodol pre variant Day for Night, lebo tak sme mohli ukázať reálny pohyb, ako napríklad otáčajúcu sa kupolu a výskumníka vstupujúceho do stanice. Hviezdnu oblohu som filmoval z

miesta dvadsaťsekundovou expozičnou dobou a dodatočne vsadil do príslušných záberov. Tak som pracoval aj na Helgolande.

Na začiatku som mal pochybnosti, že to nezodpovedá čistej dokumentárnej teórii a je to skôr technika hraného filmu. Ľudské oko je oveľa citlivejšie ako kamera a vidí scéneriu miesta v mesačnom svite práve tak, ako to ukazujú hotové zábery vo filme. Snímky s urýchľovačom sa vyskytujú v celom filme. Sprostredkujú dobrý vizuálny pocit svetelného znečistenia, ktoré sme skutočne našli pred týmito miestom. Zrýchlené snímky symbolizujú okrem iného náš hektický nočný život.

Vyzerá to tak, že tento film vám dal „zabrať“...

Áno, určite. Tento film je jedným z najnáročnejších filmových dokumentárnych projektov v mojej profesionálnej kariére. Často som mal dojem, že stojím v tme chrbtom pri stene. Z toho vznikli zaujímavé riešenia, ktoré dodávajú filmu jeho čaro.

Anna Gudzová

Zlava Thomas Uhlman (réžia), Benjamin Hörbe (zvuk) a Erik Krambeck (kamera) pri nočnom nakrúcaní v Miami

Pár faktov o svetelnom znečistení

- Problematika rušivého svetla zasahuje do mnohých oblastí nášho života, bez toho, aby sme si to uvedomili. Začínajúc ochranou nočného životného prostredia pre živočíchy a rastliny cez zasahovanie do nášho občianskeho i súkromného života, negatívne zdravotné vplyvy až po stratu prirodzeného hviezdneho neba nad našimi hlavami. Je zarážajúce, že napríklad 99 % populácie EÚ žije v mieste s osvetlenou nočnou oblohou, 90 % pri umelom mesačnom svite, zruba dve tretiny nezažije ozajstnú noc a asi polovica je zbavená možnosti vidieť na nočnej oblohe Mliečnu cestu.
- Rušivé svetlo je nepríjemné, škodlivé, zbytočné a veľmi drahé!
- Zhoršujúce sa nočné životné prostredie má za následok rad negatívnych dopadov na živú prírodu. Ľudia v noci väčšinou spia, ale množstvo živočíchov je aktívnych práve v noci. Nočné osvetľovanie rozvracia vodné ekosystémy a mátie fažné vtáky.
- Ako prví zaregistrovali rušiacie svetlo astronómovia, keď to začalo ovplyvňovať ich pozorovania. Medzinárodná astronomická únia v roku 1973 založila Komisiu číslo 50 - *Vyhľadávanie a ochrana existujúcich a potenciálnych observačných lokalít*. Tá o štyri roky neskôr vydala správu a prvé odporúčania. Počet organizácií, spolkov a hnutí, ktoré upozorňujú na nadmerné osvetlenie, odvtedy stúpa a nadobúda celosvetový charakter.
- Niektoré štáty prijali zákony týkajúce sa tejto proble-

matiky. Napr. česká legislatíva problematiku svetelného znečistenia rieši v zákone o ochrane ovzdušia č. 86/2002 Zb. V § 2, ods. 1, písm. r) sa uvádza: „Svetelným znečistením (sa rozumie) viditeľné žiarenie umelých zdrojov svetla, ktoré môže obťažovať osoby alebo zvieratá, spôsobovať im zdravotnú ujmu alebo narušovať niektoré činnosti, a vychádza z umiestnenia týchto zdrojov vo vonkajšom ovzduší alebo zo zdrojov svetla, ktorých žiarenie je do vonkajšieho ovzdušia účelovo smerované.“ V § 50, ods. 3, písm. c) sa píše: „Obec môže všeobecne záväznou vyhláškou v oblasti opatrenia proti svetelnému znečisteniu regulovať premietanie reklám a efektov na oblohu.“

Svetelné znečistenie sa legislatívne obmedzuje aj v americkom štáte Connecticut, v talianskej Lombardii, španielskom Katalánsku, Slovinsku aj na Kanárskych ostrovoch.

- Hviezdne nebo je súčasťou prírodného bohatstva ľudstva. V deklarácii UNESCO je zakotvené, že: „Budúce generácie majú právo na nezničenú a neznečistenú Zem, vrátane práva na čistú oblohu.“
- Nejde o to zhasnúť, ale svietiť účelne!

Názory odborníkov

RNDr. Jiří Grygar, CSc. (Fyzikálny ústav Akadémie vied ČR)
Problém svetelného znečistenia úzko súvisí s oslnením. Je to ako efekt hlučného hostinca. Keď chcete, aby vás sused pri stole počul, musíte na neho kričať. Tým

však zvýšite hlučnosť aj tak hlučného prostredia, čo vedie k tomu, že aj hostia pri ostatných stoloch musia zvýšiť hlas. A s osvetlením je to podobné.

RNDr. Karla Řihová (Ministerstvo zdravotníctva ČR)

Intenzívne svetlo a jeho premenlivosť môže byť, podobne ako hlučnosť, príčinou celej škály porúch neurovegetatívneho charakteru, od nespavosti až po vznik neuróz. Už aj poruchy spánku, hlavne jeho nedostatok, znižujú pozornosť, predlžujú reakčnú dobu atď. Toto môže viesť napr. k zvýšeniu počtu úrazov alebo dopravných nehôd.

Ing. Martin Škorpík (Národný park Podyjí, ČR)

Nočný hmyz od pradávna prirodzene láka hlavne mesačné svetlo. Silné umelé zdroje svetla spôsobujú jeho dezorientáciu, nadmernú a neprirodzenú aktivitu po celú noc i v bezmesačných periódach. V niektorých dňoch potom môžeme nájsť pri takýchto svetelných zdrojoch množstvo uhynutého, rozjazdeného či rozšliapaného hmyzu, medzi ktorým sú aj jedinci vzácných a ohrozených druhov. Pri formulácii podmienok pre osvetlenia Kostola sv. Hypolita v Hradišti pri Znojme sme odporučili osvetlenie vždy o polnoci vypnúť, aby mal hmyz šancu sa rozptýliť. Hviezdne nočné nebo mi vracia vnútorný pokoj, navodzuje v mysli pokoru a poriadok. Prináša vedomie malichernosti pozemských problémov, a preto by som občas nerušený pohľad nahor doprial všetkým ako prevenciu a terapiu.

(Zdroj: Česká astronomická spoločnosť, 2006, internet)

Fotograf Tomáš Kopečný: Čisto v duši začína uvedomením si niečoho

Tomáš Kopečný výnimočne pred objektívom...

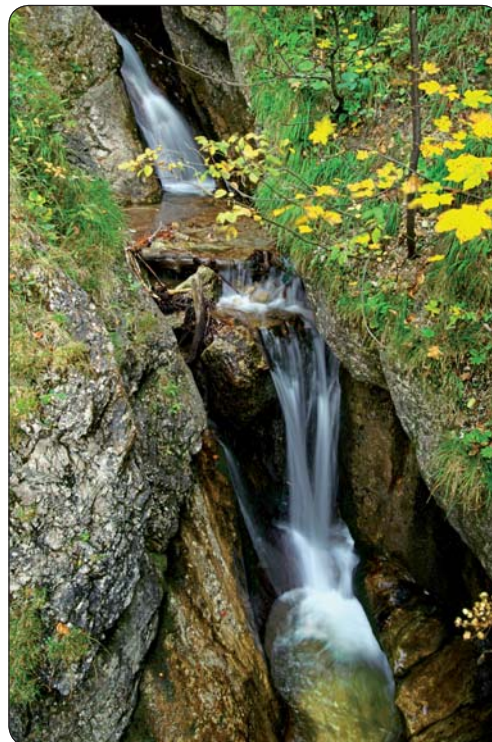
„Narodil som sa niečo málo pred vyše tridsiatimi rokmi. Historicky prvú fotografiu som stvoril vo Vajskovskej doline, keď som mal asi štrnásť rokov. Po tom, ako som deň predtým za pár minút rozobral objektiv fotoaparátu Beirrette a za viac než tri hodiny som ho poskladal nazad. Vyštudoval som a zamestnal sa v kancelárii pri počítači. Bakelitový Beirrette som nahradil ocelovým Zenitom, neskôr Minoltou. Žil som a stláčal tlačítka počítačových klávesníc na Slovensku a v Anglicku a znova na Slovensku. Strávil som tri roky na cestách medzi Slovenskom, anglickou ballarňou jahôd a najmä v Himalájach, na severe Indie. V súčasnosti sa v Holandsku venujem zarabaniu peňazí na opravu svojho malého domu v Banskej Štiavnici. Znova stláčaním tlačítok počítačových klávesníc. Som ešte stále slobodný, už zase zadaný. Nemám ani deti ani auto. Svoj „carbon footprint“, pokazený cestovaním lietadlami, si naprávam každodenným 15-kilometrovým chodením do práce na bicykli. Chutí mi dobrý čaj aj dobré pivo. Fotiť som neprestal...”

Takto sám seba v krátkosti predstavuje Tomáš Kopečný, autor výstavy foto-

grafií s názvom Ako vo vnútri, tak aj na povrchu, ktorá správa za tohtoročný Envirofilm. V súvislosti s touto výstavou sa pôvodne uvažovalo s témou znečistenie. Ako však povedal Tomáš, fotografií, ktoré dokumentujú znečistenie životného prostredia, dymiace komíny, kopy odhodnených pneumatík a podobne, nemá veľa.

„Každý vie, ako vyzerá špinavá voda aj dymiaci komín. A tiež si myslím, že cesta k znečistenému životnému prostrediu začína vo vnútri človeka. Ak je to človeku vo vnútri jedno, tak to potom vonku vyzerá tak, ako vyzerá. A o tom to je. O hodnotách, ktoré sú, alebo nie sú. O ich poradí. O tom, čo

je pre človeka dôležité, na čo myslí, ako myslí a čo z toho potom vznikne. Veď už aj kedysi v stredoveku sa písalo: Ako hore, tak aj dole, ako vo vnútri, tak aj na povrchu, tuším je to alchymistická smaragdová doska. Preto som svoju výstavu zostavil aj nazval v tomto duchu. Vybral som obrázky, fotografie, ktoré ukážu, čo je v ľuďoch, čo sa dá vnímať, aj čo je okolo nás a čo nevnímame... lebo sme si zvykli. Pritom to však podvedome stále vnímame, ale berieme už ako samozrejmosť. Ako napríklad na fotografií, kde je mama s dieťaťom na pláži a za nimi industrial... Dymiace komíny a kopy pneumatík sú naozaj len dôsledok. Viditeľný prejav,

Ticho, vonku a vo vnútri, Vesmír a to, čo je v ňom, všetko... zamrznuté v kvapke, rozpustené v pohybe. Bez uchopovania stálosti ako niečoho; prirodzene na svojom mieste; prirodzene slobodní; bez chytania sa alebo odmietania výtvorov mysle, usad'te sa prosím... V tomto.

Zvykáme si, uľpievame, Nevnímame, zabúdame. Nevšímame.

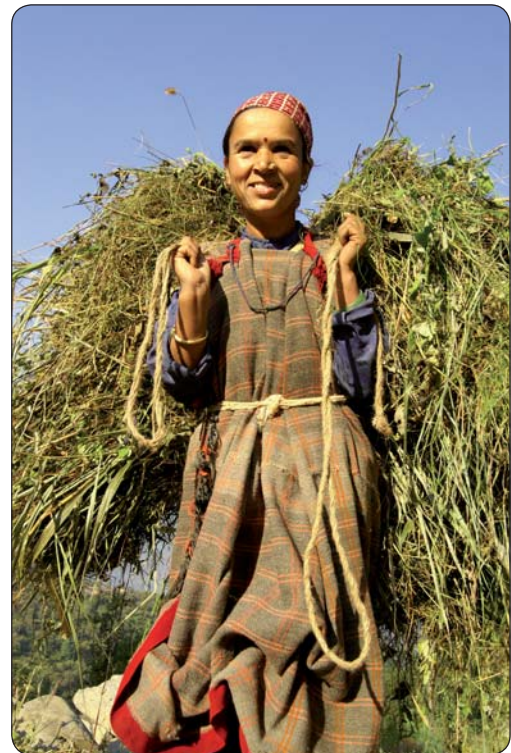
„Několik úchvatných záběrů. Jak Ďábel přichází, jak Básník odchází a naopak. Škoda jen, že čas je tak krátký, materiálů málo a oči nejsou kamery. Tolik zvrhlé krásy v tom místě a ty smrady smrti! Rapsodie důvodu existence ekologů! Tetelení pekla radostí nad zkázou Země. Metál železu a zlu. Určité pořadí vyráběj zbraně...” (V. Návrat: Šamanský úder, s. 46)

Každá doba po sebe niečo zanechá. Pamiatky, spomienky, rôzne trojice, tie sväté aj tie ostatné. Je na nás, čo chceme, aby zostalo. Či chceme, aby niečo zostalo.

aj nevedomé, na neho zvyknutého, znečistenia v duši. Čisto v duši začína uvedomením si niečoho. Nevie ako „to“ niečo nazvať. Ale každý to zbadá pri inej príležitosti, jeden hoci pri videní niečoho podobného ako na fotografii zamrzutej kvapky na ihlici, iný zase keď mu cudzie dieťa podá kvety, alebo čo ja viem, na vrchole kopca s krížom... A ešte aj na druhej strane, ako opak k znečisteniu, krajina, kam ešte nezasiahli ľudské myšlienky. A na tretej strane, krajina, kde zasiahli ľudské myšlienky, ale nie tie „zadymené“. Práca ľudská, neodľudštená. A zároveň aj taký svet.“

S týmito myšlienkami Tomáš Kopečný poskladal výstavu svojich fotografií do dvojíc, z ktorých každá má niečo spoločné, v kladnom alebo zápornom zmysle slova, v niektorých prípadoch je tou spoločnou črtou kontrast dobrého a zlého. A všetky fotografie spája to, o čom hovorí ich autor – stav sveta ako odraz vnútra človeka.

Výstavu fotografií Tomáša Kopečného Ako vo vnútri, tak aj na povrchu si môžete pozrieť v priestoroch Múzea SNP v Banskej Bystrici počas konania Envirofilmu 2009 (11. až 16. mája). (gudz)

Práca ťažká, ale ľudská. Užitočná v jednoduchosti. Niekde žije príroda, inde ju obnovujeme, hľadáme. A bez nej... koľko zbytočností vieme vytvoriť. Ku šťastiu nevedú. To však každý spozná sám. Iba vlastné prebudenie má význam, dáva trvalú realizáciu, nevynútenú, slobodnú, prázdnu.

Skrotenie ohňa, v malom množstve, ľudských rozmeroch. Služi. No pozor na mieru. Ľahko sa prekročí, do pretekov zotrôci. Pretekov sna, v ktorom všetko je rýchlejšie, kvalitnejšie, racionálnejšie. Kde čas neplynie, efektívne uteká. Ale kam?

Tom Heinemann: *Keď vo filme ukážete zápornú stránku, vždy je dobre ukázať aj kladnú*

Tom Heinemann s manželkou Lotte La Cour (vpravo) a dokumentaristkou Parížankou Colombe Nicolas na Envirofilme 2007 (foto: Ján Lichý)

Ničiaca dohoda. A Killer Bargain. Novinársky majstrovsky spracovaný dokument dánskeho investigatívneho žurnalistu Toma Heinemanna, ocenený Grand Prix na Envirofilme 2007, mimoriadne zapôsobil na porotu, aj festivalové publikum. Tom Heinemann a jeho manželka a kameramanka zároveň Lotte La Cour si cenu prišli prevziať na Slovensko osobne. Bola to ich prvá návšteva našej krajiny a Banská Bystrica ich očarila. „Bystrica je úžasné, nádherné mesto, krásna bola aj cesta z Viedne sem

k vám. Dánsko je krajina rovín, vaša krajina je rozmanitá, kopcovitá... Páči sa nám tu,“ povedali vtedy.

Tento rok Tom Heinemann súťaží na Envirofilme s dvomi novými filmami. V rozhovore pre Enviromagazín Tom hovorí nielen o týchto filmoch, ale tiež spomína na svoju prvú účasť na Envirofilme.

Takže, čo ste si, okrem Grand Prix, odniesli zo Slovenska domov, do Dánska?

Festivalu sme sa zúčastnili s mojou kameramankou, ktorá je „náhodou“ aj mojou manželkou. Organizátori urobili všetko, čo mohli, aby sme sa cítili príjemne. A my sme sa tak aj cítili. Fantastické bolo, že sme sa mohli stretnúť s filmovými

tvorcami z mnohých krajín. Bol som zvedavý, ako to na takýchto festivaloch chodí, moja profesionálna kariéra je ešte krátka, nepochodil som veľa festivalov, a musím povedať, že mám rešpekt voči tak dobre zorganizovanému festivalu ako je Envirofilm. Vyhlásovanie výsledkov na zámku bolo absolútne fantastické a stretnutie so zástupcom môjho veľvyslanectva na Slovensku a tiež s inými veľvyslancami, ktorí merali cestu „na vidiek“, do Banskej

Bystrice, bolo pre nás skutočnou ctou. A to sa nezmiňujem o recepcii, ktorej sme sa zúčastnili s celým tímom. Chcem tým povedať... kde inde v Európe môžete kúpiť sud piva za menej ako päť dolárov?

Na margo vášho filmu Ničiaca dohoda predseda medzinárodnej poroty Envirofilmu 2007 Jan Gogola povedal: Tento film je vrcholná publicistika, je to veľká sila. Dokument je filmársky urobený vrcholným spôsobom... Očakávali ste, že film takto silno zapôsobí na odbornú a širokú verejnosť?

Čestne, neočakával. Avšak myslím si, že načasovanie filmu bolo a je jeho najdôležitejšou silou. Televízne spoločnosti a verejnosť v „našej“ časti sveta roky požadujú vizuálny dôkaz o otázkach globalizácie. A tu prichádza film, ktorý vezme zákazníkov za ruku a presne ukáže,

kde môžete kúpiť látky, ktoré boli vyrobené za mimoriadne ťažkých podmienok, ako vidieť vo filme.

Kde všade sa film Ničiaca dohoda od svojho vzniku premietal?

Videli ho televízni diváci na Islande, vo Švédsku, Nórsku, Fínsku, Japonsku, Arabských emirátoch, v Kanade, Chorvátsku, Írsku, Poľsku, Francúzsku, Kórei, Brazílii, v USA film vyšiel na DVD.

„Čím kritickejšie dokumentárne filmy robíme, tým viac pozornosti dokážeme získať, a tým ťažšie je pre nadnárodné spoločnosti vyhovárať sa a tvrdiť, že je všetko v poriadku,“ hovorí Tom Heinemann (snímka z filmu Ničiaca dohoda), foto: Lotte la Cour

Dva filmy, ktoré ste do súťaže Envirofilmu prihlásili tento rok, výberová komisia vybrala pred medzinárodnú porotu a budú súťažiť o festivalové ocenenia. Zameriavate sa v nich na podobné problémy ako vo filme Ničiaca dohoda. Povedzte nám niečo o filme Horká chuť čaju.

Jeho cieľom je preskúmať tradičný nadnárodný čajový priemysel, pretože sme vedeli z predchádzajúcich návštev Indie a Bangladéša, že robotníci tam majú veľmi zlé podmienky, ubytovanie, práca, mzda, pesticídy... Keď vo filme ukážete zápornú stránku, je vždy dobré ukázať aj tú kladnú. Preto sme chceli ukázať, čo certifikované čajové plantáže Fairtrade/Max Havelaar urobili pre zlepšenie podmienok robotníkov. Veľmi chudobní ľudia žijú a pracujú v podmienkach podobajúcich sa otroctvu, aké existovalo v predkoloniálnom systéme pred 150 rokmi. Veľa sa však odvedty nezmenilo a ak fair trade poskytuje záruky zákazníkom, že všetko je omnoho lepšie, tak by tak aj malo byť. Ale nie je. A preto sme zamerali práve na toto.

A čo film Veža sľubov?

Dve najväčšie telekomunikačné spoločnosti na svete vydávajú jednu záruku za druhou a uvádzajú, že je u nich všetko v poriadku, pri práci neexistuje žiadne riziko ani možnosť ublíženia bez ohľadu na to, v ktorej krajine pôsobia. Bolo takmer šokujúce zistiť, ako fungujú v takej krajine ako Bangladéš. Viac než desať rokov tu v piatich závodoch v Dhake a jej okolí vyrábajú telekomunikačné stôžiare. Spoločnosti prehlasujú, že počas tých desiatich rokov robia kontrolu vo fabrikách raz mesačne, čiže dvásťkrát za rok, a že za toto obdobie nezistili jedinou vec, ktorú by bolo treba zlepšiť. Pre mňa, ako cestujúceho investigatívneho žurnalistu, to jednoducho nemôže byť pravda. A ani nie je. Ja by som tento film nazval „doku-klasik“. Obsahuje všetky prvky, ktoré je potrebné v dokumente ukázať, ako sa veľké nadnárodné, štátom vlastnené spoločnosti, zjavne nestarajú o svojich zamestnancov vo

Filmy Toma Heinemanna sú svedectvom o tom, ako veľké nadnárodné, štátom vlastnené spoločnosti, zneužívajú svojich zamestnancov vo vzdialených krajinách (snímka z filmu Ničiaca dohoda), foto: Lotte la Cour

Súťažný film Envirofilmu 2009

Veža sľubov (Dánsko), autor: Tom Heinemann

Dokument rozpráva o dvoch telekomunikačných gigantoch Ericsson a Telenor, ktorí viac než dve desaťročia nedodržiavajú vlastný etický kódex. Smrteľné nehody, detská práca, nevyhovujúce pracovné podmienky – to je každodenný život v Bangladéši.

Súťažný film Envirofilmu 2009

Horká prichuť čaju (Dánsko), autori: Tom Heinemann, Erling Borgen

Režisér Tom Heinemann sa už u poroty, ale aj u divákov Envirofilmu raz skvelo zapísal. Jeho silný sociálny dokument o tragickom pozadí ekologických výrobkov z krajín tretieho sveta na festivale v roku 2007 zvíťazil. Aj tentoraz si všima postavenie chudobných ľudí, tentoraz na čajovníkových plantážach v Indii, Bangladéši, Srí Lanke či Keni, kde každý deň bojujú o prežitie milióny zberačov čaju, aby si zákazníci mohli nakupovať čaj v duchu fair trade. Aj tentoraz odhaľuje, spochybňuje a kladie nepríjemné otázky. Je ten ospevovaný fair trade ozaj fair? Ukazuje sa tak, že slovo environment dnes zasahuje aj do života ľudí nielen v ich vzťahu k prírode, ale aj v zmysle ich sociálneho postavenia.

vzdialenej krajine. Pozitívom filmu je, že odvtedy, ako bol film uvedený na verejnosti, sa veľa vecí zlepšilo. Veľmi ma potešilo zistenie, že tisícky robotníkov majú omnoho lepšie pracovné podmienky, a že miestne životné prostredie môže byť a bude zlepšené. Len počas siedmich týždňov bolo v Nórsku publikovaných viac než

sedem tisíc novinových článkov na túto tému a štátom kontrolovaná spoločnosť Telenor investuje milióny a milióny do zlepšenia podmienok v závodoch v Bangladéši. Sú to zaručené informácie, pretože som v pravidelnom kontakte s manažermi závodu, ktorí sa zúčastnili na tomto programe.

Je nesporne dôležité „ukázať svetu“, čo sa udeje počas doby, kým si uvaríme šálku čaju a vychutnáme jeho chuť a vôňu. Tiež je dôležité vedieť, v čom spočíva (ne)etický kódex gigantických spoločností, koľko utrpenia a nepravostí sa za ním ukrýva. Dokumentárny film je zrejme jedným zo spôsobov, ako túto situáciu zmeniť, zlepšiť...

V mnohých krajinách západného sveta sa veľké spoločnosti pripájajú k iniciatíve OSN Global Compact CSR (spoločenská zodpovednosť firiem) a iným kľúčovým hodnotám, ktoré rešpektujú prírodu aj človeka. Niektoré to robia preto, lebo to myslia vážne, iné len kvôli vonkajšiemu dojmu. Jedine investigatívni novinári môžu skontrolovať, či spoločnosti plnia to, k čomu sa zaviazali. Bohužiaľ, len málo novinárov má na to čas. A musím čestne povedať, že zisk je pre firmy stále prevažujúcou hodnotou. Čím kritickejšie dokumentárne filmy však robíme, čím viac pozornosti dokážeme získať, tým ťažšie bude pre nadnárodné spoločnosti povedať: Ooops, nevedeli sme...

Filmy o životnom prostredí si vás teda naočito získali...

Pravdaže, stále robím filmy o životnom prostredí. Minulý rok som s mojím kolegom Erlingom Borgenom z Nórska nakrútil tri filmy zo seriálu Hod' si mincou. O dvoch z nich, Horká chuť čaju a Veža sľubov sme hovorili. V súčasnosti rozbieham ďalší projekt, bude to film tak o sociálnych, ako o environmentálnych otázkach a problémoch. Rád by som ho prihlásil na Envirofilm v budúcom roku, ale zatiaľ je príliš skoro o tom hovoriť.

Anna Gudzová

Tomáš Škrdlant – držiteľ Grand Prix 2004 za Myslenie vody

Tomáš Škrdlant v súčasnosti dokončuje celovečerný dokument Nevitani (foto: archív T. Škrdlanta)

Envirofilm 2004 bol významný a výnimočný tím, že to bol jubilejný, desiaty ročník festivalu a konal sa v prvých dňoch vstupu Slovenska do Európskej únie. V tomto roku súťažilo na Envirofilme 108 filmov od autorov z 20 krajín sveta. Hlavnú cenu Envirofilmu 2004 si odniesol film českého režiséra a kameramana Tomáša Škrdlanta *Myslenie vody*, pri ktorom porota ocenila filozofické, poetické, predovšetkým však filmársky mimoriadne účinné uchopenie problému povodní. Člen medzinárodnej poroty Otakar Skalský, ktorý v roku 1995 stál pri zrode Envirofilmu a bol predsedom prvej medzinárodnej poroty, o filme *Myslenie vody* okrem iného povedal: „Nie je to obvyklý dokument. Je to filozofický dokument, ktorý veľmi zaujímavým spôsobom kombinuje obraz so zvukom. Je to veľmi múdry film. Ukazuje, že voda je naozaj nesmierne dôležitá. Všetko je z vody, my sme z vody a vyzereá to tak, že za pár rokov najväčším bojom na tejto planéte bude boj o vodu...“

Film *Myslenie vody* do súťaže Envirofilm 2004 prihlásilo Ministerstvo životného prostredia Českej republiky.

Tomáš Škrdlant si cenu na Zvolenský zámok prišiel prevziať osobne.

„Cena ma, samozrejme, potešila. Bol som na Envirofilme a myslím si, že je to výborne organizovaný festival,“ hovorí autor, absolvent réžie na pražskej FAMU, ktorý nakrútil už desiatky dokumentárnych filmov o životnom prostredí, o sociálnej dynamike, psychológii, o medziľudských vzťahoch, postavení postihnutých detí v rodine a spoločnosti a ďalšie. Spomenieme napríklad televízne filmy *Stromy* v nás (1991), *Hľadanie dobrej smrti*, *Milujte svojich nepriateľov*, *Život na dlh* (2006) alebo televízny seriál *Keď musíš*, tak musíš (2003), ktorého je spoluautorom. Ako asistent réžie

spolupracoval aj na Oscarom ocenenom československom filme *Obchod na korze* (Elmar Klos, Ján Kadár, 1965).

V roku 1996 vydal knihu *Demokracia prírody – ekologická hra systémových podrobností* a je spoluautorom knihy *Skrytá pravda Zeme*, ktorú napísal s filozofom Zdeňkom Neubauerom. Ekológii v širšom zmysle slova, teda alternatívne, systémovému pohľadu na svet, sa Tomáš Škrdlant venuje dlhodobo a nielen čo sa týka životného prostredia. Teraz dokončuje celovečerný dokument *Nevitani*. Je o ľuďoch, ktorých rodiny aj spoločnosť odmietli po ich narodení prijať.

(gudz)

Súťažný film Envirofilmu 2009

Generácia „0“ (eko)právnik s rešpektom

Cyklus Českej televízie *Generácia „0“* je výbornou ukážkou investigatívnej publicistiky, ktorá stojí na strane občana proti často kontroverzným rozhodnutiam úradníkov. Tentoraz predstavuje aktivity jedného zo zakladateľov Ekologického právneho servisu Pavla Franca. Spolu s ním navštívime severomoravské Nošovice a osvetlíme kauzu Hyundai, budeme skúmať pozadie hliníkárne Nemač, ale pozrieme sa aj na jeho názory na životné prostredie a ekológiu. Magazín je skvelým návodom pre občanov, často nespokojných s prapodivnými spôsobmi ich volených zástupcov. Až príliš často si občan uvedomí, bohužiaľ neskoro, že zástupca zastupuje predovšetkým sám seba.

Sam Bozzo a jeho putovanie za „modrým zlatom“

Sam Bozzo (vpravo) s producentom Markom Abcharom na svetovej premiére filmu Blue Gold: World Water Wars na festivale vo Vancouveri (október 2008)

Pôvodne chcel nakrútiť pokračovanie sci-fi filmu Muž, ktorý spadol na Zem (The Man who fell to Earth, 1976, réžia Nicolas Roeg, námet podľa románu Waltera Tevisa) a predstaví v ňom Zem v budúcnosti, na ktorej sa tiež minie voda. Stalo sa však niečo, čo zmenilo jeho rozhodnutie. Zistil, že skutočnosť je oveľa horšia, ako sci-fi, ktoré sa chystal napísať a nakrútiť... Mal kameru, ktorú dostal od Kevina Spaceya za výhru v súťaži krátkych filmov. Našiel si sponzora na financovanie filmu, tak zaplatil prístroje, lístky a hotelové izby svojimi kreditnými kartami. V noci predtým, ako mal začať nakrúcať, sponzor odstúpil. Práve sa chystal zobudíť manželku a povedať jej, že musí zrušiť nakrúcanie a vrátiť tovar, keď na ceste do spálne našiel stáť v hale ich trojročného syna Ethana, ktorý sa zobudil zo spánku a povedal: „Som smädný.“ Podal mu pohár vody a šiel do postele. Manželke o ich finančnej situácii nepovedal nič. Ráno sa sám vydal na dobrodružnú cestu. Na cestu, ktorá ho navždy zmenila...

Takto sa začalo putovanie amerického filmára, režiséra Sama Bozza za hľadáním pokladu zvaného Blue Gold. Modré zlaté. Jednoducho, voda... A nakrútil dokumentárny film Blue Gold: World Water Wars (Modré zlaté: Vojny o vodu). Tento film, ktorý režíroval aj redigoval, je jeho druhým celovečerným dokumentárnym filmom. V prvom sa zameriava na počítačových hackerov, vyrobili ho v Trigger Street Productions a narozprával ho známy herec Kevin Spacey.

V Umeleckom centre pre dizajn (Art Center College of Design - Alumni) Sam Bozzo napísal, režíroval a upravil tri krátke filmy, ktoré získali medzinárodné ocenenie a boli premietané v káblových televíziách Sundance Channel a Showtime, na medzinárodnom filmovom festivale v Toronte a na festivale nezávislých filmov Sundance Film Festival. Patrí tiež medzi top 10 režisierov Project Greenlight, je románopiscom a autorom niekoľkých celovečerných filmov, ktoré nakrútil v rámci svojej spoločnosti Purple Turtle Films.

Inšpiráciu k filmu Blue Gold: World Water Wars ste čerpali z knihy Maude Barlow a Tonyho Clarka. Čím na vás táto kniha zapôsobilá, že ste sa rozhodli nakrútiť podľa nej film?

Vo vedecko-fantastickom filme Muž, ktorý spadol na Zem Daniel Bowie skvele zobrazil mimozemšťana z planéty, na ktorej sa minula voda. On z nej odišiel. My nemôžeme. Iróniou osudu práve počas prípravy a písania pokračovania tohto filmu, môj producent Si Litvinoff ob-

javil knihu Modré zlaté: Boj proti hromadnej krádeži svetovej vody (Blue Gold: The Battle Against Corporate Theft of the World's Water). Bolo hrozné zistiť, že to, čo sa teraz deje na našej planéte, je oveľa horšie, než to, o čom sme uvažovali v science-fiction.

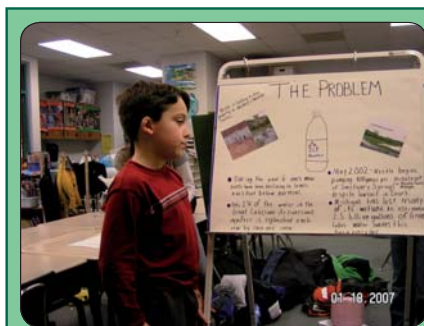
Váš film mal premiéru vlni na festivale vo Vancouveri. Kde všade odvtedy sa film premietal, aké boli a sú naň reakcie?

Martin Robertson, aktivista a producent, strávil štyri mesiace organizovaním 101 premietaní Blue Gold v 37 krajinách! Neskôr som sa dozvedel, že mu bolo diagnostikované posledné štádium rakoviny a on vedel, že jeho čas sa kráti. Čítil však, že tento film je veľmi silný, a preto to robil. Každého premietania sa zúčastní niekto, kým film skutočne zatrasie a koho poučí, kto mi povie, že nemal predstavu o skutočnej situácii s vodou

na našej planéte a ďakuje mi, že som urobil ten film. Ak čo len jedna taká osoba sa nájde na každom premietaní, film budem považovať za úspech.

Pri filmovaní ste prešli asi desiatimi krajinami...

Pri cestovaní som si rýchle uvedomil, že keď som písal scenár, mal som údaje len z druhej ruky, ale ak som chcel zdokumentovať tento horor vo filme, musel som ísť k zdroju. Pritom som musel podplatiť mexických strážnikov, aby som mohol nakrútiť, ako surovými splaškami polievajú poľnohospodársku pôdu. Potrebné bolo tiež vyšetrenie vraždy iného tvorca dokumentárnych filmov, ktorý sa snažil chrániť vodu v Afrike pred jej plynutím pri pestovaní ruží v ružových sadoch. Kvôli tomu bolo treba cestovať hlboko do Afriky, kde ženy prinášajú vodu zo vzdialenosti niekoľkých míľ a bieli muži sú takmer pravidelne unášaní. Keď som tam prechádzal cez kontrolné stanovišťa ozbrojenej polície, krčil som sa, aby som sa vyhol odhaleniu a nemusel viac uplácať policíu... môj fond na úplatky vysychal rýchlejšie než zásoby vody na Zemi... Môj sprievodca na mňa kričal, aby som si sadol a nikdy sa nezohýnal! Ak policajti uvidia bieleho muža, ako sa krčí, budú predpokladať, že bol

Slovenská premiéra na Envirofilme 2009

Modré zlaté: Vojny o vodu
Blue Gold: World Water Wars

V každom kúte zemegule čoraz viac znečisťujeme, odvádzame, čerpáme a plytváme našimi obmedzenými zdrojmi pitnej vody. Počet obyvateľstva rastie, rovnako aj rozvoj technológií. Prudko sa rozvíjajúce poľnohospodárstvo, bytová výstavba a priemysel zvyšujú požiadavky na pitnú vodu, ktoré prekračujú zásoby. Dôsledkom toho sa rozširujú púšte na Zemi. Veľké korporácie kvôli zisku nútia rozvojové krajiny privatizovať vodné zdroje. Investori z Wall Street sa zameriavajú na odsolovanie a na projekty hromadného exportu veľkých objemov vody. Skorumpované vlády využívajú vodu na ekonomické a politické ciele. Objavuje sa vojenská kontrola vody a vzniká nová geopolitická mapa a nové formy moci, ktoré pripravujú pôdu pre vojny o vodu. Mnoho ľudí na svete bojuje o svoje základné právo na vodu, a to cez súdne prípady k násilným revolúciám, dohodám OSN, revidovaným ústavám a miestnym protestom na základných školách. Maude Barlow, prvá poradkyňa pre vodu v OSN, vyhlasuje: „Toto je naša revolúcia, naša vojna.“ Hranica bola prekročená, keď sa voda stala tovarom. Prežijeme?

USA 2008, 90 minút

Podľa knihy Maude Barlow a Tonyho Clarka *Modré zlaté: Boj proti hromadnej krádeži svetovej vody (Blue Gold: The Battle Against Corporate Theft of the World's Water)*

Producenti: Mark Achbar a Si Litvinoff

Rozprávač: Malcolm McDowell

Scenár a réžia: Sam Bozzo

obeťou únosu a jednoducho zastrelia každého v aute, vrátane rukojemníka.

Íšlo vám o život. Riskovali ste. Prečo?

Prečo som toľko riskoval? Moje vedomie mi hovorí, že som robil tento film pre širokú verejnosť, ktorá nevie o tomto probléme a mala by sa to dozvedieť, kým je ešte čas na zmenu. Moje podvedomie mi hovorí, že som to robil pre môjho syna. Ale kdesi ešte hlbšie viem, že som to robil len z jedného dôvodu. Zdá sa mi, že jediné, čo nás vo vzťahu k životnému prostrediu znepokojuje, sú emisie skleníkových plynov a globálne otepľovanie. Ale my prežijeme globálne otepľovanie. Svet bude iný, ale my tu stále budeme. Nakrútil som tento film o vode, pretože globálne otepľovanie sa spája s otázkou „ako“ žijeme, zatiaľ čo vodná kríza s otázkou „či“ vôbec prežijeme.

Ákú úlohu vo vašom filme zohráva známy herec Malcolm McDowell?

Malcolm McDowell je rozprávač. Ja využívam expertov na prerozprávanie presvedčivých argumentov a hlas Malcolma premostuje jednotlivé časti a ponúka otázky, ktoré vedú k diskusií. Páči sa mi jeho hlas a to, že jeho predchádzajúce role nie sú rolami bežných ekologicky „dobrých chlapcov“. Voda je bojom pre každého, dokonca aj pre malého Alexa.

Dnes už vieme, že voda bude v blízkej budúcnosti natoľko vzácna, že jej nedostatok môže spôsobiť vojnové konflikty. Načrtáva váš film východisko, spôsob, ako tejto katastrofe zabrániť? Keď sú ľudia smädni, nemôže byť mier na Zemi...

Vynaložil som veľké úsilie na prezentáciu riešení problémov. U väčšiny dokumentárnych filmov, ktoré som videl, ma znepokojuje, že úplne ignorujú tretie dejstvo, alebo jednoducho len uvádzajú niečo, čo môžete urobiť. Má to však len malý prínos, napríklad svet smeruje k

dobe ľadovej, tak si kúpte hybridné auto... Nechápte ma zle, ja mám dve hybridné autá, ale považujem za nezodpovedné, keď filmoví tvorcovia neukončia príbeh, a to bez ohľadu na to, či ide o fikciu alebo nie. Tvrdo som pracoval, aby som našiel hmatateľné, skutočné riešenia a preskúmal ich s rovnakým dôrazom, ako som skúmal problémy. Mnohé dokumenty prezentujú veľký problém, a potom povedia, teraz choďte a protestujte proti problému... Ja som nechcel urobiť film o proteste. Ja som chcel urobiť film, ktorý „je“ protestom.

Myslíte, že hospodársky vyspelé a bohaté krajiny sveta sa zrieknu čo i len časti svojho blahobytu a budú ochotné uzavrieť nejakú zmluvu, dohodu v prospech zachovania dostatku pitnej vody pre všetkých ľudí na tejto planéte?

TO JE JEDINÉ riešenie! Globálna legislatíva. Uruguaj je prvá krajina, ktorá zmenila svoju ústavu a uvádza v nej, že na vodu majú právo všetci v krajine a nemôže byť vlastnená ani predaná za účelom zisku. Maude Barlow je v súčasnosti prvou poradkyňou pre vodu v OSN a dúfame, že bude schopná naštartovať proces globálnej legislatívy na medzinárodnej úrovni, pretože to je jediná cesta ako riešiť tento problém.

Vaša manželka je Slovenka. Odkiaľ pochádza a kde ste sa zoznámili?

Moja manželka je z Bardejova. Stretol som ju, keď som žil niekoľko rokov v Prahe. Slovensko navštevujem každých pár rokov. Napokon, jedným z aktérov môjho filmu je Slovák, Michal Kravčík z Košíc, ktorý vytvoril alternatívu, Modrú alternatívu, voči vybudovaniu priehrady Tichý potok zadržiavaním vody. Jeho riešenie je kľúčom k svetovej kríze s vodou, ak bude možné aplikovať legislatívu na prinútenie krajín, aby prijali jeho riešenia.

Anna Gudzová

Foto: archív Sama Bozza

Michal Kravčík, jeden z aktérov filmu Blue Gold: World Water Wars

Michala Kravčíka poznáme predovšetkým ako zakladateľa mimovládnej organizácie (MVO) Ľudia a voda (1991). Vodu „vyštudoval“ na Stavebnej fakulte Slovenskej technickej univerzity v Bratislave (odbor vodné hospodárstvo). Jeho život je spätý s vodou a jeho životným krédom je Zastavme vysušovanie kontinentov modrej planéty. V rámci aktivít MVO Ľudia a voda sa zaslúžil o zastavenie sporného vodného projektu – priehrady na Tichom potoku. Je koordinátorom projektu Voda pre 3. tisícročie a v súčasnosti pracuje aj na rozvojových projektoch v znevýhodnených oblastiach Slovenska (projekt Dedina 3. tisícročia). V roku 1999 bol ocenený Goldmanovou environmentálnou cenou, ktorá sa považuje za synonymum Nobelovej ceny v oblasti životného prostredia. Pre MVO Ľudia a voda získal aj mnohé ďalšie ocenenia, ku ktorým mu osobne blahoželali osobnosti ako Bill Clinton, Tony Blair a ďalší. Vďaka svojmu neúnávnemu boju za právo na vodu a proti vysušovaniu kontinentov sa dostal do knihy Maude Barlow (prvá poradkyňa pre vodu v OSN) a Tonyho Clarka Modré zlato: Boj proti hromadnej krádeži svetovej vody. A vďaka tejto knihe ho objavil americký filmár Sam Bozza, ktorý na námet tejto knihy nakrútil film Modré zlato: Vojny o vodu.

„V decembri 2006 ma Sam Bozza kontaktoval, že príde na Slovensko a že by rád so mnou spravil krátku rozhovor do filmu o vode, ktorý pripravuje. V januári 2007 sme sa stretli v Košiciach a... ostatné je už vo filme,“ hovorí Michal Kravčík, jeden z aktérov tohto filmu, ktorý sa uvedie na Envirofilme 2009.

Pozvánka Technickej univerzity vo Zvolene na Envirofilm 2009

Volavka popolavá (*Ardea cinerea*), foto: Juraj Žiak

Technická univerzita vo Zvolene má k problematike ochrany prírody a krajiny veľmi blízko. Jej Fakulta ekológie a environmentalistiky sa venuje celej škále tém (technológie spracovania odpadov, ochrana rastlín, živočíchov, biotopov, optimalizácii využívania krajiny atď.), fažiskom záujmu Lesnickej fakulty sú naše lesné ekosystémy, na Fakulte environmentálnej a výrobnjej techniky sa venujú ochrane pracovného a životného prostredia a na Drevárskej fakulte nájdeme tiež environmentálne orientované predmety. Preto je prirodzené, že je Technická univerzita dlhoročným

spoluorganizátorom Envirofilmu. Aj tento rok sme pripravili niekoľko zaujímavých podujatí.

Každé dopoludnie od utorka 13. mája až do piatku 16. mája 2008 privíta záujemcov o premietanie súťažných filmov aula Technickej univerzity. Tradičnými záujemcami o tieto filmy sú prevažne zvolenské základné a stredné školy. Návštevníci budú mať možnosť zoznámiť sa aj prostredníctvom posterov s prácou Fakulty ekológie a environmentalistiky, ako aj jej študentov v oblasti environmentálnej výchovy. Práve z prác študentov už niekoľko rokov zostavujeme

sprievodnú výstavu. Kým v minulých rokoch šlo najmä o práce našich talentovaných fotografov (napr. Juraja Žiaka, Šimona Kertysa) prezentované v Banskej Štiavnici, tento rok sme vo Zvolene pripravili výber karikatúr s názvom **Z nadvhľadu** (autori: Ondřej Slavík, Miroslav Očadlík). Tieto budú vystavené v Dome kultúry ŽSR, kde sa budú počas festivalových večerov premietat nesúťažné filmy z archívu Slovenského filmového ústavu.

Sme veľmi radi, že zápočtová práca z predmetu environmentálna výchova študenta 4. ročníka Lukáša

Čunderlíka **Dva svety - jedna Zem?** našla využitie v praxi. Stala sa súčasťou metodických materiálov pre učiteľov k téme Globálna chudoba (vyšla aj ako DVD príloha časopisu pre environmentálnu výchovu a etiku **Ďalekohľad** 10/2007). Prácu odprezentujeme ako sprievodnú výstavu tiež v Dome kultúry ŽSR. Prostredníctvom nej sa paralelne zoznámate so životom dvoch mladých žien z úplne odlišných krajín.

Na základe mimoriadne pozitívnych ohlasov na minuloročný seminár O environmentálnej výchove rozprávkovo pre učiteľky materských škôl sme v tomto roku pripravili na štvrtok 15. mája seminár na tému **Život pre budúcnosť**. S učiteľkami sa pozrieme na Zem očami Malého princa.

Naše aktivity sú súčasťou festivalového programu mesta Zvolen, ktoré pripravuje v tomto ročníku napr. besedu Zvieratá zvolenského regiónu a videopremietanie Ochrana prírody a krajiny (Krajská knižnica Ľudovíta Štúra vo Zvolene, oddelenie literatúry pre deti a mládež), podvečerné premietanie súťažných filmov (Dom Phorum) či večerné premietania (Filmový klub Zvolen v Dome kultúry ŽSR).

Zuzana Gallyayová

Fakulta ekológie a environmentalistiky Technická univerzita vo Zvolene

IGRIC - najstaršia filmová cena na Slovensku

Slovenský filmový zväz

Igric je najstaršia filmová cena udeľovaná na Slovensku. Prvé Ceny Igric boli vyhlásené v roku 1967, ďalšie v rokoch 1968 a 1969. Pre politické postoje slovenského Filmového a televízneho zväzu (FITEZ), ktorý ceny udeľoval k augustu 1968 a nekompromisné stanoviská pri oceňovaní slovenských filmárov, bol FITEZ v roku 1970 zakázaný federálnym ministerstvom vnútra a udeľovanie Igricov zrušené. V roku 1993 bolo udeľovanie Igricov obnovené. V roku 2009 Igrice a tvorivé prémie Literárneho fondu, Slovenského filmového zväzu a Únie slovenských televíznych tvorcov sa udelili po 20. krát. Vyhlásenie výsledkov súťaže bolo 15. apríla 2009.

Pripomeňme si, že v rokoch 1967 – 2009 získalo 83 Igricov 71 najvýznamnejších slovenských filmárov a audiovizuálnych tvorcov za 65 diel, napríklad Štefan Uher, Dominik Tatarka, Il'ja Zeljenka, Juraj Jakubisko, Stanislav Barabáš, Peter Solan, Martin Slivka, Laco Kraus, Viktor Kubal, Dušan Hanák, Martin Hollý, Stanislav Szomolányi, Albert Marenčin, Peter Kerekes, Alojz Hanúsek, Tibor Vichta, Stanislav Párnický, Dodo Šimončič, Jindro a Zdeno Vlachovi, Matej Mináč, Juraj Kukura, Juraj Nvota, Pavol Barabáš, Laura Siváková, Katarína Kerekesová, Richard Kirchhoff, Stanislav Štepká, Dušan Hudec, Tibor Biath, Ladislav Chudík, Martin Šulík, Marek Leščák, Jaroslav Vojtek, Ivana

Kremnica (1958, réžia Vojtech Andreášsky), foto: Tibor Biath

Zajacová, Táňa Radeva, Jozef Mintál, Ivan Teren, Mátyás Prikler, Marko Škop, Laco Kraus, v roku 2008 Ľuboš Kostelný, Juraj Nvota, Ivana Šebestová, Martin Šulík a Róbert Šveda. V roku 2009 sa k nim pridali Juraj Jakubisko, Dušan Trančík, Ladislav Kaboš, Boris Šima a Pavol Višňovský.

Do súťaže o Igrice 2009 sa prihlásil rekordný počet diel v histórii udeľovania Igricov – 69 (vlani 54). Filmy hodnotila porota vedená Vidom Horňákom. Pravidelnou súčasťou programu bolo aj udeľovanie Cien slovenskej filmovej kritiky Klubom filmových novinárov Slovenského syndikátu novinárov tohto roku už 17. krát. Igrice 2009 boli udelené v kategóriách: hraná tvorba pre kiná, televízna dramatická tvorba, filmová a televízna dokumentárna tvorba, animovaná tvorba, herecký výkon vo filmovom alebo televíznom diele. Okrem Igricov boli v týchto kategóriách udelené aj tvorivé prémie. Prémie boli udelené aj v ďalších štyroch kategóriách – za ostatnú televíznu tvorbu, študentskú tvorbu, teóriu a kritiku a DVD. V roku 2009 bolo udelených 5 Igricov a 18 tvorivých prémie. Víťazom boli udelené finančné odmeny Literárneho fondu vo výške

Envirofilmy v súťaži IGRIC 1967 – 2009

Keď zalistujeme v archíve udeľovania Igricov a cien Literárneho fondu, Slovenského filmového zväzu a Únie slovenských televíznych tvorcov, zistíme, že filmy s environmentálnou tematikou sú oceňované od zrodu tejto najstaršej filmovej súťaže na Slovensku. Filmy o živote na slovenskej dedine, o faune a flóre na Slovensku, slovenských horstvá a riekach, živote dedinčanov, práci roľníka a premenách slovenskej krajiny boli vždy v popredí záujmu slovenských filmárov.

Pripomeňme si aspoň niekoľko z nich:

- 1957: Zakliata dolina (r. Štefan Kamenický)
 1968: Sená na Doščanke, Štyri dni Ľudovíta Čonku, Mašinka (všetky tri r. Karol Skřípský)
 1975: Kráľovná ryb (r. Štefan Orth)
 1997: Ekosystémy Slovenska (r. Tomáš Paštéka, Jaroslav Mikuš)
 2000, 2001, 2002: Eko ďalej...? (r. Katarína Začková)
 2001: Tajomné Mamberamo (r. Pavol Barabáš)
 2002: Čo rozprávala teta srna (r. bratia Jindro a Zdeno Vlachovi), Rómsky dom (r. Marko Škop)

- 2004: Domáce kinečko (r. Michal Suchý)
 2005: V ríši kamzika tatranského (r. Zdeno Vlach)
 2007: Iné svety (r. Marko Škop), Ekomorfóza (r. František Jurišič)
 2008: V pralesoch Karpát (r. Zdeno Vlach)
 2009: Moderná architektúra Slovenska (r. Ladislav Kaboš)

Nositelia ceny Únie slovenských televíznych tvorcov za dlhoročný prínos k audiovizuálnej tvorbe s environmentálnou tematikou

- 1999 Katarína Začková – televízna publicistka (Eko ďalej...?)
 2000 Tomáš Paštéka – režisér, dokumentarista
 2001 Jindro Vlach – režisér
 2002 Imrich Schlosser – redaktor
 2003 Katarína Javorská – dramaturgička, scenáristka
 2004 Juraj Lihosit – režisér projektov Eko ďalej
 2005 Zdeno Vlach – režisér, dokumentarista
 2006 Pavol Barabáš – režisér, dokumentarista
 2007 Milan Štelbaský – režisér, dokumentarista
 2008 Jaroslav Mikuš – režisér, dokumentarista

20 250 eur (607 500 Sk). Igric je dotovaný Literárnym fondom finančnou odmenou vo výške 2 000 eur, tvorivé prémie vo výške 700 eur (herecké ceny 700, resp. 350 eur). Symbolom ceny Igric je soška od akademickej sochárky Erny Masarovičovej.

Zo spomienok režiséra Martina Slivku (2000)

Ako vznikla cena Igric?

V socialistickom Československu bol celý rad filmových tematických prehľadok a súťaží. Ich vyvrcholením bolo každoročné bilancovanie hranej i krátkometrážnej tvorby. No do výberu filmov a najmä do ich ocenenia zasahovalo nielen vedenie kinematografie, ale aj vyššie stranické orgány. Už pri prvom politickom odmáku r. 1963/64 a súčasnom nástupe československej novej vlny sa na pôde Filmového a televízneho zväzu zrodila myšlienka samostatného, nezávislého hodnotenia tvorby. Na konci roku 1966 sa myšlienka stala realizovateľnou. Spojenie so Slovenským literárnym fondom vytvorilo zázemie, ktoré umožnilo finančné dotovanie ocenení. Na báze národných kinematografií, slovenskej a českej, ČEFITEZ pomenoval, svoju cenu Trilobit. Ja som navrhol názov IGRIC. Prečo? Igric (po latinsky jocolátor) bol stredoveký potulný spevák, herec, komediant atď. Jocolátori sa regrutovali nie iba z nižších spoločenských vrstiev, ale najmä z radov nedoštudovaných kňazov, právnikov, lekárov. Ich sociálne zázemie patrí k paradoxom stredoveku, v ktorom na jednej strane vládla masová negramotnosť a na strane druhej nezamestnanosť inteligencie. Jocolátori sa delili stavovsky ako súveká spo-

ločnosť. Minesängri a trubadúri skladali a prednášali hrdinské i oslavné básne pre bohatých a mocných, sami boli poväčšine bohatí. Iní zasa robili dvorných bláznov, šašov a tiež sa nemali zle. Tí praví nezávislí igrici chodili pomedzi ľud, vystupovali na jarmokoch, pútnických miestach, vidieckych svadbách, v prícestných krčmách a pod. Boli to muzikanti, speváci, herci, ránhojči, zarietkavači, žongléri, kúzelníci. Ovládali deväťoro remesiel a tým desiatym bola bieda. Ich repertoár bol veľmi široký: prinášali správy i poznatky zo sveta, senzácie i poučenia, boli tvorcami stredovekej smiechovej kultúry – vymýšľali texty, gagy, scénické realizácie, skladali a spievali žartovné, náboženské, hrdinské i baladické piesne, scenáristicky, dramaturgicky, herecky i režijné sa zúčastňovali veľkolepých stredovekých mystérií atď. Mój návrh bol prostredníctvom SloFITEZ-u prijatý. Osobitne ho podporil Stano Barabáš, jeho podpredseda, ktorý mal na starosti prípravu podujatia. S tajomníkom SloFITEZ-u Jánom Szelepčným sme navštívili akademickú

Gemini (1991, réžia Pavol Gejdoš ml.), foto: Vladimír Vavrek

sochárku Ernu Masarovičovou a dohodli s ňou vecný symbol ceny. Opísal som jej atribúty stredovekého igríca. Mala vtedy vyhotovenú sériu komorných plastík – sochárskych alegórií múz a tuším sošku Hudba modifikovala do tejto podoby. Prvé udeľovanie sa konalo v roku 1967. Zúčastnil sa ho čestný predseda FITEZ-u, národný umelec Martin Frič. Ocenenia Igric sa udeľovali ešte v rokoch 1968 – 1969.

V prúde týchto filmových udalostí bol aj 21. august 1968 a jeho internacionálna „pomoc“. FITEZ bol jednou (možno aj jedinou) organizáciou, ktorá súhlas s „pomocou“ nevyslovila a nepodpísala. V dôsledku toho bol ako protispoločenská a protisocialistická organizácia príkazom federálneho ministerstva vnútra zrušený a všetky jeho aktivity boli zakázané. Členovia predsedníctva, ktorí o stanovisku svojej organizácie jednomyselne rozhodli, „dočasne“ nesmeli byť prijatí za členov novokonštituovaného Zväzu dramatických umelcov. FITEZ a Igric boli teda koncom roku 1969 z príkazu ministra vnútra – ako najkompetentnejšieho v oblasti kultúry „zavesené na kliniec“. FITEZ bol 7. 1. 1970 vylúčený z Národnej fronty a tým na dvadsať rokov zakázaný a udeľovanie Igricov zrušené.

Slovenský filmový zväz sa pri svojom konštituovaní roku 1990 prihlásil k dedičstvu FITEZ-u a bolo teda logické, že 31. 1. 1993 obnovil aj udeľovanie ceny Igric. Treba len vysloviť želanie, aby Igric naďalej naplňal svoj pôvodný cieľ: hodnotiť dosiahnuté výsledky, stanovovať kritériá hodnôt, vytyčovať budúce smerovanie filmovej a televíznej tvorby.

20. IGRIC 2009

(pásmo ocenených filmov, 127 min.)

Hodnotila sa slovenská filmová tvorba roku 2008. Z ocenených filmov ponúkame:

GEN.sk Emília Vášáryová (r. Juraj Johanides, 13 min.), tvorivá práca v kategórii ostatná televízna tvorba „za duchaplné porušenie tabu v portréte hereckej osobnosti“;

Polnočný hrdina (r. Matúš Krajiňák, 16 min.), tvorivá práca v kategórii študentská tvorba „za ironický pohľad na zažitý stereotyp dvoch generácií“;

Chyťte ho! (r. Boris Šima, 18 min.), Igric v kategórii animovaná tvorba „za réžiu, výtvarné návrhy a láskavý humor

Tretí šarkan (1985, réžia Peter Hledík), foto: Fotoarchív SFÚ

Pán Machuľa vo Vesmíre I. (1988, réžia Krzysztof Gradowski), foto: Fotoarchív SFÚ

v detskej rozprávke“.

Veľký rešpekt (r. Viktor Csudai, 80 min.) tvorivá práca v kategórii réžia – Viktor Csudai „za tragikomický obraz a súčasný dialóg všedných dní na sídlisku“, za kameru – Štefan Bučka „za stvárnenie autentického prostredia charakterizujúceho životný štýl postáv“

Slovenská enviroklasika k 15. výročiu Envirofilmu

(pásmo archívnych filmov Slovenského filmového ústavu v Bratislave k 45. výročiu založenia SFÚ 2008, 71 min)

Z bohatej slovenskej krátkometrážnej tvorby, z vyše tritisíc dokumentov, sme vybrali päť o mestách, kde sa koná 15. ročník Envirofilmu a pridali sme enviroklasiku režiséra Paľa Bielika z roku 1943.

Pod holým nebom (1943, r. Paľo Bielik), 13 min.

Dokument o práci, zvykoch a folklóre na slovenskom salaši

Roľnícky deň vo Zvolene (1945, r. Ján Kadár), 8 min.

Dokument z Roľníckeho zjazdu vo Zvolene roku 1945

Banská Bystrica (1955, r. Vojtech Andreánsky), 17 min.

Dokument k 700. výročiu založenia mesta

Banská Štiavnica (1955, r. Pavol Miškov), 17 min.

Dokument o vzácnych pamiatkach mesta

Kremnica (1958, r. Vojtech Andreánsky), 14 min.

Dokument o starobyľom banskom meste Kremnica

Uvidíte na Envirofilme 2009

Veľký rešpekt (Slovensko, 2008)

Producent, réžia a scenár: Viktor Csudai

Komédia o mladých ľuďoch, žijúcich na najväčšom bratislavskom sídlisku, ktorí hľadajú kúsok svojho šťastia. Nerozluční kamaráti Peter a Mišo, nie z celkom ideálnych rodín, sa spolu potikajú, snažia sa zistiť, ako zapôsobiť na baby a odovzdávajú si „životné múdrosti“. Petrovi sa páči Michalova mladšia sestra Veronika. Tá má však oči pre iného... Zhodou okolností sa im do života pripletie okradnutý maďarský turista Zoltán. Snažia sa mu pomôcť, ako vedia. Situácia sa však skomplikuje a v ich životoch sa udeje niekoľko nečakaných zvrátov... Viktor Csudai čerpal námet zo života Petržalčanov, medzi ktorými žil šesť rokov. Ako dieťa sa Csudai Petržalke vyhýbal. „Bolo to veľké sídlisko bez chodníkov. Pamätám si, ako som išiel za kamarátom po kolená v blate,“ uviedol. Vo filme Veľký rešpekt sa snažil priniesť realistický obraz o živote na najväčšom slovenskom sídlisku. Niektoré skutočnosti sú však i v jeho filme jemnejšie ako realita samotná. V Petržalke pozná oveľa horšie osudy, ako neúplné rodiny, ktoré zobrazil vo filme. Podobná situácia je i v iných slovenských mestách. Autor konštatoval, že tento príbeh sa môže odohrávať všade.

Pán a hvezdár (1959, réžia Dušan Kodaj)

Medzinárodné súťaže

Tento ročník medzinárodnej súťaže detskej výtvarnej tvorivosti Zelený svet sa vyznačoval pomerne náročnou témou. Keďže rok 2009 je Medzinárodný rok astronómie, zamerali sme sa na tému, ktorá v sebe zahŕňa aj problematiku svetelného znečistenia. Je to téma široká, netýka sa len našej Zeme, ale aj vesmíru vôbec a súčasťou vesmíru sme my všetci.

Porotcovia mali plné ruky práce (foto: Silvia Redlingerová)

Tisícročia bolo snahou človeka prekonať temnotu považovanú za symbol nevedomosti, neistoty a nekalých úmyslov. Potom prišiel Edison a jeho žiarovka ožiarila svet. Ľudstvo oslávilo ďalší zo svojich triumfov. Aj tu sa však ukázalo, že víťazstvo môže mať aj tienisté stránky. Základnou vlastnosťou kvalitného nočného prostredia je tma, ktorá je dôležitá pre časť organizmov, ktoré ju potrebujú pre svoju aktivitu, ale aj pre organizmy, ktoré sú aktívne cez deň a ktoré potrebujú tmu pre odpočinok.

Dramatický úbytok kvalitného nočného prostredia nastal až s rozvojom svetelných zdrojov. A tak tým, že plytváme svetlom do nesprávnych smerov, redukuje v prírode druhy, ktoré sú závislé od nočnej tmy (hmyz, plazy, obojživelníky). Porušujeme prirodzený cyklus dňa a noci, rušením nočného pokoja a tmy sa pripravujeme o pokojný a zdravý spánok. Zbytočné neefektívne svietenie je plytvanie elektrinou, za ktoré zbytočne platíme.

Dárius PISOŇ, 10 rokov, ZŠ s MŠ Helcmanovce, názov práce: Pod žiarou, pedagóg: Mgr. Henrieta PISOŇOVÁ

Všetko je vo hviezdach

Hviezdne nebo je súčasťou nášho prírodného bohatstva. Zbytočne osvetlený vzduch obmedzuje poznávanie vesmíru zníženou viditeľnosťou hviezd. Svetlo by malo ľuďom slúžiť a nie ich obmedzovať. Pokiaľ by vzrastalo svetelné znečistenie aj naďalej, budú môcť ľudia obdivovať hviezdnu oblohu už iba v snoch a planetáriách. Pohľad na jas tisícok hviezd je úchvatný zážitok. Netreba zhasínať, len svietiť tam, kde je to potrebné. My potrebujeme tmu... a tma potrebuje našu pomoc.

Úlohou detskej fantázie bolo tentokrát dotknúť sa hviezd a pomocou ceruzky, štetca alebo fotografie zachytiť krásu zeme, nočného sveta a pokoja. Výpovede o dotykoch detskej fantázie podalo spolu 3 390 prác od 3 149 žiakov a študentov pod vedením 606 pedagógov zo 400 škôl zo Slovenska, ČR, Srbska, Litvy Poľska, Izraela a Číny. Aj keď v porovnaní s predchádzajúcimi ročníkmi Zeleného sveta sa do súťaže prihlásilo menej prác, tohtoročná vesmírna téma poskytla neobmedzené možnosti

vyjadrenia pre stovky nadaných detí a mládeže.

Odborná porota v zložení Miroslav Cipár, Sylvia Havelková, František Tomík, Tomáš Čepeck a Ladislav Vojtuš sa stretla 7. – 8. apríla 2009 v priestoroch Slovenskej agentúry životného prostredia v Banskej Bystrici, aby si prezrela a posúdila práce, ktoré do súťaže do tohto termínu školy poslali.

V kategórii kresba, maľba, grafika a kombinované techniky súťažili práce detí a študentov základných škôl, základných umeleckých škôl, špeciálnych škôl a materských škôl. Už tradične mali najsilnejšie zastúpenie základné školy (1 496), po nich nasledovali základné umelecké školy (607), materské školy (598) a špeciálne školy (331).

Členovia poroty sa zhodli v názore, že súťaž aj napriek menšiemu počtu zúčastnených prác mala štandardnú úroveň. Téma bola veľmi dobre volená lebo mala rozmer

Deniska Dubničková, 15 rokov, ZŠ s MŠ, Pod hájom, Dubnica nad Váhom, názov práce: PARDON príloha - PŘÍRODA (obálka), pedagóg: PaedDr. Eva Košťaliková

nielen astronomický, ale najmä metaforický. „Pri detskej tvorivosti nie je treba bazírovať na dôslednom dodržiavaní témy, ale považovať ju za zámienku pre tvorivé uvažovanie. Deti zvládli tému veľmi dobre bez ohľadu na vekové kategórie,“ povedal Miroslav Cipár.

Z predložených prác tohto roku porotcov najviac zaujali kolektívne skladačky, spracované netradičnou formou, na ktorých vidieť, že sú výsledkom veľmi dobrého pedagogického vedenia. M. Cipár zdôraznil fakt, že na týchto prácach vidieť zásadný rozdiel oproti kolekciami, ktoré sa občas zdali ako mechanicky zozbierané práce z hodín výtvarnej výchovy kvôli formálnej účasti v súťaži.

Svoje dojmy zo XIV. ročníka Zeleného sveta zhrmla členka poroty Sylvia Havelková.

„Som členkou porôt viacerých výtvarných a umeleckých súťaží a môžem konštatovať, že z roka na rok sa v súťažiach objavuje menší počet prác. Príčina určite nie je v stanovenej téme, ale v podmienkach, ktoré sa

Christían Kapolka, Jakub Horoba, Viktória Jankurová, 6 rokov, Denné detské sanatórium, Súkromná MŠ pri DDS, Kežmarok, názov práce: Noc na sídlisku, pedagóg: Mgr. Dagmar Gáborčíková

Kolektív žiakov, Súkromná ZUŠ, Ul. Aurela Stodolu, Martin, názov práce: Vesmírna sonda (cyklus), pedagóg: Mgr. Alexandra Pilková

najmä na základných školách pre umelecké predmety stále zhoršujú. Klesol aj počet ZŠ a MŠ a na mnohých ZŠ vyučujú výtvarnú výchovu učitelia, ktorí nemajú pre tento predmet kvalifikáciu.

Napriek tomu môžeme tohtoročný Zelený svet hodnotiť veľmi pozitívne. Desiatky prác malo veľmi dobrú úroveň. Najviac vždy oslovia práce najmenších, práce detí z MŠ, ich čisté, nenapodobiteľné a spontánne vide-
nie nášho sveta.

Najväčšie problémy sa objavujú v kategórii 10 – 15 rokov, kde sú autori k sebe príliš kritickí, podvedome potláčajú spontánnosť a svoje skutočné JA, snažia sa viac napodobňovať alebo sa stratia v prekombinovanej technike. Aj v tejto kategórii sa však objavilo veľa zaujímavých kolektív, ktoré boli výsledkom veľmi dobre motivovaného žiaka a invenčného a citlivého prístupu výtvarného pedagóga.

Tohtoročným prekvapením boli pre mňa špeciálne základné školy. Rôznym spôsobom hendikepované deti zvládli tému s veľkým srdcom, a tak aj tohtoročná hlavná cena poputuje práve k týmto autorom zo špeciálnej ZŠ.

Výstava Zelený svet má už svoju tradíciu a miesta v srdciach mladých autorov, pedagógov, ako aj účastníkov medzinárodného festivalu Envirofilm. Nielen oceneným žiakom a pedagógom prinesie určité aj v tomto roku veľa krásy, nových objavov a radosti. Možno mnohí budú sklamaní, že nie sú medzi ocenenými, ale dúfame, že ich to neodradí a budú i naďalej pokračovať v umeleckej tvorbe.

Verím, že sa s mnohými budeme stretávať aj v ďalších ročníkoch a ich práce budú prezentáciou nadšených tvorcov plných fantázie a invencie. Všetkým autorom želim, aby si radosť z tvorby uchovali čo najdlhšie a aby svojimi prácami každoročne obohatili túto jedinečnú výstavu a potešili srdcia každého z nás.“

Do kategórie čiernobiela a farebná fotografia prišlo 250 snímok od 95 autorov. Aj keď táto kategória bola tohto roku menej invenčná, našli sa aj tu snímky, ktoré dokázali upútať. Osobitne porotu zaujal súbor fotografií členov Klubu digitálnej fotografie z Bardejova.

František Tomík zvlášť ocenil niektoré práce v kategórii farebná fotografia, v ktorej porota udelila hlavnú cenu za široký rozsah zobrazovaných žánrov v kolekcii súťažných fotografií na vysokej úrovni svojim technickým aj obrazovým spracovaním. Je to zároveň aj príklad dobrého pedagogického vedenia žiakov. To isté platí aj o kolekcii fotogramov, vytvorených klasickou fotografickou technikou v čiernobieliom prevedení invenčným spôsobom. Svoje hodnotenie tohto ročníka súťaže uzavrel konštatovaním: „Deťom nie je ľahostajné, čo sa deje na Zemi dnes, ani to, čo by sa v budúcnosti mohlo diať na Zemi ani vo vesmíre. A to je dobre. To je i poslanstvo prác tohto ročníka medzinárodnej súťaže Zelený svet 2009.“

V porovnaní s vlaňajším rokom bola kategória animovaného filmu zastúpená slabšie. Do súťaže bolo prihlásených len 10 animovaných filmov, ale ich autori sa vyhli chybám, ktoré sa objavovali v predchádzajúcich ročníkoch, keď prišli aj filmy, ktoré neboli animované. Aj keď prihlásených prác nebolo veľa, odrazila sa v nich nápaditosť, zaujímavé výtvarné riešenie a svojský pohľad detí na svet okolo nás.

V takmer každej kategórii Zeleného sveta boli udelené 3 ceny bez poradia a porota udelila aj niekoľko zvláštnych cien, ktorými chcela oceniť prácu žiakov aj pedagógov.

Pri hodnotení výtvarných prác porotu upúťali viaceré zaujímavé súbory, ktoré sú výsledkom tvorivého prístupu žiakov a pedagógov. Dôkazom toho boli aj mimoriadne ceny poroty, ktoré oceňujú veľmi dobrú motiváciu žiaka, invenčný a citlivý prístup výtvarného pedagóga.

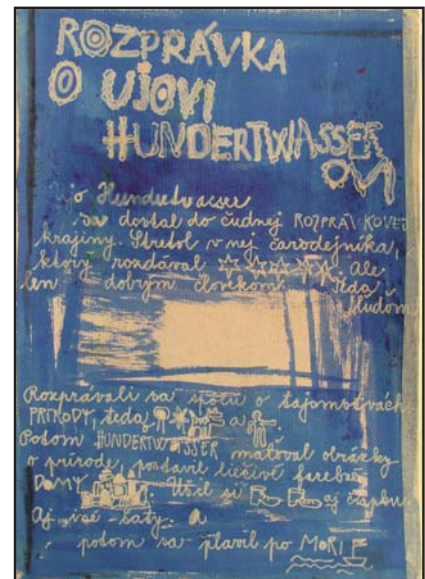
V Medzinárodnom roku astronómie boli udelené aj 3 mimoriadne ceny, ktorými do súťaže prispela Slovenská ústredná hviezdáreň v Hurbanove, Hviezdáreň v Banskej Bystrici a firma TROMPH – dovozca ďalekohľadov a opti-

ky. Aj v tomto roku bola udelená Cena environmentálnej nadácie CH. B. Parksovej – 5 výtvarne nadaných detí získava poukaz na pobyt v potápačskom tábore.

Vyvrcholením Zeleného sveta bude výstava prác v Múzeu SNP v Banskej Bystrici, ktorá bude otvorená pri príležitosti otvorenia Envirofilmu 2009 a potrvá až do konca mája. Cenu diváka získala práca, ktorá návštevníkov výstavy najviac osloví a získala najviac ich hlasov.

Slávnostné odovzdávanie cien a vernisáž XIV. ročníka medzinárodnej súťaže Zelený svet 2009 sa uskutoční 11. mája 2009 o 13,30 hod. v kinosále Múzea SNP v Banskej Bystrici ako súčasť otvorenia festivalu Envirofilm 2009. Najzaujímavejšie práce Zeleného sveta si môžu pozrieť aj obyvatelia a návštevníci festivalových miest Zvolen, Kremnica a Banská Štiavnica.

Mgr. Alena Bobulová
SAŽP – CPEP Banská Bystrica

Kolektív žiakov, 7. roč., ZŠ s MŠ, Pod hájom, Dubnica nad Váhom, názov práce: Variácie o Hundertwasserovi (časť cyklu), pedagóg: PaedDr. Eva Košťaliková

Pavol Barabáš na Envirofilme: Začalo to Tajomným Mamberamom

Festivalu Envirofilm sa Pavol Barabáš po prvýkrát zúčastnil v roku 2001 (7. ročník) s filmom Tajomné Mamberamo. A hneď na prvý raz si odniesol hlavnú cenu, Grand Prix festivalu.

„Envirofilm bola v mojom podvedomí prehládka filmov najkvalitnejších filmárov sveta, ktorí tu prezentovali svoj pohľad na dianie na našej Zemi. V kútiku duše som dúfal, že by mohli Tajomné Mamberamo vybrať do hlavnej súťaže. A potom prišlo pozvanie na vyhodnotenie festivalu a na záver tá úžasná správa, pri ktorej si nejeden z nás vzdychne, že tá námaha, to odriekanie a tie neprespaté noci v strižni stáli za to. Tá cena mi dodala odvahu poslať film aj na iné festivaly,“ hovorí skromne slovenský filmár o filme Tajomné Mamberamo, ktoré získalo po celom svete okrem ďalších ocenení aj šesť prestížnych Grand prix. Za svoju filmovú tvorbu sa stal držiteľom ocenenia Krištáľové krídlo, ktoré každoročne udeľujú osobnostiam Slovenska. Za dlhodobý prínos k audiovizuálnej tvorbe s environmentálnou tematikou mu bola na Envirofilme 2006 udelená Cena Únie slovenských televíznych tvorcov a Literárneho fondu. V roku 2007 bol ocenený Cenou ministra kultúry SR za film Vysoké Tatry – divočina zamrznutá v čase, ktorý súťažil v minulom roku aj na Envirofilme. Ale podme pekne po poriadku.

Tajomné Mamberamo (Envirofilm 2001)

Prípomene si, o čom bolo Tajomné Mamberamo. Aj keď, treba povedať, že kto raz tento film videl, iste naň nezabudne. Pavol Barabáš s kameramanom Lacom Gulíkom v ňom zavedú diváka do Irian Jaya, ktorá je vďaka svojej prírodnej a politickej nedostupnosti posledným miestom, kde sa civilizovaný človek môže dotknúť primitívneho sveta. Pred nimi sa žiadnej expedícii nepodaril prechod z vnútrozemia k rieke Mamberamo. Dvaja priatelia práve tu vstúpili do neznámej džungle na tisíc kilometrový pochod a našli skutočné poklady. Úctu k ľuďom a pokoru pred celým svetom i sebou samými.

Mustang (Envirofilm 2003)

Ďalším úspešným filmom Pavla Barabáša na Envirofilme bol Mustang. Dlhो utajené kráľovstvo v bánej zemi Lo, za vysokou hradbou Himalájí, akoby vklinené do Tibetu. To je Mustang. Vstup na toto zakonzervované územie je možný len so špeciálnym povolením a styčným dôstojníkom. Na celom území je zakázané filmovať. Pavol Barabáš napriek tomu zaviedol divákov na územie, v ktorom sa akoby pred tisícročím zastavil čas.

Omo – cesta do praveku (Envirofilm 2004)

„Omo – cesta do praveku bol jeden z najúžasnejších projektov cestovania po neznámej africkej divočine. Bolo nás šesť v rafte a boli sme druhá posádka na svete, ktorým sa splav po rieke Omo podaril,“ spomína Pavol Barabáš, „Vďaka svojej neprístupnosti kmene pri rieke Omo spolu s kmeňmi v pralesoch Novej Guiney a Amazónie predstavujú posledné etnologicke bohatstvo na našej planéte.“

Amazonia Vertical (Envirofilm 2005)

Dobrodružná expedícia štyroch Slovákov na najvyššej stolovej hore Amazónie, Auyan Tepui. Dej dokumentu je portrétom jedného z členov expedície, svojrázneho horolezca a cestovateľa Petra Ondrejoviča, alias Becka (známeho už z Barabášovho filmu Omo – cesta do praveku), ktorému sa ako prvému na svete podarilo zdolať kompletný prechod hory. Ako povedal, chcel sa vrátiť na miesta, ktoré sú blízke jeho srdcu a priviesť tam skvelého kameramana Pavla Barabáša, aby nepoznané krásy tejto planéty dokázal sprostredkovať aj iným ľuďom

Pururambo a Premeny Tatier (Envirofilm 2006)

V najdivokejších miestach západnej časti indonézskeho ostrova Nová Guinea, vysoko na stromoch,

Pavol Barabáš pri nakrúcaní filmu Vysoké Tatry – divočina zamrznutá v čase (foto: Tomáš Hulík)

žijú prírodní ľudia, ktorých minulosť sa ešte neskončila a prítomnosť ešte nezačala. Ich svet je „pururambo“ čiže dobrý... „Stret kultúr je vždy hrozivý,“ hovorí o dojmach z nakrúcania Pavol Barabáš. „Keď sme robili film Pururambo, tvrdili nám, že tam ešte nikto nebol. Tí ľudia nemajú absolútne nič z civilizácie, kovový nožič, či sekeru. V dedine nenájdete kúsok papiera či umelej hmoty. Čo vás ale zarazí je, že všade je absolútne čisto. Ľudia v Novej Guiney nepotrebujú zhromažďovať ani vlastníť, neexistuje tam závisť. Majú tradície ktoré sa nám zdajú kruté a pre nás neprijateľné.“

Obrazový film Premeny Tatier vypovedá o úcte človeka k prírode a jej schopnostiam obnovovať sa v celej svojej zložitosti a kráse. Pavol Barabáš o filme povedal: „Hoci som prešiel kus sveta, Slovensko ma stále láka, vábí, priťahuje, aj vďaka jeho prírode kultúre i tradíciám. Film Putovanie Slovenskom je o mojom videní rozprávkového sveta ukrytého pod Tatrami. Chcel som urobiť hudobnú pohľadnicu, ktorá prešla nielen cez moje oči, ale aj mojím srdcom...“

Tepuy (Envirofilm 2007)

Film rozpráva o slovenských jaskyniaroch, ktorí preskúmali stolovú horu Chimantá vo Venezuele. Je to jeden z najstarších jaskynných systémov na našej planéte a zároveň jeden z najväčších podzemných labyrintov sveta v ťažko rozstupných kremenoch. Jaskyniarska skupina pod vedením Braňa Šmida zmapovala všetky objavené priestory. Jaskyniarov na cestách v podzemí sprevádzali mnohé nebezpečenstvá, ale ako vraví Pavol Barabáš: „Sila, ktorá poháňa človeka po objavoch, je nezadržateľná a mnohé nebezpečenstvá si človek neuvedomuje, lebo ich nepozná.“

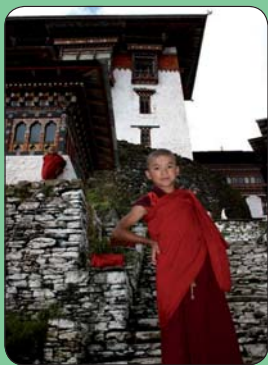
Neznáma Antarktída a Vysoké Tatry – divočina zamrznutá v čase (Envirofilm 2008)

Minulý rok Pavol Barabáš predstavil na Envirofilme Neznámu Antarktídu a Vysoké Tatry – divočina zamrznutá v čase. „Každý, kto navštevuje Tatry, pozná miesta, ktoré človeka naplňajú trvalým úžasom. Vidíme a vnímame všetkými zmyslami niečo, čoho sa svojimi citovými a rozumovými schopnosťami nemôžeme zmocniť. Ako pochopí úžasný súzvuk farieb a foriem s vnútorným obsahom každého detailu, mohutnosť priestoru niekým alebo niečím tak usporiadaného a dokonale vytvoreného, od takmer nemerateľnej veľkosti až po najmenšiu drobnosť,

Súťažný film Envirofilmu 2009

Bhután – hľadanie šťastia (Slovensko), autor: Pavol Barabáš

Hovorí sa, že na Bhután zabudli ľudia, ale nikdy nie bohovia. Starodávne horské kráľovstvo, učipené medzi indickým Assámom a čínskym Tibetom, domorodci nazývajú po svojom – Zem hrmiaceho draka. Putovanie zabudnutou krajinou, v ktorej ľudia uctievať všetko živé, je rozprávaním o šťastí. Vnútrotný pokoj tu je cennejší, než zhon za materiou sveta a harmónia s prírodou sú všetkému nadradené princípy. Dobrý kráľ sa stará o blaho poddaných. Namiesto hrubého domáceho produktu presadzuje hrubé domáce šťastie. Je to akoby rozprávkový svet. Malé himalájske kráľovstvo si totiž v krehkom ponímaní šťastia zvolilo zvláštnu cestu. Možno, že správnu. Zatiaľ...

vymykajúcu sa poznávacím schopnostiam nášho oka. Ako to pochopí? Nie, to azda ani nemožno.“ hovorí Pavol Barabáš. O Neznámej Antarktíde povedal: „Vnútrozemie Antarktídy vás prekvapí absolútnym čistom. Človek po niekoľkých týždňoch ťahania saní zabúda na okolitý svet aj s jeho problémami a s pokorou splyva s krajinou, ktorá mu dovoľuje prežiť. Myšlienky zvyčajne víriace hlavou sa tu vytrácajú a človek cíti vzácnu čistotu mysle, čo je jeden z najkrajších pocitov, aký môže človek zažiť...“

Tento rok Pavol Barabáš na Envirofilme súťaží s filmami Bhután – hľadanie šťastia a Tajomstvo podzemia. Envirofilmu sa osobne zúčastnil niekoľko-

krát, ako autor súťažných filmov, ale tiež ako hosť večera s novými dobrodružstvami Pavla Barabáša a Steve Lichtaga, ktorý je divácky najúspešnejším a najobľúbenejším podujatím festivalu. „Envirofilm, to sú kvalitné filmy, dobrá organizácia, plné sály s úžasným publikom, ktorým témy o našej Zemi nie sú ľahostajné, a priateľská atmosféra,“ hovorí autor, ktorý sa aj naďalej venuje tvorbe filmov o životnom prostredí. „Práve táto téma sa stala motívom mojich ďalších filmov. Je to práca, ktorá ma naplňa zmysluplnosťou. Pripravujem opäť niečo na zamyslenie. Bude to taktiež dobrodružstvo, ale aj filozofia života na tejto planéte...“

Chod' tam, kam chceš ísť... Tak znie heslo Pavla Barabáša. Jedna veta, päť jednoduchých slov... motto na zmysluplný život. Pavol Barabáš má za sebou množstvo objavných expedícií, nakrúcal na všetkých siedmich kontinentoch, v neprístupnej divočine, na dravých riekach, aj na ľadových štítoch, či v hlbokých jaskyniach, ďaleko od civilizácie. Ide tam, kam chce ísť... a prináša nám odtiaľ posolstvo nepoznaného alebo zatiaľ len neobjaveného, niekde hlboko vo vnútri ukrytého nášho „ja“, bytostne spätého s prírodou a všetkým, čo z nej vzišlo, čo s ňou súvisí a čo sme povinní zachovať pre ďalšie generácie.

Anna Gudzová

Krajina – Človek – Kultúra... alebo cesta za poznaním krajiny

Ministerstvo životného prostredia SR a Slovenská agentúra životného prostredia v spolupráci s Fakultou ekológie a environmentalistiky Technickej univerzity vo Zvolene, tento rok opätovne organizuje už XIII. ročník konferencie s medzinárodnou účasťou **Krajina – Človek – Kultúra**, ktorá predstavuje pravidelnú súčasť medzinárodného festivalu filmov o životnom prostredí Envirofilm. Konferencia sa uskutoční **14. až 15. mája 2009 v priestoroch Štátnej vedeckej knižnice na Lazovnej ulici č. 9 v Banskej Bystrici**, na ktorú vás, odborní i laickú verejnosť, pozývame.

Nosnou témou tohtoročnej konferencie je aktuálna problematika implementácie Európskeho dohovoru o krajine (EDoK), orientovaná na prezentáciu možností implementácie dohovoru na regionálnej úrovni. Hlavnú myšlienku prezentuje samotné heslo konferencie **Sieťovanie skúseností regiónov s manažmentom krajiny**. Súčasný trendy v oblasti starostlivosti o krajinu smerujú k vytváraniu sietí, ktoré následne zabezpečujú výmenu inovatívnych postupov pre podporu manažmentu krajiny. Samotný EDoK v článku (8) viaže zmluvné strany k vzájomnému poskytovaniu technickej a vedeckej pomoci v záležitostiach týkajúcich sa krajiny prostredníctvom zhromažďovania, výmeny skúseností a výsledkov výskumných projektov, podpory výmeny odborníkov a výmeny všetkých informácií o záležitostiach, na ktoré sa vzťahujú ustanovenia tohto dohovoru. Program konferencie je rozdelený do troch blokov.

V prvom bloku budú prezentované námety a inšpirácie z európskych regiónov. Pozvanie prijali zástupcovia regiónov Katalánska, Andalúzie,

južných Čiech, ako aj zástupca siete ENELC (The European Network of Local and Regional Authorities for the Implementation of the European Landscape Convention), ktorí predstavia aktivity v regiónoch a ich pôsobenie v procese tvorby krajinnej politiky a samotnej starostlivosti o krajinu. V závere prvého bloku vystúpi zástupca MŽP SR so zhrnutím stavu implementácie EDoK na Slovensku.

Druhý blok sa bude niesť v znamení vízií a zámerov slovenských regiónov. Predstavené budú možnosti implementácie dohovoru na regionálnej úrovni, skúsenosti s implementáciou „krajiny“ do regionálnych koncepcií a stratégií, spôsoby akými samosprávne kraje v súčasnej dobe vnímajú podporu manažmentu krajiny – pozitívne príklady realizácií a opatrení zame-

Mottom druhého dňa konferencie je „Cesty a kroky ku kvalite krajiny“. Samotný blok sa bude snažiť obsahovo naplniť tento motív skrz prezentáciu prístupov uplatňovaných na Slovensku, v rámci dosahovania cieľovej kvality krajiny. Prezentovaný bude pilotný projekt implementácie EDoK v meste Skalica a uplatňovanie metodológie kultúrno-historickej a spoločenskej topografie. Vedecky zaujímavou časťou bude konfrontácia prezentácií hodnôt krajiny chránenej krajinnej oblasti Biele Karpaty z pohľadu výskumu na Slovensku a v Čechách a aplikácie manažmentu hodnôt krajiny vo vybraných slovenských regiónoch. Riešitelia plánujú predstaviť aj nové projekty a pohľady na hodnotenie a klasifikáciu našej krajiny.

Po určite plodnej diskusii, ktorá každoročne otvára nové výzvy k implementácii tohto dohovoru, bude nasledovať definovanie záverov konferencie, ktoré slúžia ako podklady k plánovaniu krokov v procese implementácie EDoK na Slovensku.

Konferencia **Krajina – Človek – Kultúra** má za sebou dvanásť úspešných ročníkov, každý jej ročník mal za cieľ spájať aktivity človeka s krajinou v zmysle zachovania európskeho prírodného a kultúrneho dedičstva, uznávajúc, že krajina je dôležitou súčasťou kvality života ľudí a podmieňuje vytváranie miestnych kultúr.

Konferencia svojím obsahovým zameraním už od svojho prvého ročníka v roku 1995 vlastne víziónarsky naplnila ciele a snaženia Európskeho dohovoru o krajine, napriek tomu, že tento európsky dohovor sa zrodil iba v roku 2000

a na Slovensku vstúpil do platnosti po jeho predošlej ratifikácii 1. decembra 2005. Tak sa táto konferencia stala prirodzenou súčasťou implementácie dohovoru v podmienkach Slovenska.

Dúfame, že aj tento, trinásty ročník konferencie, prinesie veľa inovatívnych záverov a výstupov, ktoré nás vhodne nasmerujú ku krokom na správnu cestu za poznaním slovenskej krajiny a jej kvalitným manažmentom.

Ing. arch. Anna Kršáková, Ing. Martin Lakanda
Slovenská agentúra životného prostredia Banská Bystrica

Mottom minuloročnej konferencie bolo „Nový pohľad na starostlivosť o krajinu“ (na snímke: predsedajúci konferencie **Krajina – Človek – Kultúra 2008**), foto: archív SAŽP

raných na ochranu, manažment a plánovanie krajiny, starostlivosť o krajinu, integráciu záujmov ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva, hodnotenie kvality krajiny a charakteristického vzhľadu krajiny na vybraných územiach, možnosti a vízie podpory manažmentu krajiny na úrovni riadenia samosprávneho kraja do budúcnosti. Prezentovať sa budú Trnavský, Žilinský a Košický samosprávny kraj. Samostatná časť druhého bloku bude venovaná kultúrnej krajine, jej biodiverzite a hygiene krajiny v SR z pozície MŽP SR.

Šport, olympijské hnutie a životné prostredie

Medzinárodný olympijský výbor dbá o to, aby sa olympijské hry konali v podmienkach, ktoré rešpektujú životné prostredie a vyzýva olympijské hnutie, aby sa zaoberalo ekologickými problémami. Ďalej vyzýva olympijské hnutie, aby zdôrazňovalo

starostlivosť o životné prostredie pri všetkých svojich činnostiach a aby upozorňovalo všetky osoby s ním spojené na význam trvalo udržateľného života.

Olympijská charta (Kap. I. odst. 2, § 14)

Sme dennodenne svedkami toho, ako ľudská činnosť zasahuje do ekosystému našej planéty. Často nás to negatívne ovplyvňuje a zásadne mení. Ľudské bytosti sú pritom len jedným živočíšnym druhom, ktorý môže prostredie podstatne meniť. Ľudia popri svojich základných ľudských a životných potrebách naplňujú aj svoje túžby, zabávajú sa, oddychujú, relaxujú, športujú. Šport, rekreačný alebo pretekársky, vykonávajú ľudia skoro vo všetkých vekových kategóriách a v rôznom životnom prostredí.

Kvalitné životné prostredie sa týka aj športových činností, ktoré, rovnako ako iné ľudské činnosti, sa vykonávajú a uskutočňujú v určitom životnom prostredí. Samotný šport, športové súťaže, výstavba a prevádzka športových zariadení môžu mať na životné prostredie rôzne dopady. Od nevýznamných vplyvov až po veľké škody. Rozsah a dopad závisí najmä od druhu športu, od veľkosti športového podujatia a miesta konania. V úsilí o zlepšenie životného prostredia na našej planéte nemôžu stať bokom ani šport a olympijské hnutie. Význam kvalitného životného prostredia si uvedomili aj predstavitelia Medzinárodného olympijského výboru (MOV). V roku 1994 na XII. olympijskom kongrese v Paríži pri príležitosti storočnice obnovenia novodobých olympijských hier prijali nutnosť chrániť životné prostredie medzi základnými princípmi Olympijskej charty. Životné prostredie sa tak stalo popri športe a kultúre tretím pilierom olympijského hnutia. MOV vytvoril komisiu pre šport a životné prostredie, vypracoval Agendu 21 ako pracovný dokument pre národné olympijské výbory (NOV), medzinárodné športové federácie, športové kluby, športovcov, trénerov, priateľov

álnych a ekonomických podmienok, manažmentu projektov, hľadania vhodných zdrojov, rozširovania a zapájania hlavných športových skupín do rozvoja ochrany životného prostredia. MOV stanovil environmentálne požiadavky aj pre organizovanie olympijských hier v mestách.

V roku 1997 vydal MOV pre potreby NOV, športových zväzov a federácií príručku o športe a životnom prostredí *Manual on Sport and the Environment*. Manuál rozoberá základné pojmy životného prostredia (ochrana ekosystémov, zachovanie biologickej rozmanitosti, využívanie pôdy a zachovanie krajinného rázu, znečisťovanie, zdroje odpadu, toxické látky, bezpečnosť, zachovanie kultúrneho dedičstva) a ich súvis so športom. V environmentálnych odporúčaníach oboznamuje s miestnou, oblastnou, celoštátnou a medzinárodnou legislatívou o životnom prostredí, individuálnu a kolektívnu zodpovednosťou, zme ne postojov a konaní v environmentálnom správaní. Oboznamuje s environmentálnou politikou MOV a environmentálnymi požiadavkami pre organizovanie olympijských hier.

Medzinárodný olympijský výbor úzko spolupracuje aj s environmentálnym programom Organizácie Spojených národov (UNEP), s ktorým má uzatvorenú zmluvu o spolupráci. Jedným z najväčších projektov vyhlásených UNEP pred 2 rokmi, v ktorom participovalo aj olympijské hnutie, je *Miliarda nových stromčekov*. UNEP vyzval krajiny sveta o vysadenie 1 miliardy nových stromčekov na našej planéte. Do týchto dní sa už vysadilo viac ako 3 miliardy nových drevín.

Aj Slovenský olympijský výbor (SOV) ako jeden z prvých národných olympijských výborov už v roku 1994 ustanovil komisiu pre šport a životné prostredie. Komisia spolupracuje s Medzinárodným a Európskym olympijským výborom. Činnosť komisie je vysoko hodnotená predstaviteľmi MOV a EOV a patrí medzi najlepšie komisie vo svetovom olympijskom hnutí. Zástupca komisie sa zúčastnil na všetkých doterajších ôsmich svetových konferenciách o športe a životnom prostredí, ktoré poriadal MOV v spolupráci s UNEP. Komisia pre šport a životné prostredie SOV má svoj program zameraný na zlepšenie a skvalitnenie životného prostredia v prostredí športu a telesnej kultúry Slovenska, vzdelávanie a environmentálne pôsobenie športovcov, športových funkcionárov, športových fanúšikov. Členmi komisie sú odborníci, ktorí posudzujú vplyvy na životné prostredie. Spolupracujú s investormi, prevádzkovateľmi športových areálov, organizátormi športových podujatí. Pravidelne vykonávajú obhliadku a kontrolu športovísk počas veľkých športových podujatí, monitorujú priebeh výstavby a rekonštrukciu športových objektov. Komisia usporiadala viacero celoslovenských konferencií a seminárov s ekologickou tematikou pre športovcov, športových funkcionárov. Vydáva vzdelávacie materiály s tematikou vzťahu športu a životného prostredia.

V roku 1977 MOV vyzval národné olympijské výbory, aby organizovali *Národné dni čistoty športovísk a rekreačných areálov*. Od toho istého roku SOV a jeho komisia pre šport a životné prostredie v spolupráci so Slovenským združením telesnej kultúry a so Združením technických a špor-

tových činností SR každoročne organizuje toto podujatie, ktoré sa uskutočňuje v spolupráci s ministerstvami životného prostredia a školstva. Cieľom je skrášliť a ozeleniť športoviská, štadióny a rekreačné plochy u nás. Na tomto podujatí sa každoročne zúčastňuje niekoľko desiatok tisíc športovcov, športových funkcionárov, školskej mládeže. Počet zúčastnených je každoročne niekoľko stotisíc.

Skokanské mostíky vo Whistleri sú vybudované bez diváckych tribún, ktoré budú rozoberateľné a postavené len počas olympijských hier

Keď 19. novembra 2004 veterná kalamita postihla Vysoké Tatry, SOV bol jedným z prvých, ktorý sa prihlásil na pomoc postihnutému územiu výzvou *Športovci na pomoc Vysokým Tatrám*. Stovky športovcov, trénerov, športových funkcionárov, školskej mládeže prišlo do Vysokých Tatier odstraňovať zbytky po veternej kalamite v športových areáloch a na turistických chodníkoch. Ďalší vysádzali nové dreviny. Pomoc slovenskej športovej a olympijskej obce pripomína aj pamätná tabuľa Olympijský les pri Tatranskej Lesnej, kde vyrastá nový les, ktorý nesie rovnomený názov *Olympijský les*.

Celý svet znepokojuje zvyšujúci sa stav obezity, zhoršenie zdravotného stavu, fyzickej zdatnosti a pokles výkonnosti obyvateľstva. Stúpajúci rast je zaznamenaný nielen u dospelých, ale aj u detí a mládeže. Nedostatok pohybu a športu u detí a mládeže spomaľuje ich duševný vývoj a poskytuje väčší priestor pre negatívne spoločenské javy: obezita, chuligánstvo, alkoholizmus, drogy a kriminalita sa vyskytujú len výnimočne u mladých ľudí, ktorí aktívne a pravidelne športujú. SOV v snahe pomôcť zastaviť tento nepriaznivý vývoj hlavne u mládeže pripravil v minulom roku projekt *Olympijské festivaly detí a mládeže Slovenska*.

Šport a olympijské hnutie dokáže oslovíť početnú masu mladej generácie. Olympijské hry a samotné olympijské hnutie a jeho myšlienka by nemala slúžiť len vrcholovým športovcom, ale aj všetkým tým, ktorí si chcú rozvíjať telo, aj ducha. Olympijské festivaly sú určené deťom a mládeži Slovenska vo veku 5 až 18 rokov a okrem športových súťaží obsahujú aj vzdelávanie v kultúrnej, vedomostnej a environmentálnej oblasti. Cieľom environmentálnej časti festivalov je naučiť deti základným spôsobom správania sa v prírode, vzťahu k živým a neživým bytostiam, poriadkumilovnosti, šetrnosti. Zamerať ich pozornosť na právo na život pre všetky živočíchy, rastliny a ich ochranu. Upozorníť na globálne hrozby a negatíva, ktoré znehodnocujú životné prostredie. Program sa skladá zo štyroch častí (*Olympijské hviezdíčky* pre 5-ročné deti, *Olympijské nádeje* pre deti 8 - 10-ročné, *Kalokagatia* deti 11 - 13-ročné a *Gaudeamus igitur* pre mládež 16 - 18-ročnú).

Športovci pri výsadbe a ozelenovaní lyžiarskeho areálu na Štrbskom Plese

športu. Ústredným mottom Agendy 21 je „Mysli globálne, konaj lokálne“. Agenda 21 odporúča a navrhuje vládnym organizáciám zodpovedným za šport, aby projekty na rozvoj ochrany životného prostredia sa stali súčasťou ich programov a prioritných akcií v oblastiach: zlepšenia soci-

VIII. svetová konferencia pre šport a životné prostredie

Medzinárodný olympijský výbor rozhodol v dvojiročných intervaloch organizovať svetovú konferenciu o športe a životnom prostredí. Na tomto svetovom podujatí sa zúčastňujú predstavitelia MOV, NOV, vládnych, medzinárodných a mimovládnych organizácií, ktoré sa zaoberajú problematikou životného prostredia. Zástupcovia priemyslu vyrábajúceho športové výrobky a zariadenia, obchodného sektoru, výskumných ústavov, projektanti a architekti športových štadiónov a zariadení. Cieľom týchto konferencií je pravidelne zisťovať pokrok v ochrane životného prostredia dosiahnutý olympijským hnutím. Svetové konferencie sú miestom na výmenu teoretických a praktických skúseností a názorov. Každá z doterajších konferencií mala svoje hlavné poslanie.

8. svetová konferencia sa uskutočnila v marci v kanadskom Vancouvri pod názvom **Inšpirácie a inovácie** v období, kedy svetová kríza spôsobuje, že nedostatok financií môže mať ešte väčší negatívny dopad aj na životné prostredie. Preto veľká časť konferencie bola venovaná tejto problematike. Vznikla obava, že pokles finančných zdrojov spôsobí aj dopad na životné prostredie a jeho ochranu. Na konferencii sa zúčastnilo 250 športových organizácií, vlád, konzorcií, ktorých snahou je zlepšiť životné prostredie.

Kongresová hala počas konferencie

Na konferencii z environmentálneho hľadiska boli zhodnotené aj posledné letné Olympijské hry v Pekingu. Problematika životného prostredia v prípravnom procese aj počas olympiády bola prísne sledovaná, pretože Čína patrí k jedným z najväčších znečisťovateľov životného prostredia našej planéty. Pekingskí organizátori investovali do realizácie tzv. zelených olympijských hier 1,2 miliardy dolárov. Realizácia 20 kľúčových environmentálnych projektov sa prejavila v úspore energie, znížení emisií, zlepšení mestskej infraštruktúry, v doprave, odpadovom hospodárstve, obchode, environmentálnom vzdelávaní obyvateľstva. Výstavba olympijských štadiónov, olympijskej dediny bola realizovaná podľa medzinárodných noriem kvality ISO 14001, zdravotníckych noriem WHO a i. V samotnom hlavnom meste sa zlepšilo životné prostredie. Realizácia zelených projektov je inšpiráciou nielen pre ostatné metropoly Číny, ale aj iné veľkomestá na našej planéte.

Organizačný výbor budúcich olympijských hier vo Vancouvri (VANOC) prezentoval environmentálny prístup „Ako premeniť zelené na zlato“ pri výstavbe športových zariadení a celkovej prípravy tohto svetového podujatia. VANOC sa zameril na súčasné problémy: klimatické zmeny, globálnu ekonomickú neistotu, nezamestnanosť,

etické zdroje, poskytnúť možnosti a výhody aj ľuďom, ktorí neprofítujú z veľkých podujatí a udalostí ako sú aj napríklad olympijské hry.

Ochraňa životného prostredia sa venujú aj svetové osobnosti z oblasti politickej, finančnej, hospodárskej, umeleckej a športovej. Na 8. svetovej konferencii vystúpil člen MOV, monacké knieža HSH Albert II, ktorý je známy svojimi aktivitami v environmentálnej oblasti. Ako účastník expedície na severný pól upozornil na globálne otepľovanie a dôsledky klimatických zmien nielen v Arktíde, ale aj na ich dopad na ostatné kontinenty tejto planéty. Prezentoval aktivity monackého kniežatstva v skvalitnení životného prostredia.

V životnom prostredí sa angažujú aj poprední svetoví športovci, držiteľia olympijských medailí, ktorí svoje športové úspechy a popularitu odovzdávajú v prospech životného prostredia. Sú príkladom nielen pre svojich kolegov, súperov, fanúšikov, ale hlavne pre mládež ako pomôcť a postaviť sa k problémom životného prostredia v boji za trvalo udržateľný život na našej planéte. Poukázali na dôležitosť kvalitného životného prostredia nielen v ľudskom živote, ale aj v ich tréningovom a súťažnom športovom procese.

Na konferencii napr. vystúpil kanadský ultramaratónec Ray Zahab, ktorý spolu s dvoma kolegami prebehol severnú Afriku naprieč Saharou a zúčastnil sa ultramaratónu v Arktíde. Vo filmovom dokumente a v besede upozornil účastníkov konferencie na základné environmentálne problémy obyvateľov Afriky a na klimatické zmeny, ktoré ohrozujú obyvateľstvo našej planéty. V panelovej besede vystúpili vynikajúci svetoví športovci, členovia MOV ako stolná teniska z Číny Yaping Deng – olympijská víťazka v Pekingu, atlét Frankie Fredericks – strieborný olympijský medailista z Namíbie, kanadská olympijská víťazka v behu na lyžiach Rebecca Beckie Scottová či paralympijský zlatý medailista v Boccia Paul Gauthier z Kanady, ktorí hovorili o sile športu, úlohe športovcov na zredukovanie environmentálneho dopadu, vplyv ich športových výsledkov a popularity ako vzoru pre mládež v procese jej výchovy.

Niektorí poprední svetoví výrobcovia, ktorí sú aj dlhoročnými olympijskými sponzormi, zastupovali priemysel a hospodársku sféru. Opäť sa prejavili svojimi kreatívnymi

Študenti popradského gymnázia pri obnove tatranského lesa

Ocenení zástupcovia piatich kontinentov environmentálnou cenou MOV

mi prístupmi pri riešení environmentálnych problémov. Napr. Coca Cola, ktorá je od roku 1928 spojená s olympijským hnutím má vypracovaný „zelený plán“. Šetrenie vodou, úsporné balenia svojich výrobkov, recykláciu obalov, obmedzovanie chladiacich zariadení používajúcich hydro-fluor-karbonát, znižovanie odpadu, energetickej náročnosti...

General Electric – zvyšuje výrobu osvetlenia využívajúceho solárnu energiu, inovuje membrány filtrujúce odpadové vody, vyrába turbíny kombinované na niekoľko druhov energií. Panasonic, Samsung zavádzajú výrobné technológie bez použitia polyvinylchloridu a zvyšujú produkciu výrobkov zníženej energetickej náročnosti.

Na konferencii sa demonštrovala veľkosť sily, ktorú má olympijské hnutie a šport a jeho dopad na konanie a postoje všetkých vekových kategórií obyvateľstva tejto planéty. Niektoré aktívne národné olympijské výbory prezentovali svoju činnosť. Ich aktivity boli príkladom a inšpirujúcim zdrojom pre ostatné zúčastnené krajiny. Je potešiteľné, že komisia pre šport a životné prostredie SOV bola opäť vyhodnotená ako jedna z najlepších vo svete a v celkovej sumárnej správe MOV prezentovala svojím programom európsky kontinent.

Prvýkrát v histórii MOV ocenil 5 osobností, resp. organizácie z 5 kontinentov za mimoriadny prínos v oblasti športu a životného prostredia environmentálnou cenou MOV.

Na záver konferencie vydali účastníci konferencie deklaráciu, ktorá vyzýva športové a olympijské hnutie na celom svete a ich partnerov v pokračovaní ochrany životného prostredia a trvalo udržateľného rozvoja aj v období svetovej hospodárskej krízy. Konštatovali, že MOV v roku 1994 nastúpil správnu cestu, keď sa životné prostredie stalo tretím pilierom olympijského hnutia. NOV zohrávajú čoraz väčšiu úlohu pri realizácii zámerov MOV. Medzinárodné športové federácie sú rozhodujúce pre zlepšenie ich podmienok. Sponzori, výrobcovia by sa mali podeliť o svoje know-how a vytvoriť kreatívnu medzinárodnú spoluprácu. Hospodárstvo a životné prostredie je potrebné riešiť spoločne v duchu trvalo udržateľného rozvoja. Je nevyhnutné spojiť úsilie, finančné prostriedky s cieľom efektívneho využitia a dosiahnutia pozitívnych výsledkov. Investície do vzdelávania mládeže je vzdelávaním budúcej generácie, ktorá bude mať na životné prostredie dlhodobý dosah.

Ing. Juraj Bobula
predseda komisie pre šport a životné prostredie SOV
Foto: archiv autora

Environmentálne motívy na platidlách

Mnohé štáty zobrazovali a zobrazujú prírodné a iné environmentálne motívy, ktoré ich charakterizujú, na svojich platidlách – minciach i papierových bankovkách. Vzniká tak súlad ekologických, kultúrnych/výtvarných a monetárnych hodnôt, ktorý sa však často v realite stráca. Z európskych štátov napríklad v severnom FÍNSKU na minci z roku 1995 v hodnote 10 penniä zobrazili konvalinku voňavú (*Convallaria majalis*), 50 penniä medveďa hnedého (*Ursus arctos*), 5 markkaa chráneného tuleňa krúžkovaného (*Pusa hispida saimensis*) a 10 markkaa tetrova hlucháňa (*Tetra urogallus*) s jarabinovou vetvičkou (*Sorbus*), pri päťdesiatročnici štátu z roku 1967 letiace labute spevavé (*Cygnus cygnus*); na južnej MALTE z roku 1972 na 1 cente lasicu myšozravú (*Mustelinaivalis*), na 5 centoch sladkovodného kraba maltézskeho – qabru (*Potamon fluviatile*), 10 centoch rybu korytému veľkú – lampuka (*Coryphaena hippurus*), na 25 centoch ružu popínavú (*Rosa sempervirens*), na 50 centoch astrovitú endemicitú tulieru maltézskeho (*Chiliodendron bocconei/Jasonia glutinosa*), na 1 líre národného vtáka – skaliera modrého (*Monticola solitarius*); na západnom ISLANDE z roku 1981 na 1 króne tresku obyčajnú (*Gadus morhua*), 5 krónach dva delfíny skákavé (*Delphinus delphis*), 10 krónach štyri ryby – korusky polárne (*Mallotus villosus*), 50 krónach zeleného kraba pobrežného (*Carcinus maenas*) a 100

lis, v MAĎARSKU na 50 forintoch (1995) sokol rároh (*Falco cherrug*), v RAKÚSKU pôvodne od roku 1959 na 1 schillingu plesnivec alpský (*Leontopodium alpinum*), v RUSKU na 10 rubloch (1992) bernikla červenokrká (*Branta ruficollis*), resp. tiger džungľový sibírsky (*Panthera tigris altaica*), v GRUZÍNSKU na 20 thetri (1993) a v ÍRSKU na 1 punte (1994) jeleň lesný (*Cervus elaphus*), na írskych 50 penciach sluka lesná (*Scolopax rusticola*), 1 florine losos atlantický (*Salmo salar*), vo VEĽKEJ BRITÁNII na 1 farthingu (štvrt pence) (1953) oriešok hnedý (*Troglodytes troglodytes*), pol novej penny z ostrova MAN starček Jakubov (*Senecio jacobaea*), 2 nových penciach sokol poľovnícky (*Falco rusticolus*) a 1 crowna (1995) beluša veľká (*Egretta alba*), 5 penciach (2003) GIBRALTARU makak magot (*Macacus silvanus*). V LIBANONE skoro každú mincu i bankovku (napr. 10 piastrov z roku 1961, 100 libier

ce, napríklad platinových 100 dolárov s aligátorom severoamerickým (*Alligator mississippiensis*) a orliakom bielohlavým (*Haliaeetus leucocephalus*) v mokradi alebo zlatých 50 dolárov s párom orliakov bielohlavých. V MEXIKU vydali mince s opunciovitým nopátom červeným (*Nopalea cochenillifera*); na BAHAMÁCH 1 cent (1969) s hviezdovkou sieťovanou (*Oreaster reticulatus*), 10 centov s dvomi albulami liščimi (*Albula vulpes*), 50 centov s plachetníkom veľkým (*Makaira nigricans*), 1 dolár s krídlatcom veľkým (*Strombus gigas*) a dvojdolár z roku 1971 s plameniakiem červeným (*Phoenixopterus ruber*); na BERMUDÁCH 5 centov s rybou - pomcom brvitým (*Holocanthus ciliaris*), 10 centov s ľaliou dlhokvetou (*Lilium longiflorum*), 20 centov s faetonom bieločvostým (*Phaethon lepturus*); na KAJMANÍCH OSTROVOCH 1 cent s asi už vyhynutým drozdom šedým (*Turdus ravidus*), 5 centov s garnelou fúzovou (*Penaeus setiferus*), 10 centov s kareťou obrovskou (*Chelonia mydas*), 50 centov s pomcom trojfarebným (*Holocanthus tricolor*), 1 dolár s červenokvetou poincianou kráľovskou (*Delonix regia*) nazývanou „plameň lesa“, dvojdolár s volavkou bielou (*Casmerodius albus*); na JAMAJKE 1 cent s bliგიou akiovou (*Blighia sapinda*), 5 centov (pôvodne už 1 farthing z roku 1914) s krokodílom dlhohlavým (*Crocodylus acutus*), 10 centov s guajakom liečivým (*Guaiaecum officinale*), 20 centov s ibištekom vysokým (*Hibiscus ela-*

z roku 1966) zdobí céder libanonský (*Cedrus libani*). Do roku 1913 (tiež od roku 1962 – 1965) na NÓRSKEJ minci 1 øre bola vyobra-

zená veverica stromová (*Sciurus vulgaris*), 2 øre tetrov hol'niak (*Lyrurus tetrix*), 5 øre los mokradový (*Alces alces*), 10 øre včela medonosná (*Apis mellifera*), 25 øre sýkorka tundrová (*Parus cinctus*). Na GRÓNSKYCH minciach 25 øre (1926) dominuje medveď biely (*Thalartos maritimus*); obdobne na KANADSKOM dolári z roku 1980 (predtým z roku 1970 poniklec louisianský (*Pulsatilla ludoviciana*). Na kanadskom 1 cente je list javora cukrodarného (*Acer saccharophorum/saccharum*), 5 centoch bobor kanadský (*Castor canadensis*) a 25 centoch sob polárny (*Rangifer tarandus*); na sade minci z roku 1967 holub divý (*Columba livia*) – 1 cent, zajac menivý (*Lepus americanus*) – 5 centov, makrela obyčajná (*Scomber scombrus*) – 10 centov, rys kanadský (*Lynx canadensis*) – 25 centov, zavijajúci vlk dravý (*Canis lupus*) – 50 centov, bernikla veľká (*Branta canadensis*). USA vyrazili v roku 1913 mincu v hodnote 5 centov s bizónom americkým (*Bison bison*), v rokoch 1925 a 1936 poldolár s medveďom grizlym (*Ursus horribilis*) a medzitým v roku 1927 poldolár s pumou americkou (*Panthera concolor*); okrem toho aj pamätne min-

cus, 25 centov s kolibríkom vlajkochvostým (*Trochilus polytmus*); na TRINIDADE A TOBAGU 1 cent (1966) s kolibríkom zlatokrým (*Polytmus guainumbi*), 5 dolárov (1972) so šuanom hrđzavochvostým – cocrico/čačalaka (*Ortalis ruficauda*) a 100 dolárov (1976) s ibisom červeným (*Eudocimus ruber*); na Britských PANENSKÝCH OSTROVOCH 1 cent s chocholatým kolibríkom modrastým (*Orthorhynchus cristatus*) a s kolibríkom zamatovým (*Sericotes holosericeus*), 5 centov s hrđličkou karibskou (*Zenaida aurita*), 10 centov s rybárikom kolohrivým (*Ceryle torquata*), 25 centov s kukavkou malou (*Coccyzus minor*), 50 centov s pelikánom hnedým (*Pelecanus occidentalis*), 1 dolár s delfínom (2004) alebo predtým s fregatou vznešenou (*Fregata magnificens*), 10 dolárov s delfíni (samica s mláďaťom). V BELIZE vyrazili na minciach z roku 1976 tiež

svoju avifaunu, ktorú reprezentuje na 1 cente luniakovec las-tovičkochovstý (*Elaenoides forficatus*), 5 centoch tyran kráľovský (*Tyrannus tyrannus*), 10 centoch kolibrík pustovnícky (*Phaetornis superciliosus*), 25 centoch motmot pilkozobý (*Momotus momota*), 1 dolár ara kanga (*Ara macao*), 5 dolárov tukan krátkozobý (*Ramphastos sulfuratus*) a na 10 dolároch hoko hrčkatobý (*Crax rubra*). Na KOSTARICKÝCH minciach 50 colónov je zobrazená kareta obrovská (*Chelonia mydas*), 100 colónov lamantin širokonosý (*Trichechus manatus*), 1 500 colónov mravčiar veľký (*Myrmecophaga tridactyla*). PERUÁNSKY 1 sol (1968) charakterizuje lama vikúňa (*Vicugna vicugna*), GUATEMALSÝCH 5 centavos už z roku 1925 trogón kvesal (*Pharomachrus mocinno*), BRAZÍLSKYCH 100 cruzeiros (1993) vlk hrivnatý (*Chrysocyon brachyurus*), ČILSKÉ 5 centésimos a 10 centésimos z roku 1969 kondor veľký (*Vultur gryphus*), ARGENTÍNSKE 5 centavos mačka pam-pová (*Leopardus colocolo*). FALKLANDY vydali v roku 1974 polpenny s pstruhom potočným (*Salmo trutta*), 1 penny s tuňiakom subantarktickým (*Pygoscelis papua*), 2 pence s husou magellánskou (*Chloëphaga picta leucoptera*), 5 penci s al-

batrosom čiernobrvým (*Diomedea melanophris*), 10 penci s uskatcom austrálskym (*Arctocephalus australis*); AUSTRÁLIA 1 cent s vakoplochom lietavým (*Acrobates pygmaeus*), 2 centy s agamou golierovou (*Chlamydosaurus kingii*), 5 centov (1980) s ježurou kráľonosou (*Tachyglossus aculeatus*), 10 centov s lýrochvosťou hrabavým (*Menura superba*), 20 centov s vtákom pýskom divným (*Ornithorhynchus anatinus*), 50 centov s kengurou červenou (*Macropus rufus*) a emu hnedým (*Dromaeus novae-hollandiae*), 1 dollar (1984) s 5 kengurami, resp. z roku 2007 s veľkým rybárikom smejiým - kookaburra (*Dacelo gigas/novae-guineae*) a pamätnú mincu v hodnote 200 dolárov s koalou medvedíkovitou (*Phascolarctus cinereus*). NOVÝ ZÉLAND mal pôvodne na minciach s hodnotou 5 centov zobrazeného medárika tui (*Prosthemadera novaeseelandiae*) a sojkovitého laločníka ostrozobého (*Heterolochia acutirostris*). V roku 1967 vydal 2 centy so soforou drobnolisou (*Sophora microphylla*), 5 centov s hatériou bodkovanou - tuataru (*Sphenodon punctatus*), 20 centov (predtým už 1 florin z roku 1933) s kivi južným (*Apteryx australis*) a v roku 1970 1 dolár s vyobrazením vrchu Mt. Cook (3 764 m n. m.) dnes rovnomeným národným parkom. V roku 1991 ho nahradil 1 dollar s kivi (aj z roku 2003), doplnený dvojdollárovou mincou s letiacou volavkou - belušou veľkou kotuku (*Egretta alba modesta*), pripomínajúcou logo štátnej ochrany prírody v Maďarsku. Prírodné motívy dominujú aj na minciach COOKOVÝCH OSTROVŮ - na 1 cente s kolokázou jedlou (*Colocasia esculenta*), 2 centoch s ananásom pestovným (*Ananas comosus*), 5 centoch s ibištekcom čínskym (*Hibiscus rosa-chinensis*), 10 centoch s citrónovníkom čínskym (*Citrus ichangensis*), 25 centoch s rybárom bielym - kakaia (*Gygis alba*) a 50 centoch s makrelou rybou s tuniakom pruhovaným (*Euthynnus/Katsuwonus pelamis*). TONGA vydala v roku 1979 mincu 2 pa'anga s vráskavcom dlhoplutvým (*Megaptera novaeangliae*). V republike PAPUA - NOVÁ GUINEA na mince z roku 1975 vyobrazili zriedkavé a typické druhy tamojších živočíchov. Na 1 toea je vidlochovst rajský (*Troides paradisea*), 2 toea perutým ohnivým (*Pterois volitans*), 5 toea

karetkou novoguinejská (*Carettochelys insculpta*), 10 toea kuskus imavopásy (*Phalanger orientalis*), 20 toea kazár Bennetov papuánsky (*Casuaris bennetti papuanus*), 1 kina krokodil novoguinejský (*Crocodylus novaeguineae*), 5 kina orlovec harpyovitý (*Harpypopsis novaeguineae*), 10 kina rajka volavá (*Paradisaea raggiana*). V INDONÉZII 1 rupiu charakterizuje monarch jávsky (*Rhipidura javanica*), 25 rupii holubovitý korunáč modrý (*Goura cristata*), 50 rupii rajka veľká (*Paradisaea apoda*), 2 000 rupii (1974) tiger džungľový (*Panthera tigris*), 5 000 rupii orangutan bornejský (*Pongo pygmaeus*), 100 000 rupii (tiež na 50 rupiách z roku 1991) varan komodský (*Varanus komodoensis*). SINGAPŮR od roku 1971 zobrazuje na 5 centoch ryby - stromateje fiatola (*Stromateus fiatola*), 10 centoch konika morského kuda (*Hippocampus kuda*), 25 centoch mečiara obyčajného (*Xiphias gladius*) a 50 centoch spomenutého perutýna ohnivého (*Pterois volitans*), MALDIVY na 2 rupiách (1995) tritonku indickú (*Charonia tritonis*) a na 50 laari (1984) karetu veľkohlavú (*Caretta caretta*), INDIA na pol rupii (1946) tigra džungľového (*Panthera tigris*) a 25 paisoch (1988) nosorožca indického (*Rhinoceros unicornis*), NEPÁL na 2 rupiách (1974) bažanta lesklého/monala himalájskeho (*Lophophorus impejanus*), SRÍ LANKA ešte ako Cejlón už na minci z roku 1802 slona ázijskeho (*Elephas maximus*), tak ako THAJSKO na 25 satangoch z roku 1929 (na 200 bahtoch z roku 1987 už vyobrazilo bažanta ohnivého (*Lophura ignita*). Na JAPONSKEJ stojenej minci z roku 1970 je vyobrazená posvätná sopka Fuji (3 776 m n. m.) v národnom parku Fuji-Hakone-Izu-

Kokuritsu-Koen. MONGOLSKO vydalo v roku 1976 mince s ovcou argali (*Ovis ammon*) - 25 tögrögov, ťavu dvojhrou (*Camelus bactrianus*) - 50 tögrögov a koňom Przewalského (*Equus przewalskii*) - 750 tögrögov; v roku 2005 labuťou hrbozobou (*Cygnus olor*) - 500 tögrögov. Na polrupii MAURÍCIA z roku 1934 dominuje introdukovaný jeleň sambar timorský (*Cervus timorensis*), 10 rupiách z roku 1971 dront mauricijský (*Raphus cucullatus*) a 50 rupiách z roku 1975 sokol bodkavý (*Falco punctatus*); na minciach LIBÉRIE (pol cente z roku 1937, 1 cente z roku 1960, 5 dolárov z roku 1973, 5 centoch z roku 1981), MALAWI (1 florin z roku 1964), SVAZIJSKA (20 centov z roku 2002), bývalého Belgického KONGA (1 frank), TOGA, POBŘEŽIA SLONOVINY, SOMÁLSKA (pôvodne na 10 centesimoch z roku 1950, dnes na 5 šilingoch) slon africký (*Loxodonta africana*). SOMÁLSKO prezentuje od roku 2000 aj ťava jednorháb - dromedár (*Camelus dromedarius*) na 10 šilingoch (dromedára umiestnil na svoju mincu v hodnote 10 milión aj SUDÁN), pštros africký (*Struthio camelus*) na 25 šilingoch a mandrill pestrotvarý (*Mandrillus sphinx*) na 50 šilingoch; MALAWI od roku 1971 na minciach 2 tambala steganura rajská (*Steganura paradisaea*) a 5 tambala volavka purpurová (*Ardea purpurea*); UGANDU na 50 centoch (1966) je žurav korunkatý (*Balearica pavonina*). Živočišnu a rastlinnú ríšu charakterizujú aj pôvodné mince GAMBIE z roku 1966 - 3 pence (neskoršie 10 bututov) s frankolínom dvojostrôžkovým (*Francolinus bicalcaratus*), 6 penci s podzemnicou olejnou (*Arachis hypogaea*), 1 shilling s palmou - olejnicou guinejskou (*Elaeis guineensis*), 2 shillingy

s turom domácim (*Bos primigenius taurus*), 4 shillingy s krokodilom štítnatým úzkopyským (*Crocodylus cataphractus*), zobrazenom aj na novej minci 1 dalasi z roku 1971, 8 shillingov s hrochom obojživelným (*Hippopotamus amphibius*), ktorý dominuje aj na 5 frankovej minci MALI z roku 1961. ZAMBIJSKÝ 1 ngwee z roku 1968 znázorňuje hrabáča takaru (*Orycteropus afer*), 2 ngwee orla vrčkôkateho (*Polemaëtus bellicosus*), 5 ngwee povojníka batátového (*Ipomoea batatas*), 10 ngwee zoborožca toko korunkateho (*Tockus alboterminatus*), 20 ngwee vodárku bohor (*Redunca redunca*). V JAR sa objavuje na 5 centoch žerjav rajský (*Anthropoides paradisea*), 20 centoch (1979) protea artičoková (*Protea cynaroides*), 50 centoch (1976) kvitnícna kornútočka Elliotova (*Zantedeschia elliottiana*), 1 rande antilopa skákavá (*Antidorcas marsupialis*), 2 randoch (1991) kudu veľký (*Tragelaphus strepsiceros*), 5 randoch (1995) pakón hrivnatý (*Connochaetes gnou*). TANZÁNIA vydala mince 5 senti s plachetníkom širokoplutvým (*Istiophorus platypterus*), 20 senti s pštrosom africkým (*Struthio camelus*), 50 senti s červeným skalným kráľikom hrubochvosťou (*Pronolagus crassicaudatus*), 25 šilingov so žirafou škvrnitou (*Giraffa camelopardalis*), 50 šilingov (1966) so samickou nosorožca ostronosého (*Diceros bicornis*) s mláďatom, 100 šilingov (1994) so štyrmi antilopami impalami červenokavými (*Aepyceros melampus*), 1 500 šilingov s gepardom štíhlým (*Acinonyx jubatus*). Na 25 centoch (2,5 šilingoch) bývalej RODÉZIE z roku 1964 dominuje antilopa vraná (*Hippotragus niger*), na 100 frankoch KAMERÚNU z roku 1971 veľká antilopa Derbyho (*Taurotragus derbianus*), na 10 thebe BOCVANY oryx juhoafrický (*Oryx gazella*), na 1 franku TOGA z roku 1948 a na 1 dirhame KATARU z roku 1966 gazela piesková (*Gazella leptoceros*), na 10 centoch ETÍOPIE antilopa nýala horská (*Tragelaphus buxtoni*), na 50 frankoch STREDOAFRICKEJ REPUBLIKY 3 antilopy adax (*Addax nasomaculatus*), na 10 sengi ZAIRU z roku 1967 a na 5 centoch ERITREI z roku 1997 leopard škvrnitý (*Panthera pardus*), na jej 10 centoch pštros africký (*Struthio camelus*) a 25 centoch zebra Grévyho (*Equus grevyi*), na 1 centavos MOZAMBIKU z roku 2006 nosorožec

ostronosý (*Diceros bicornis*), 5 centavos gepard štíhly (*Panthera pardus*), 50 centavos rybárik veľký (*Megaceryle maxima*). Nosorožca zvýraznila na 5 dolároch aj ZIMBABWE, ktorá uviedla na menších minciach - 2 dolárov šupinavca savanového (*Manis tennincki*) a 1 dolár zrúcaniny Veľkej Zimbabwe. Kým spočiatku na minciach NIGERU dominoval lev púšťový (*Panthera leo*), v roku 2007 tu uprednostnili na zlatých 25 000 frankoch a strieborných 2 500 frankoch karakala (*Felis caracal*). Lev však ostal vyobrazený na poše-kelovej minci IZRAELA z roku 1980, štvrtgolde SIERRA LEONE a štylizovane na platidlách mnohých ďalších štátov. Krásne dve gazely horské - edmi (*Gazella gazella*) sú vyobrazené na 5 riyaloch (1970) arabského emirátu UMM AL QIWAIN. Asi z osvetových dôvodov vydala v roku 2002 SEVERNÁ KÓREA polnovoné mince s vyobrazením orangutana bornejskeho (*Pongo pygmaeus*), žirafy škvrnitej (*Giraffa camelopardalis*) a ovce hruborohej (*Ovis canadensis*); predtým od roku 1996 platilo 10 wonov s tigrom džungľovým (*Panthera tigris*) a 100 wonov s pandou veľkou (*Ailuropoda melanoleuca*), vyobraze-

nou aj na minci ČINY 10 yanov z roku 1989 (aj zlatých 1 oz z roku 2009). **POLSKO** v roku 1978 vydalo kovových 100 zlotých Ochrana srodoviska s losom mokradovým (*Alces alces*) a v roku 2005 mincu 20 zlotých s výrom skalným (*Bubo bubo*), **MADARSKO** v roku 2002 mincu 3 000 forintov Hortobágyi nemzeti park, **ČSSR** v roku 1987 strieborníak 50 korún s párom koní Przewalských (*Equus przewalski*) v súvislosti s úspešným chovom týchto ohrozených cicavcov. Kultúrne pamiatky sa objavili na desaťkorunáčke z roku 1967 z príležitosti 500. výročia Academie Istropolitany, na 10 dukátovej minci z roku 1978 (Hradčany), dvadsaťpäťkorunáčke z roku 1968 (národné divadlo v Prahe), na 2, 5 a 10 halieroch z roku 1923 (Karlov most), ale aj na 10 a 20 slovenských halieroch z rokov 1939 - 1940 (Bratislavský hrad a Nitriansky hrad). **SLOVENSKÁ REPUBLIKA** vydala po svojom vzniku viaceré pamätných strieborných mincí (500 Sk) s ochrannárskou tematikou. Už roku 1994 išlo o mincu **Národný park Slovenský raj** s vyobrazením Machového vodopádu v NPR Kysce a ponikleca slovenského (*Pulsatilla slavica*), roku 1997 o mincu **Pieninský národný park** s prielomom Dunajca a vidlochvosťom teniklovým (*Papilio machaon*), roku 1999 o mincu upozorňujúcu na 50. výročie Tatranského národného parku s ukážkou glaciálneho reliéfu Tatiev, kamzikom vrchovským (*Rupicapra rupicapra*), plesnivcom alpským (*Leontopodium alpinum*) a horokvetom Clusiovým (*Cimnifolia clusii*), roku 2001 o mincu **Národný park Malá Fatra** s Rozsutcom, črievčikom papučkovým a na línej strane so štyrmi fužákmi alpskými (*Rosalia alpina*), roku 2005 o mincu **Národný park Slovenský kras** s ukážkou sintrovej výzdoby Domice, kvitnúcim kandidom psím (*Erythronium dens-canis*) a na líci s dvomi strnákami cie (*Emberiza cia*), roku 2006 o mincu **Národný park Muránska planina** s ruinou Muránskeho hradu, NPR Cigánka, párom koní na Veľkej lúke a endemitom lykovcom muránskym (*Daphne arbuscula*), roku 2008 o mincu **Národný park Nízke Tatry** s Ďumbierom, medvedom hnedým (*Ursus arctos*) a 6 kvetmi soldanelky karpatskej (*Soldanella carpatica*). Autormi týchto malých umeleckých diel boli I. Svitana, P. Kovačovský, M.

dedičstva a príslušnou administratívou, pričom členské štáty zastúpené vo Výbore svetového dedičstva voleného Generálnym zhromaždením členských štátov dohovoru nemusia byť členmi UNESCO (analogicky MŽP SR nevlastní prírodné dedičstvo, resp. environment Slovenska). Pri prechode na euro sa na Slovensku dostali do obehu mince s horokvetom (1 cent) a plesnivcom (2 centy) z Rakúska, volavkou (1 cent) a Triglavom (50 centov) zo Slovinska, ovcou mullónovitou (1, 2 a 5 centov) z Cypru, Koloseom v Ríme (5 centov) z Talianska, dubovou vetvičkou (1, 2 a 5 centov) a Brandenburskou bránou (10, 20 a 50 centov) z Nemecka; v ostatných štátoch EÚ zase obdobne centové mince s Kriváňom a Bratislavským hradom zo Slovenska.

Prírodné motívy jednotlivých štátov sa uplatňujú aj na mnohých bankovkách, v bývalej ČSSR napríklad na desaťkorunáčke vystupoval motív z CHKO Horná Orava od národného umelca Albína Brunovského. **LITVA** na svojich talonoch z roku 1991 zobrazila jašterice (1), volavku sivú/*Ardea cinerea* (3), kunu lesnú/*Martes foina* (10), rysa ostrovida/*Lynx lynx* (25), losa mokradového/*Alces alces* (50); z roku 1992 cibika chochlatého/*Vanellus vanellus* (3), tetraova hoľniaka/*Tetrao tetrix* (50), vydru riečnu/*Lutra lutra* (100), jeleňa lesného/*Cervus elaphus* (200), medveďa hnedého/*Ursus arctos* (500) a z roku 1993

menty príslušného environmentu, napríklad na dánskych 25 øre vetvička hrabu obyčajného (*Carpinus betulus*), na nemeckých fenigoch dubové vetvičky (*Quercus petraea*), na francúzskych centimoch vetvičky olivy európskej (*Olea europaea*), na československej 1 korune lipová vetvička sadená devou. Oddávna sa na minciach razili symboly moci - lev (napríklad babylonský strieborný šekel Alexandra Veľkého Macedónskeho z rokov 328 - 311 prnl., strieborný dvojšekel kráľa Azbaala z fenického Byblusu z rokov 365 - 350, na ktorom lev napadol býka, strieborná drachma z Karie z rokov 465 - 449 prnl., ionska strieborná tetradrachma z rokov 380 - 365 prnl., zlatka z ostrova Lesbos - Mytilene s diviakom z rokov 454 - 427 prnl., strieborníak s levom a býkom lýdskeho kráľa Kroisa z rokov 561 - 546 prnl.), býk (napríklad na striebornej hemidrachme s koňom z gréckej Tesálie - Larissa z rokov 460 - 440 prnl.), slon (napríklad

Veľký múr na čínskom yuane

Bakchov chrám/peristyl v libanonskom Baalbeku

strieborný denarius cisára Vespasiana z rokov 69 - 79 n. l.), hroch (napríklad bronzový obol cisára Claudia z rímskej provincie Egypt z rokov 41 - 54 n. l.), orol (napríklad sicílska strieborná dvojdrachma s krabom z rokov 492 - 482 prnl., provinčná strieborná tetradrachma cisára Galbu z rokov 68 - 69 n. l., strieborná drachma s delfinom z Paphlagonie z rokov 425 - 410 prnl., taktiež na striebornej minci z Thracie - Istros asi z rokov 400 - 350), vlk (napríklad na bronzovej minci z Frýgie - Laodikeia z rokov 190 - 133 prnl.). K osobitostiam patrí dlhorožec belavý (*Oryx leucoryx*) na striebornom denári z Himyaritu v Južnej Arábii z 1 storočia prnl., osmonoh obyčajný (*Octopus vulgaris*) na bronzovej minci zo Syrakúz z doby okolo roku 400 prnl., kareta veľkohlavá (*Caretta caretta*) na strieborníaku z ostrova Lesbos - Methymna asi z rokov 500 - 450 prnl. Na minciach spred 2 000 rokov zobrazovali aj athénsku sovu, včelu, kozorožca, jeleňa, koňa, zajaca, diviaka, tuniaka, hada, palmu, ale aj mýtické bytosti ako Pegasa (napríklad v Korinte v rokoch 405 - 307 prnl.), Chiméru, Gryfa. Enviromotívy sa oddávna uplatňovali aj v totemoch a erboch, na vyznamenaniach a plaketočkách, v logách spolkov, spoločností, organizácií a klubov, na poštových známkach a ceninách. Žiaľ, niektoré ostávajú už len obrazovým dokladom a spomienkou na existenciu neobnoviteľných envirohodnôt, ktoré sme si mali číť s vedomím, že ich strata nám v našom vývoji a určite pri poslednom účtovaní bude chýbať. Aj keď pri platidlách sa pri hodnotovej diferenciácii väčšinou pýtame: Čo to stojí?, skúsme akékoľvek hodnoty (pri hľadaní a posudzovaní skutočných hodnôt) najskôr posúdiť s otázkou: Čo to znamená? Zistíme, že hodnota nemusí byť umelo a dodatočne vyjadrená cenou a peniazmi. Ona jednoducho buď existuje alebo nie, i keď ju aj v takom „environmentálnom a kultúrnom vákuu“ niektorí bohorovní a pomýlení hľadajú. Časť z nich vo svojej infantilnej navíte verí, že v ňom hodnoty aj našla. Možno sa ani nezadivíme, že takú „hodnotu“ dokonca paradoxne vyjadria platidlami s enviromotívami.

RNDr. Jozef Klinda

Kambodžský Angkor

Virčík, M. Poldaufová a K. Lička. Pri príležitosti Roku ochrany európskej prírody, vyhláseného Radou Európy, vydala NBS ešte striebornú mincu (200 Sk) s ukážkami slovenskej flóry a fauny (napríklad bocianom čiernym/*Ciconia nigra*) podľa návrhu M. Ronaia. Svetové kultúrne dedičstvo zo slovenského environmentu reprezentujú napríklad strieborné mince (200 Sk) s vyobrazením MPR Banská Štiavnica (1997), Spišského hradu a Spišskej Kapituly (1998), Vlkolínca (2002); tiež na zlatej minci 5 000 Sk, MPR Bardejov (2004). Každú z týchto piatich mincí možno považovať za numizmatickú raritu, lebo uvádza v zmysle medzinárodného práva i vecne nesprávny názov Svetové dedičstvo UNESCO. Správne ide o svetové dedičstvo „ľudstva“, pričom uvedená renomovaná organizácia v systéme OSN so sídlom v Paríži bola poverená gesciou Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (Paríž, 1972), vedením Zoznamu svetového

vlka dravého/*Canis lupus* (500). V tomto období vydala **ANGOLA** 10 000 kwanzas s antilopou vranou/*Hippotragus niger* a 100 000 kwanzas s nosorožcom ostrosím/*Diceros bicornis*. K starším (z roku 1960) patria bankovky - franky vo **RWANDEBURUNDI** - 10 s hrochom, 20 s krokodíлом, 50 s levicou, 500 s nosorožcom a 1 000 so zebrou; k novším (z roku 2002) bankovky - rupie **NEPÁLU** - 100 s nosorožcom, 500 s tigrom, 1 000 so slonom; tiež bankovky - randy **JAR** - 10 s nosorožcom, 20 so slonom a 50 s levom. Kultúrne pamiatky zapísané do Zoznamu svetového dedičstva zobrazila na bankovkách **INDONÉZIA** (Borobudur na 10 000 rupiách), **GUATEMALA** (Tikal na 1/2 quetzal), **ČINA** (Veľký múr na 1 yuane z roku 1996), **LIBANON** (Baalbek na 50 livres z roku 1964), **JEMEN** (Šibam na 50 rialoch z roku 1993), **IRAK** (minaret Veľkej mešity v Samarre na 50 dinárov z roku 2003), **KAMBODŽA** (Angkor na 1 000 rielloch), **ZIMBABWE** (ruiny Veľkej Zimbabwe na 50 dolároch z roku 1994), ktorá na 20 dolárové bankovky z roku 1997 prezentovala aj Viktóriine vodopády. **ARGENTÍNA** takto uviedla na 10 pesos z roku 1973 vodopády Iguazu a na 1 peso Bariloche Liao Liao; **IRÁN** na 10 000 rialoch z roku 1992 horu Damavand atď. S ďalšími spolu predstavujú veľkú obrazárňu globálneho životného prostredia a poukazujú na jeho zmeny. Na mnohých platidlách sú záznamy len frag-

Tábory a školy v prírode 2009

Slovenská agentúra životného prostredia v Banskej Bystrici pripravila vo svojich strediskách environmentálnej výchovy (SEV) Regetovka (okres Bardejov), Teplý Vrch (okres Rimavská Sobota) a Dropie (okres Komárno) pobytu pre deti zamerané na environmentálnu výchovu.

Školy v prírode

Školy v prírode, ktoré agentúra ako pilotný projekt organizuje, sú obsahom zaujímavé, bohaté a cenovo prístupné. Prostredníctvom zážitkovej formy je v nich realizovaná praktická mimoškolská environmentálna výchova.

Cena pobytu za jedno dieťa v šesťdňovom turnuse, zahŕňajúca ubytovanie, stravu 5-krát denne, pitný režim, prácu dvoch animátorov a základné poistenie, je **73 eur**.

Ponúkame **šesť 6-dňových turnusov** (kapacita jedného turnusu je max. 40 detí):

- 8. - 13. 6. 2009 v SEV Regetovka
- 7. - 12. 9. 2009 v SEV Regetovka
- 7. - 12. 9. 2009 v SEV Teplý Vrch
- 21. - 26. 9. 2009 v SEV Regetovka
- 12. - 17. 10. 2009 v SEV Regetovka
- 12. - 17. 10. 2009 v SEV Teplý Vrch

Cieľom projektu je zvýšiť environmentálne povedomie detí, ich záujem o prírodovedné predmety a problematiku životného prostredia, čomu bude prispôsobený aj denný program.

Kontakt: Ing. Ivan Petrik, ivan.petrik@sazp.sk; tel.: 048/43 74 178, 0907 227 024

Vodný svet – SEV Dropie, Zemianska Oľča

Letný pobytový tábor zameraný na poznávanie vodného sveta, objavovanie tajomstiev mokraďí, spoznávanie našej vodnej flóry a fauny a zážitky z prvých kontaktov so skutočným prístrojovým potápaním pod vedením profesionálnych inštruktorov potápačského centra z Bratislavy. Tábor je určený pre deti od 10 do 18 rokov.

Tábor sa uskutoční v termíne od 13. 7. 2009 do 19. 7. 2009.

Cena tábora je **185 eur**, zahŕňa ubytovanie, stravu (5 x denne, pitný režim), poistenie, dopravu na výlety, zdravotnícky dozor, poplatok za technické zabezpečenie potápania, videoprojekciu, použitie prírodovedného laboratória a environmentálnych pomôcok. V cene nie je zahrnutá doprava do miesta tábora.

Kontakt: Mgr. Katarína Kosková, katarina.koskova@sazp.sk; tel.: 048/43 74 175, 0918 500 032

Letný ekotábor – SEV Drienok, Teplý Vrch

Letný pobytový tábor sa uskutoční v termíne od 13. do 19. 7. 2009 a je určený pre deti od 7 do 15 rokov. Program tábora je zameraný na environmentálnu výchovu. Počas pobytu deti navštívia ekofarmu, naučia sa jazdiť na koni, strieľať z luku, preskúmajú spoločne s jaskyniarimi Drienčanské jaskyne a zúčastnia sa ďalších zaujímavých aktivít. Cena tábora je **140 eur**.

Kontakt: Ing. Želmíra Ružičková, zelmira.ruzickova@sazp.sk; tel.: 0907 826 190

Viac informácií na www.sazp.sk

Stredisko environmentálnej výchovy Regetovka

Jazda na koni – vítané spjestrenie letných ekotáborov

XV. medzinárodný festival filmov
o životnom prostredí

ENVIROFILM

11. až 16. máj 2009

PROGRAM

BANSKÁ BYSTRICA

PONDELOK 11. MÁJA 2009

Dom kultúry, Komorné divadlo

9:00 – 12:00

- Prehliadka nesúťažných filmov pre deti

Múzeum SNP, kinosála

9:00 – 12:00

- **Vytvoríme si rekordného hada**
pokus o vytvorenie nového slovenského rekordu, vyvrcholenie zberu hliníkových viečok z mliečnych výrobkov

Areál Múzea SNP

13:30 – 15:30

- **Zelený svet – Všetko je vo hviezdach**
Vernisáž a udeľovanie cien 14. ročníka medzinárodnej súťaže umeleckej tvorivosti detí
- **17:30 – 20:00**
- **Vesmír – Zem – Človek**
premietanie filmov o kozme, astronómii, vedeckých pozorovaniach a expedíciách v Antarktíde, panelová beseda s hosťami. Hostia: **Rudolf Schuster, Peter Dolinský, Mária Gallová**
- **20:30 – 22:10**
- **Prehliadka nesúťažných filmov z astronómie a kozmonautiky**

UTOROK 12. MÁJA 2009

Dom kultúry, Komorné divadlo

9:00 – 12:00

- **Prehliadka nesúťažných filmov pre deti o astronómii, expedíciách v Antarktíde a beseda s hosťom Petrom Dolinským**

Múzeum SNP, kinosála

9:00 – 12:15

- **Prehliadka súťažných filmov**
- **9:00 – 15:00**
- **Hypericum – vedomostná súťaž pre deti a mládež, regionálne kolo**

Areál Múzea SNP

13:30 – 15:00

- **Slovenská enviroklasika k 15. výročiu festivalu**
Pásmo nesúťažných filmov z archívu SFÚ:
Pod holým nebom (1942), **Kremnica** (1958), **Roľnícky deň vo Zvolene** (1945), **Banská Bystrica** (1955), **Banská Štiavnica** (1955)

15:00 – 17:05

- **Prehliadka súťažných filmov**

18:00 – 20:30

- **Okná vesmíru stále dokorán**
premietanie filmov zo seriálu ČTV Zlaté storočie astronómie a beseda s **Jiřím Grygarom** a **Máriou Gallovou** aj o priebehu Medzinárodného roku astronómie
- **20:30 – 21:35**
- **Prehliadka súťažných filmov**

Europa Cinemas

15:00 – 17:00

- **Modré zlato: Vojny o vodu, USA, 87´**
Slovenská premiéra amerického filmu inšpirovaného knihou **Modré zlato** spisovateľov **Maude Barlowovej** a **Tonyho Clarka** o problematike vody na planéte Zem
- **19:00 – 19:50**
- **20 rokov IGRIC-a, najstaršej filmovej ceny na Slovensku**
Prehliadka filmov ocenených v roku 2009 – **GEN. sk, Emília Vášáryová, Polnočný hrdina, Chyťte ho!**
- **20:00 – 21:30**
- **Veľký rešpekt, Slovensko, 80´**, režisér **Viktor Csudai**, cena IGRIC 2009 za réžiu a kameru. Po ukončení filmu beseda s režisérom

Stredoslovenské múzeum, Thurzov dom

15:00 – 16:30

- **Udeľovanie cien víťazom regionálnej súťaže Hypericum**

STREDA 13. MÁJA 2009

Dom kultúry, Komorné divadlo

9:00 – 12:00

- **Prehliadka nesúťažných filmov pre deti**
Beseda s izraelským filmovým tvorcom **Jossim Weisslerom**

Múzeum SNP, kinosála

8:30 – 12:30

- **Prehliadka súťažných filmov**
Zasadnutie detskej filmovej poroty
- **14:00 – 17:00**
- **Prehliadka súťažných filmov**
- **18:00 – 20:05**
- **To najlepšie z festivalu EKOTOPFILM 2008**
Kolekcia ocenených filmov z XXXV. medzinárodného festivalu filmov o trvalo udržateľnom rozvoji

20:15 – 22:10

- **Prehliadka súťažných filmov**

Europa Cinemas

19:00 – 21:00

- **Šesť stupňov, ktoré môžu zmeniť svet, USA, 96´**
Film z produkcie National Geographic, ktorý ponúka riešenie aktuálnych environmentálnych problémov a beseda s odborníkmi z radov vedcov, zástupcov vládnych a mimovládnych organizácií. Hostia: **Jaroslav Jaduš, Milan Lapin, Juraj Rizman**

Stredoslovenské múzeum, Thurzov dom

16:00 – 18:00

- **Olympijské hnutie, šport a ochrana životného prostredia**
Premietanie filmov, fotografií z LOH v Pekingu, z konferencie Šport a životné prostredie v kanadskom Vancouveri a beseda o environmentálnych aspektoch olympijských hier s hosťami: **Mária Mračnová**, predsedníčka Slovenského atletického zväzu, **Peter Korčok**, atlét, olympionik a **Juraj Bobula**, predseda komisie šport a životné prostredie SOV

ŠTVRTOK 14. MÁJA 2009

Dom kultúry, Komorné divadlo

9:00 – 12:00

- **Prehliadka nesúťažných filmov pre deti**

Múzeum SNP, kinosála

9:00 – 12:30

- **Prehliadka súťažných filmov**
- **14:00 – 17:00**
- **Prehliadka súťažných filmov**
- **18:00 – 21:50**
- **Prehliadka súťažných filmov**

Europa Cinemas

19:00 – 22:00

- **Za dobrodružstvami magických hôr, temných morí a tropickej džungle...**
Siedme pokračovanie úspešného cyklu **Pavla Barabáša, Steva Lichtaga** a ich hosť o divoch našej Zeme

Stredoslovenské múzeum, Thurzov dom

14:00 – 16:00

- **Poézia prírody**
Vedecký pracovník **Miroslav Saniga** sa pokúsi naladiť

účastníkov besedy na pravú prírodnú nôtu. Beseda a premietanie filmov

PIATOK 15. MÁJA 2009

Dom kultúry, Komorné divadlo

9:00 - 12:00

- **Prehliadka nesúťažných filmov pre deti**

Múzeum SNP, kinosála

9:00 - 12:20

- **Prehliadka súťažných filmov**
14:00 - 17:05
- **Prehliadka súťažných filmov**
18:00 - 22:25
- **Prehliadka súťažných filmov**

Zámok vo Zvolene

18:00 - 22:00

- **Slávnostné udeľovanie cien**

SOBOTA 16. MÁJA 2009

Múzeum SNP, kinosála

9:00 - 15:00

- **Prehliadka víťazných filmov**

Sprievodné podujatia

- **Prehliadka ocenených filmov festivalu Envirofilm ročníkov 2007 a 2008**

*Stredoslovenské múzeum Thurzov dom
11. - 15. mája, denne od 9:00 do 17:00*

- **Nie odpad, ale surovina!**
Maľovanie a tvorivé dielne určené pre deti ZŠ. Hry a súťaže o triedení a recyklovaní starých vecí
*Foyer Komorného divadla Domu kultúry
11. - 14. mája, denne od 9:00 do 13:00*

- **Krajina - Človek - Kultúra: Sieťovanie skúseností regiónov s manažmentom krajiny**
Medzinárodná konferencia pre odbornú verejnosť
Štátna vedecká knižnica, Lazovná ul. 14. - 15. mája

- **Beseda s filmovými tvorcami a premietanie filmov**
Detská fakultná nemocnica s Poliklinikou pri Rooseveltovej nemocnici, 14. mája

- **Zasadnutie prezídia Asociácie priemyselnej ekológie na Slovensku**
*Stredoslovenské múzeum Thurzov dom, 15. mája
10:00 do 13:00*

- **Slávnostné udeľovanie národných značiek Environmentálne vhodný produkt**
*Malá zasaďačka Úradu BBSK, Námestie SNP 23
15. mája, 10:00 - 12:30*

Výstavy

Múzeum SNP

- **Výstava detských výtvarných prác súťaže Zelený svet spojená s hlasovaním o Cenu diváka a akciou Kresba za darček pre deti z detského domova**
- **Olympijské hnutie, šport a životné prostredie**
Posterová prezentácia aktivít komisie šport a životné prostredie SOV
- **Envirofilm -15 rokov festivalu - kolekcia plagátov**
- **Lokality Svetového kultúrneho a prírodného dedičstva na Slovensku**
- **Svetelné znečistenie**
- **Ako vo vnútri, tak aj na povrchu...** fotografie Tomáša Kopečného
- **Skvosty avifauny Slovenska - fotomozaiky vtákov európskeho významu študenta Ernesta Šorokšáriho**
- **Hovorme o tom - posterová prezentácia mesta Banská Bystrica**

Stredoslovenské múzeum, Thurzov dom

- **Výstava k 120. výročiu vzniku dnešného Stredoslovenského múzea**

Stredoslovenské múzeum

- **Tihányiovský kaštieľ**
- **Život bobra V. - kolekcia fotografií Tomáša Hulíka**

Foyer Komorného divadla Domu kultúry

- **Ekoplagát 2008 - 25 plagátov z medzinárodnej súťaže organizovanej Správou NP Malá Fatra**

PROGRAM

BANSKÁ ŠTIAVNICA

UTOROK 12. MÁJA 2009

Kino Akademik

9:30 - 11:00

- **Prehliadka súťažných filmov**
11:00 - 12:30
- **Južný pól**
Premietanie autorského filmu a beseda s expozítorom **R. Schusterom**
13:00 - 15:00
- **Prehliadka nesúťažných filmov**
18:30 - 20:00
- **Večer s filmami Pavla Barabáša**
Tajomstvo podzemia, Carstenz - siedma hora

SBM, Berggericht, Námestie Sv. Trojice

10:30 - 11:00

- **Vernisáž výstav Banská Štiavnica vo hviezdach**
Astronomická fotografia za účasti expozítora SR **R. Schustera** a štátneho tajomníka MŽP SR **J. Jaduša**
9:00 - 13:00
- **Tvorivé dielne**
Pletenie z papiera a zo starého textilu - košíky, rohože, tašky

SBM, Berggericht, štôlna Michal

Námestie Sv. Trojice

14.00 - 16:00

- **Praveké jaskynné maľovanie**

STREDA 13. MÁJA 2009

Kino Akademik

9:00 - 10:20

- **Prednášky o astronómii**
Zábavná astronómia pre deti, kozmické hlavolamy
10:30 - 12:30
- **Premietanie súťažných filmov**
13:00 - 15:00
- **Premietanie nesúťažných filmov**
18:30 - 20:00
- **Putovanie vtákov, 91` min.**
Film o túžbe putujúcich vtákov vrátiť sa späť

SBM, Berggericht, Námestie Sv. Trojice

9:00 - 13:00

- **Tvorivé dielne**
Pletenie z papiera a zo starého textilu - košíky, rohože, tašky

SBM, Nový zámok

20:45

- **Nočné pozorovanie oblohy astronomickým ďalekohľadom**

ŠTVRTOK 14. MÁJA 2009

Kino Akademik

9:00 - 9:50

- **Prednášky o astronómii**
Zábavná astronómia pre deti, kozmické hlavolamy
10:00 - 11:20

• **Príroda Svätej zeme**

Premietanie filmu a diskusia s režisérom filmu Yossi Weisslerom

11:30 - 12:50

- **Premietanie súťažných filmov**
13:00 - 15:00
- **Premietanie nesúťažných filmov**
17:30 - 19:30
 - **Gemini (Slovensko)**
Vedecko-fantastický príbeh o stretnutí detí s mimozemšťanmi, diskusia s manželkou režiséra filmu **p. Gejdošovou** a Banskostiavnčanom **M. Marošom**, ktorý vo filme účinkoval

SBM, Berggericht, Námestie Sv. Trojice

9:00 - 13:00

- **Tvorivé dielne**
Pletenie z papiera a zo starého textilu - košíky, rohože, tašky

SBM, Nový zámok

20:45

- **Nočné pozorovanie oblohy astronomickým ďalekohľadom**

PIATOK 15. MÁJA 2009

Kino Akademik

9:30 - 10:20

- **Po stopách Ferdinanda Coburga**
Prednáškový cyklus, filmový projekt (Marian Číž, Múzeum Sv. Anton)

10:30 – 12:00

- **Zamilované zvieratá**, 85 min.
Film o zvieratách v rôznych štádiách hľadania si partnera

Výstavy a sprievodné podujatia

SBM, Galéria J. Kollára
Námestie Sv. Trojice

- **My sa nevieme sťažovať nahlas**
Súťažná výstava detských prác s environmentálnou tematikou
- **Premietanie videofilmov s tematikou krajiny, kultúrneho dedičstva a umenia**

SBM, Bergergericht, štôlna Michal
Námestie Sv. Trojice

- **Praveké jaskynné maľby**
Banská Štiavnica vo hviezdach
Astronomická fotografia
Premietanie videofilmov s astronomickou tematikou

PROGRAM

KREMNICICA

PONDELOK 11. MÁJA 2009

Kino Akropola

17:00 – 21:00

- **Prehliadka súťažných filmov**

Pešia zóna

12:00 – 14:00

- **Slávnostné otvorenie festivalu**

UTOROK 12. MÁJA 2009

Kino Akropola

10:00 – 12:00

- **Prehliadka nesúťažných filmov pre deti 1**

17:00 – 19:00

- **Prehliadka súťažných filmov**

19:00 – 21:30

- **Vesmírna odysea 2001**

STREDA 13. MÁJA 2009

Kino Akropola

9:00 – 11:00

- **Prehliadka nesúťažných filmov**

17:00 – 21:00

- **Prehliadka súťažných filmov**

ŠTVRTOK 14. MÁJA 2009

Kino Akropola

9:00 – 11:00

- **Prehliadka nesúťažných filmov pre deti 2**

17:00 – 21:00

- **Prehliadka súťažných filmov**

Klub Labyrint

10:30 – 13:00

- **Workshop pre amatérskych filmových tvorcov**

PIATOK 15. MÁJA 2009

Kino Akropola

16:00 – 20:00

- **Prehliadka súťažných filmov**

20:00 – 22:00

- **Prehliadka nesúťažných filmov**

SOBOTA 16. MÁJA 2009

Kino Akropola

15:00 – 18:00

- **Prehliadka nesúťažných filmov z astronómie a kozmonautiky**

Zechenterova záhrada

10:00 – 15:00

- **VII. ročník Majitrovstiev EÚ v guľkách – ekopiknik v záhrade**

PROGRAM

ZVOLEN

PONDELOK 11. MÁJA 2009

Krajská knižnica Ľ. Štúra
rozprávková miestnosť

10:00 – 14:00

- **Príroda okolo nás**

Premietanie pre deti

UTOROK 12. MÁJA 2009

Krajská knižnica Ľ. Štúra
rozprávková miestnosť

10:00 – 14:00

- **Príroda okolo nás**

Premietanie pre deti

Aula Technickej univerzity vo Zvolene

8:30 – 13:00

- **Prehliadka súťažných filmov**

Dom kultúry ŽSR

19:00 – 21:00

- **Putovanie vtákov, 91´**

Streda 13. mája

Krajská knižnica Ľ. Štúra
rozprávková miestnosť

10:00 – 14:00

- **Príroda okolo nás**

Premietanie pre deti

Aula Technickej univerzity vo Zvolene

8:30 – 13:00

- **Prehliadka súťažných filmov**

Technická Univerzita vo Zvolene
prednášková miestnosť B9

10:00 – 12:00

- **Svetelné znečistenie**

Prednáška a diskusia o svetelnom znečistení

– Ing. Ďuriš a Imrich Kováč

Lesnícke a drevárske múzeum

9:00 – 14:00

- **Približovanie dreva a doprava dreva v minulosti**

Prehliadka historických filmov archívu múzea spojená s prehliadkou výstav Významné lesnícke miesta na Slovensku, Stromy našich lesov a Rezbárstvo

Dom kultúry ŽSR

19:00 – 21:00

- **Tajomstvo oceánu, 83´**

ŠTVRTOK 14. MÁJA 2009

Krajská knižnica Ľ. Štúra
rozprávková miestnosť

10:00 – 14:00

- **Príroda okolo nás**

Premietanie pre deti

13:00 – 14:00

- **Zvieratá zvolenského regiónu**

Beseda pre deti

Aula Technickej univerzity vo Zvolene

8:30 – 13:00

- **Prehliadka súťažných filmov**

Dom kultúry ŽSR

19:00 – 21:00

- **Príbeh modrej planéty, 81´**

Materská škola Lienka, Zvolen – Západ

09:00 – 11:00

- **Ako vzniká krajina**

Seminár pre učiteľky materských škôl

PIATOK 15. MÁJA 2009

Krajská knižnica Ľ. Štúra
rozprávková miestnosť

10:00 – 14:00

- **Príroda okolo nás**

Premietanie pre deti

Aula Technickej univerzity vo Zvolene

8:30 – 13:00

- **Prehliadka súťažných filmov**

SÚŤAŽE

VÍŤAZI SÚŤAŽE ENVIROTÁZNIKY 2008/2009

Korešpondenčná olympiáda o životnom prostredí

Slovenská agentúra životného prostredia (SAŽP), Centrum programovania environmentálnych projektov a environmentálnej výchovy v Banskej Bystrici začiatkom februára 2009 vyhlásilo **IV. ročník celoslovenskej vedomostnej súťaže pre žiakov II. stupňa základných škôl Envirotázniky**.

Cieľom olympiády je priťahovať záujem detí základných škôl o prírodovedné predmety a o problematiku životného prostredia všeobecne ešte pred rozhodovaním sa o budúcom štúdiu na stredných školách. Súčasne má prispieť k zvyšovaniu environmentálneho vedomia a angažovanosti žiakov v otázkach životného prostredia doma, v škole a vo svojom regióne.

Do súťaže prihlasovala žiakov škola prostredníctvom osoby poverenej na koordinovanie súťaže (koordinátor environmentálnej výchovy na škole), zozbieraním a zaslaním súťažných odpovedí svojich žiakov. Počet zapojených žiakov z jednej školy bol neobmedzený.

Termín uzávierky súťaže bol **3. apríl 2008**.

Olympiáda obsahovo pozostávala z 10 otázok v každej z nasledovných oblastí: NATURA 2000, Zem verzus odpad, Geológia a jej tajomstvá, Poklady Slovenska, Naše Tatry, Zdroje energie.

Do súťaže sa v tomto ročníku prihlásilo **1 989 žiakov** II. stupňa z celkového počtu 267 základných škôl. Hodnotenie súťažných (odpovedových) hárkov prebiehalo od **6. do 17. apríla 2009** v priestoroch Slovenskej agentúry životného prostredia. Porotu tvorili pracovníci Centra programovania environmentálnych projektov a environmentálnej výchovy SAŽP, ktorí hodnotili všetky prihlásené práce.

V zmysle propozícií sa porota zhodla na týchto kritériách hodnotenia:

- počet získaných bodov,
- čitateľné označenie odpovedí,
- vyplnené čestné prehlásenie o samostatnej práci.

Na základe uvedených kritérií sa porota v tomto ročníku rozhodla udeliť ceny spolu **10 žiakom** s najvyšším počtom bodov 58 – 60. Na **1. mieste** sa umiestnila žiačka s maximálnym možným počtom 60 bodov a tým získava snowboard. Žiak na **2. mieste** s počtom bodov 59 získava bicykel. Na **3. mieste** s rovnakým počtom bodov 58 sa umiestnili

ôsmi žiaci, ktorým sa porota rozhodla udeliť vecné ceny v rovnakej cenovej hodnote. Žiakom, ktorí získali 55 a viac bodov bude udelený diplom.

Tento ročník súťaže bol financovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci projektu „Zlepšenie environmentálneho povedomia v oblasti ochrany prírody a krajiny (vrátane NATURA 2000)“.

Ocenení žiaci s uvedením počtu získaných bodov na prvých miestach:

1. Veronika Kušníriková, 15 rokov – 60 bodov

Gymnázium a Základná škola sv. Mikuláša – kvinta A
Duklianska 16
080 01 Prešov
tel: 051/7465 405

2. Ján Kišík, 14 rokov – 59 bodov

Základná škola A. Sládkoviča – 9. A
Pionierska 9
962 31 Sliach
tel: 054/544 2242

3. Michal Turok, 15 rokov – 58 bodov

Základná škola Hnúšťa – 9. A
Klokočova 742
981 01 Hnúšťa
tel: 047/542 36 50

3. Martina Hricová, 14 rokov – 58 bodov

Základná škola Sačurov – 9. B
Školská 389
094 13 Sačurov
tel: 057/449 72 75

3. Zuzana Turisová, 12 rokov – 58 bodov

Športové gymnázium – 2. C
Tr. SNP 54
974 01 Banská Bystrica
tel: 048/471 28 21

3. Lukáš Mikula, 13 rokov – 58 bodov

Základná škola – 7. J
Karpatská 1
010 08 Žilina – Vlčince
tel: 041/525 39 87

3. Sandra Paprčiaková, 12 rokov – 58 bodov

Základná škola – 7. J
Karpatská 1
010 08 Žilina – Vlčince
tel: 041/525 39 87

3. Mária Pápayová, 14 rokov – 58 bodov

Základná škola Tibiliská – 8. B
Tibiliská 4
831 06 Bratislava
tel: 02/44 88 79 71

3. Júlia Vlčková, 13 rokov – 58 bodov

Základná škola – 8. B
Hlavná 1
976 56 Pohronská Polhora
tel: 048/619 91 39

3. Simona Ivanecká, 13 rokov – 58 bodov

Základná škola – 8. B
Prostějovská 16
080 01 Prešov
tel: 051/771 66 06

Ceny na prvých dvoch miestach budú žiakom doručené osobne. Žiakom, ktorí sa umiestnili na tretom mieste budú ceny doručené poštou.

Na záver si dovoľujeme zaželať žiakom veľa pekných a podnetných zážitkov v prírode a výhercom súťaže radosť z cien.

Tešíme sa na ďalšie kolo olympiády o životnom prostredí v školskom roku 2009/2010.

ZAPOJTE SA DO PROENVIRO 2008/2009

Slovenská agentúra životného prostredia, Centrum programovania environmentálnych projektov a environmentálnej výchovy v Banskej Bystrici vyhlasuje **IV. ročník súťaže o najlepší environmentálny projekt organizovaný školou ProEnviro**.

ProEnviro je súťaž o najlepší návrh projektu, ktorý ešte nebol realizovaný a ocenený v iných podobných súťažiach. Cieľom je propagácia a podpora projektov škôl smerom

k trvalo udržateľnému rozvoju. Zvýšiť záujem žiakov a pedagógov o svoju školu a jej životné prostredie, rozvíjať spoluprácu a aktívnu účasť pri riešení problémov miestnej komunity a regiónu.

Do súťaže sa môžu prihlásiť kolektívy zložené zo žiakov a pedagógov, prípadne nepedagogických pracovníkov škôl. Vyplnený prihláškový formulár je potrebné poslať poštou alebo elektronickou formou priamo na adresu Slovenskej agentúry životného prostredia najneskôr **do 29. mája 2009**.

Po uzavretí súťaže bude na základe odborného posudku v každej súťažnej kategórii vybraná jedna škola, ktorá získa finančnú podporu vo výške **1 000 eur**. Spolu

to predstavuje **3 000 eur**, ktoré budú rozdelené medzi 3 školy. V každej súťažnej kategórii 3 kolektívy (spolu 9 kolektívov) umiestnené na prvých miestach získajú užitočné vecné ceny.

Propozície súťaže (kritériá pre prihlasovanie projektov, súťažné kategórie, podmienky čerpania finančnej podpory), prihláškový formulár a ďalšie informácie o projektoch je možné získať na adrese:

Slovenská agentúra životného prostredia, Centrum programovania environmentálnych projektov a environmentálnej výchovy (CPEP), Tajovského 28, 975 90 Banská Bystrica, e-mail: andrej.svec@sazp.sk, jana.simonovicova@sazp.sk, telefón: 048 4374 178, fax: 048 4374 175